

บทที่ 5

กระบวนการพนันชนไก่ที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันของเขตพื้นที่ภาคตะวันออก

ในการวิเคราะห์กระบวนการพนันชนไก่ในภาคตะวันออกนั้นผู้วิจัยจะนำเสนอองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการพนันอย่างเป็นระบบที่เชื่อมโยงกัน ดังนั้นหัวข้อที่นำเสนอในบทที่ 5 นี้จะประกอบด้วยหัวข้อสำคัญคือ

1. ลักษณะของสนามชนไก่ในภาคตะวันออก
2. ลักษณะของไก่ชนในปัจจุบัน
3. ลักษณะของการเลี้ยงไก่ชนในภาคตะวันออก
4. ลักษณะของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพนันชนไก่ในภาคตะวันออก
5. ลักษณะของรูปแบบการพนันชนไก่ในภาคตะวันออก

ลักษณะของสนามชนไก่ในภาคตะวันออก

บ่อนป่าหรือบ่อนบ้าน

บ่อนป่า คือ บ่อนที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดชนไก่ถูกต้องตามกฎหมาย บ่อนป่าจะมีชื่ออีกชื่อหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “บ่อนตำรวจ” เพราะต้องจ่ายเงินให้กับตำรวจเพื่อหลีกเลี่ยงการจับกุมจากเจ้าหน้าที่ตำรวจ บ่อนป่าจะมีลักษณะที่ชาวบ้านนำไก่มาชนกันเอง ซึ่งจะอยู่ตามหมู่บ้านที่ห่างไกลจากตัวเมืองหรือชุมชน บ่อนป่านี้อาจไม่มีวันเปิดและสถานที่ชนไก่ที่แน่นอนแล้วแต่เจ้าของไก่จะตกลงกันว่าจะชนกันวันไหนและสถานที่ใด โดยไม่เว้นวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาและเปิดแบบไม่จำกัดวัน ซึ่งจะเปิดไม่ตรงกับบ่อนชนไก่ที่ได้รับอนุญาตหรือบ่อนไก่ถูกต้องตามกฎหมายซึ่งจะมีการเปิด-ปิดบ่อนที่ได้รับอนุญาตจะเปิดเฉพาะวันเสาร์หรือวันอาทิตย์เท่านั้น ยกเว้นวันพระหรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และในหนึ่งเดือนจะเปิดได้ไม่เกินห้าวัน (ประดิว รัชมี, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2555; ธเนศ บุญตาแสง, 2545, หน้า 74-75)

สภาพของบ่อนป่าส่วนใหญ่จะเป็นที่โล่งกว้างไม่มีรั้วกั้น มีเพียงหลังคามุงด้วยใบจากหรือสังกะสีเพื่อเป็นที่หลบแดดในการชนไก่ บ่อนป่าทั่วไปจะมีเพียงสองหรือสามสังเวียน สังเวียนทำด้วยไม้อัดหรือโครงเหล็กทึบด้วยฟองน้ำหุ้มผ้าหรือหนัง มีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5-6 เมตร มีอิฐจันทน์ทำด้วยไม้เป็นรูปวงกลมสูงขึ้นเป็นชั้น ๆ สำหรับสังเวียนในบ่อนป่าบางแห่งจะไม่สร้างสังเวียนถาวรจะใช้สังเวียนที่สามารถเคลื่อนย้ายได้ โดยใช้ฟองน้ำที่ทำขายเป็นสังเวียนสำเร็จรูปที่ทำ

ขายในราคาหนึ่ง 1,000-2,000 บาท หรืออาจใช้กล่องกระดาษมาเย็บติดกันเป็นวงกลม หรือแม้กระทั่งให้คนมานั่งล้อมวงกันก็ได้ (ธนศรี บุญตาแสง, 2545, หน้า 75) การที่บ่อนป่ามีลักษณะการสร้างในที่โล่ง ไม่มีรั้วรอบขอบชิด ก็เนื่องมาจากการที่เจ้าหน้าที่ตำรวจมาจับระหว่างที่มีการชนไก่กันอยู่นั้น ผู้เล่นพนันหรือเจ้าของไก่จะได้วิ่งหนีได้สะดวก นอกจากนี้ บ่อนป่าส่วนใหญ่จะมักมีการเดิมพันจำนวนเงินที่ไม่สูงมากนัก

การชนไก่ในบ่อนป่าจะมีอุปกรณ์ไม่มากโดยเฉพาะน้ำร้อน เตาไฟ กระเบื้อง ฯลฯ เนื่องจากการชนไก่เพียง 2-3 ยกเท่านั้น การชนไก่ไม่เกิน 3 ยกจะมีกติการะบุไว้ว่า ห้ามใช้ความร้อนคือ ไม่ใช้เตาไฟและกระเบื้องความร้อนไม่เหมือนในบ่อนใหญ่ที่การชนไก่ส่วนใหญ่จะไม่ต่ำกว่า 5-8 ยก จึงต้องใช้เตาและกระเบื้องเพื่อประมพยาบาลไก่ที่บาดเจ็บจากการตีในสังเวียน

กรณีเจ้าหน้าที่ตำรวจจับการพนันในบ่อนป่าได้ นักพนันจะถูกนำส่งฟ้องศาลเพื่อเปรียบเทียบปรับ ส่วนไก่ชนที่เจ้าของไม่สามารถพาหนีจากการจับกุมของตำรวจได้ เจ้าของไก่ชนจะไปติดต่อขอถ่ายไก่ชนของตนจากเจ้าหน้าที่ตำรวจโดยอาจจะตกลงราคากัน 1,000-2,000 บาท และนำไก่ตัวอื่นที่ไม่ใช่ไก่ชนไปเปลี่ยนกับไก่ชนที่ถูกตำรวจจับนำไปโรงพัก (ทวี นาทองลาย, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

สาเหตุที่นักพนันชนไก่จำนวนมากนิยมเล่นบ่อนป่ามีดังนี้

1. กติกาไม่มากเนื่องจากระยะเวลาของการชนไก่และข้อบังคับของเกี่ยวกับอุปกรณ์ที่ใช้ในการชนไก่ไม่เข้ากฎเกณฑ์เหมือนบ่อนใหญ่
2. ไก่ที่นำมาชนจะเป็นไก่หนุ่มที่ยังไม่มีประสบการณ์ ไม่เคยผ่านสนามชนไก่มาก่อน ผู้เลี้ยงจึงนิยมนำไก่มาไล่ในบ่อนป่าเพื่อหาประสบการณ์ให้กับไก่ชนของตน บ่อนป่าเปรียบเสมือนโรงเรียนประถมของไก่ชนเมื่อไก่มีประสบการณ์และผ่านสังเวียนจากบ่อนป่ามา 2-3 ครั้ง
ไก่ตัวดังกล่าวถ้าชนะจากบ่อนป่ามาแล้วเจ้าของจะนำไปตีในบ่อนใหญ่ (บ่อนที่มีใบอนุญาต) ที่เปรียบเสมือนมหาวิทยาลัยต่อไป
3. การชนไก่ในบ่อนป่าจะใช้เงินเดิมพันจำนวนน้อย ผู้ที่นำไก่ไปชนในบ่อนป่าส่วนใหญ่จะเป็นระดับชาวบ้านหรือผู้เลี้ยงไก่เพื่อความสนุกสนานมากกว่าไก่ที่ชนในสนามใหญ่
4. การเปรียบไก่ในบ่อนป่าจะมีความง่ายดายนกว่าการเปรียบไก่ในบ่อนใหญ่อาจเป็นเพราะเดิมพันที่ไม่มากและเจ้าของไก่ส่วนใหญ่มีจุดประสงค์นำไก่มาชนเพื่อหาประสบการณ์มากกว่าการเล่นเดิมพัน
5. บ่อนป่ามีอยู่ทั่วไปแทบทุกพื้นที่สะดวกต่อการเดินทางและใช้เวลาไม่มากนักทำให้เป็นที่นิยมของผู้เลี้ยงไก่ชนระดับชาวบ้านทั่วไป

ข้อเสียของการเล่นพนันชนไก่ในบ่อนป่าคือ

1. คนที่เข้าบ่อนป่าต้องคอยระวังตัวตลอดเวลาเนื่องจากเจ้าหน้าที่ตำรวจอาจจะเข้าไปจับกุมนักพนันในบ่อนป่าได้ทุกเวลา
 2. นักพนันที่เล่นในบ่อนป่าจะต้องคอยเฝ้าดูคู่พนันของตนไม่ให้หลบหนีไปเมื่อเสียพนันเนื่องจากบ่อนป่าไม่มีรั้วรอบขอบชิด นักพนันสามารถเดินเข้าออกได้โดยไม่สามารถควบคุมและตรวจสอบได้ ดังนั้น นักพนันที่เล่นพนันในบ่อนป่าจำต้องคอยเฝ้าดูคู่พนันของตนไว้ตลอดเวลา
 3. นักพนันที่เล่นพนันในบ่อนป่าทางบ่อนไม่ได้ให้เครื่องหมายหรือหมายเลขสัญลักษณ์ใด ๆ กับผู้เข้ามาในบ่อนป่า นักพนันจึงต้องสังเกตและจดจำนักพนันที่ตนเล่นเดิมพันด้วย ถ้าจำไม่ได้ นักพนันที่เสียเดิมพันอาจหลบหนีไปได้
 4. บ่อนป่าบางแห่งไม่มีอาคารหรือโรงเรือนถาวรในการบังแดดบังฝน นักพนันจึงต้องคอยหลบแดดตามต้นไม้หรือหาอุปกรณ์บังแดดเอง
- บ่อนชนไก่ที่มีใบอนุญาตหรือบ่อนตีตัว
- บ่อนชนไก่หรือบ่อนตีตัว คือ บ่อนที่ได้รับอนุญาตให้เปิดชนไก่ถูกต้องตามกฎหมาย บ่อนชนไก่ที่ได้รับใบอนุญาตนี้ชาวบ้านจะเรียกว่า “บ่อนตีตัว” หรือ “บ่อนอำเภอ” เพราะต้องเสียค่าธรรมเนียมในการออกใบอนุญาตพนันชนไก่จากทางอำเภอ บ่อนชนไก่ประเภทนี้เป็นบ่อนที่ดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 กล่าวคือ รัฐมนตรีกระทรวงมหาดไทยได้ออกระเบียบว่าด้วยการพนันชนไก่และกัลปลา พ.ศ. 2552 หมวด 3 ข้อ 13 อนุญาตให้เปิดบ่อนเล่นการพนันชนไก่หรือกัลปลาได้เฉพาะวันเสาร์และวันอาทิตย์ของทุกสัปดาห์โดยในหนึ่งเดือนสามารถเปิดให้ชนไก่ได้ไม่เกินห้าวันและห้ามเปิดในวันพระหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนาหรือวันเฉลิมพระชนมพรรษา การชนไก่จะเปิดชนไก่ได้ตั้งแต่เวลา 07.00-19.00 น. เท่านั้น (ทวี นาทองลาย, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

ผู้มีอำนาจสั่งอนุมัติตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการพนันชนไก่และกัลปลา พ.ศ. 2552 นี้คือ ผู้ว่าราชการจังหวัดโดยผู้ยื่นขออนุญาตต้องมีคุณสมบัติ หลักการประกอบการพิจารณาและจะมีคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งโดยผู้ว่าราชการจังหวัดเพื่อกลั่นกรองและตรวจสอบสถานที่ หลังจากนั้นเจ้าจังหวัดจะทำหนังสือขออนุญาตตั้งบ่อนการพนันชนไก่ให้ผู้ว่าราชการจังหวัดพิจารณาอนุมัติจัดตั้งบ่อนอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยบ่อนที่ได้รับอนุญาตให้เปิดนั้นจะต้องขอต่อใบอนุญาตรายปี หากขาดการต่ออายุใบอนุญาตจะปิดดำเนินการชนไก่ในปีนั้น

ซึ่งการขอใบอนุญาตอาจทำได้โดยหนังสือรับรองจากปศุสัตว์จังหวัดก็ได้ และต้องขออนุญาตให้มีการเล่นการพนันชนไก่เท่าที่ใบอนุญาตให้มีสถานที่เล่นการพนันชนไก่ (บ่อนไก่) กำหนดจำนวนสังเวียนไว้เท่านั้น

การเปิดบ่อนไก่หรือการสร้างสนามไก่ชนแต่ละสนามนั้นผู้เปิดสนามไก่ชนจะต้องมีการวิเคราะห์ทั้งด้านสถานที่เพื่อใช้จัดตั้งสนาม กลุ่มลูกค้าที่เป็นกลุ่มเป้าหมายที่คิดว่าจะมาใช้บริการของสนาม ผู้สร้างสนามไก่ชนต้องคำนึงถึงปัจจัยหลาย ๆ ด้าน เช่น ทุน พื้นที่ และที่สำคัญสถานที่ตั้งจะต้องมีผู้เลี้ยงไก่ชนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก และต้องมีพื้นที่จอดรถให้เพียงพอ ผู้สร้างสนามไก่ชนต้องศึกษาถึงกลุ่มเครือข่ายที่มีอิทธิพลต่อการเปิดสนามชนไก่ เจ้าหน้าที่ตำรวจและผู้มีอิทธิพลที่เป็นปัจจัยหนึ่งที่ผู้เปิดสนามชนไก่ควรคำนึงถึง การขออนุญาตสร้างสถานที่เล่นการพนันชนไก่ใหม่ ผู้ขออนุญาตใช้สถานที่เล่นการพนันชนไก่ ต้องยื่นคำร้องขออนุญาตพร้อมหลักฐานต่าง ๆ เช่น สำเนาทะเบียนบ้านของผู้ขออนุญาต สำเนาบัตรประจำตัวประชาชน และหลักฐานแสดงว่าเป็นผู้มีทุนเพียงพอที่จะประกอบกิจการเท่านั้น ส่วนผู้ขออนุญาตใช้สถานที่เล่นการพนันชนไก่หรือกัณฑ์ ก็กำหนดคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามคือมีสัญชาติไทย มีอายุไม่ต่ำกว่า 35 ปีบริบูรณ์ ไม่เป็นบุคคลล้มละลาย ไม่เคยได้รับโทษจำคุกโดยคำพิพากษาถึงที่สุดให้จำคุก เว้นแต่พ้นโทษมาแล้วไม่น้อยกว่า 2 ปี หรือเป็นโทษสำหรับความผิดที่ได้กระทำโดยประมาท หรือความผิดลหุโทษ

การเปิดสนามชนไก่มีกระบวนการ 3 ขั้นตอน ได้แก่ 1. การขออนุญาตก่อสร้างหรือใช้สถานที่เล่นการพนันชนไก่ 2. การอนุญาตให้ใช้สถานที่เล่นการพนันชนไก่ 3. การอนุญาตให้จัดให้มีการเล่นการพนันชนไก่

1. การขออนุญาตก่อสร้างหรือใช้สถานที่เล่นการพนันชนไก่ สำหรับการก่อสร้างและเปิดบ่อนพนันไก่ในต่างจังหวัดนั้นจะทำได้โดยให้ผู้ว่าราชการจังหวัดใช้ดุลพินิจในการพิจารณาสั่งอนุมัติการออกใบอนุญาตจัดให้มีสถานที่ (เปิดบ่อน) ได้ ขณะที่ในพื้นที่กรุงเทพฯ เป็นอำนาจของอธิบดีกรมการปกครอง ตามระเบียบกระทรวงมหาดไทยว่าด้วยการพนันชนไก่และกัณฑ์ พ.ศ. 2552 โดยผู้ที่มีอำนาจสั่งอนุมัติเปิดบ่อน จะต้องคำนึงถึงความเหมาะสมก่อนที่จะออกใบอนุญาตให้ ประกอบด้วย

- 1.1 อาคารสถานที่ที่จะขออนุญาตจะต้องมีความมั่นคงแข็งแรง และปลอดภัยแก่ผู้ใช้อาคาร
- 1.2 จำนวนสถานที่ที่จะขออนุญาตในแต่ละพื้นที่จะต้องมีจำนวนไม่มากเกินไปจนเกินไป
- 1.3 การส่งเสริมอาชีพการเลี้ยงไก่ชนเพื่อจำหน่าย สร้างรายได้
- 1.4 การควบคุมและการป้องกันการแพร่ระบาดของโรค

1.5 วัฒนธรรม ประเพณีของแต่ละท้องถิ่น

1.6 ต้องไม่อยู่ใกล้เคียงศาสนสถาน สถานศึกษา สถานพยาบาล หรือสถานพักผ่อน
ในระหว่างที่อาจก่อให้เกิดปัญหา หรืออุปสรรคในการปฏิบัติศาสนกิจ การเรียนการสอน
การรักษาพยาบาล หรือการพักผ่อนได้

2. การอนุญาตให้ใช้สถานที่เล่นการพนันชนไก่ การอนุญาตให้ใช้สถานที่เล่นการพนัน
ชนไก่นั้นจะมีใบอนุญาตให้ใช้สถานที่เล่นการพนันชนไก่มิอายุไม่เกิน 1 ปี นับตั้งแต่วันที่ออก
หนังสืออนุญาต ส่วนบุคคลที่ขออนุญาตจะต้องมีฐานะมั่นคงพอเชื่อถือได้ ที่สำคัญจะต้องมี
ความประพฤติดีเรียบร้อย

3. การอนุญาตจัดให้มีการเล่นการพนันชนไก่ หลังจากที่มีการอนุญาตให้ใช้สถานที่เล่น
การพนันชนไก่แล้วนั้น ผู้ขออนุญาตจะต้องขออนุญาตเล่นการพนันชนไก่ทุกครั้ง โดยผู้มีอำนาจจะ
พิจารณาอนุมัติเดือนละ 1 ครั้ง โดยเจ้าของบ่อนไก่สามารถจัดให้มีการพนันได้เฉพาะวันเสาร์และ
วันอาทิตย์ของทุกสัปดาห์ แต่ไม่เกิน 5 วันต่อเดือน ในการชนไก่ทุกครั้งจะต้องมีเจ้าหน้าที่ตำรวจ
คอยดูแลความสงบเรียบร้อยในพื้นที่ด้วย ผู้มีอำนาจสามารถพิจารณาอนุญาตให้จัดให้เล่นการพนัน
ชนไก่ หรือกีดปลาเป็นกรณีพิเศษเมื่อเข้าเงื่อนไข ดังนี้

3.1 เป็นการขออนุญาตจัดให้มีการเล่นการพนันชนไก่หรือกีดปลาในงานประจำปี
ที่จังหวัดเป็นผู้จัดขึ้น

3.2 รายได้หลังจากหักค่าใช้จ่ายแล้วมอบให้จังหวัดเพื่อใช้ประโยชน์ในทางราชการ
หรือสาธารณกุศล

3.3 วันที่ขออนุญาตจัดให้มีการเล่นการพนันชนไก่หรือกีดปลาเป็นกรณีพิเศษจะต้อง
ไม่ตรงกับวันเฉลิมพระชนมพรรษาหรือวันสำคัญทางศาสนา

3.4 ผู้ที่ขออนุญาตจัดให้มีการเล่นการพนันชนไก่หรือกีดปลาเป็นกรณีพิเศษจะต้อง
เป็นผู้ได้รับใบอนุญาตเดิม

กรณีที่จะมีการเพิกถอนการอนุญาตการพนันชนไก่โดยจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อ

1. ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามข้อความ ลักษณะข้อจำกัดและเงื่อนไขที่กำหนดไว้หลัง
ใบอนุญาต

2. ไม่จัดสถานที่ให้มีความมั่นคงแข็งแรง ปลอดภัย และถูกสุขลักษณะอนามัย

3. จัดให้มีการเล่นการพนันอย่างอื่นภายในบริเวณสถานที่เล่นการพนันชนไก่หรือ
กีดปลา

4. มีการก่อความไม่สงบเรียบร้อย หรือมีเหตุอื่นควรเชื่อว่าจะมีความไม่สงบเรียบร้อย
เกิดขึ้นภายในสถานที่หรือบริเวณที่เล่นการพนันชนไก่หรือกีดปลา

5. มีการขายสุราหรือดื่มสุรา หรือยินยอมให้คนเมาสุราหรือพกพาอาวุธติดตัวเข้าไปในสถานที่ หรือบริเวณที่เล่นการพนันชนไก่หรือก่ดปลา

6. จัดให้เล่นการพนันชนไก่โดยมีการเสริม หรือแต่งเดือย หรือโดยวิธีอื่นใดซึ่งมิได้เป็นไปตามธรรมชาติของไก่ชน

ตารางที่ 2 สนามชนไก่หรือบ่อนไก่ในภาคตะวันออก

ลำดับ	ชื่อสนาม	อำเภอ	จังหวัด	หมายเหตุ
1	บ่อนชนไก่บางคล้า	อ.บางคล้า	จ.ฉะเชิงเทรา	-
2	บ่อนชนไก่สนามชัยเขต	ต.ท่ากระดาน อ.สนามชัยเขต	จ.ฉะเชิงเทรา	-
3	บ่อนชนไก่หนองงูเห่	อ.บ้านโพธิ์	จ.ฉะเชิงเทรา	-
4	บ่อนชนไก่หนองวัว	เขาหินซ้อน อ.สนามชัยเขต	จ.ฉะเชิงเทรา	-
5	บ่อนชนไก่หนองสีงา	อ.นาขาม	จ.จันทบุรี	-
6	บ่อนชนไก่ปัดวี	อ.มะขาม	จ.จันทบุรี	-
7	บ่อนชนไก่แหลมสิงห์	อ.แหลมสิงห์	จ.จันทบุรี	-
8	บ่อนชนไก่อำเภอลอง	อ. หลง	จ.จันทบุรี	-
9	บ่อนชนไก่เกาะขวาง	อ.	จ.จันทบุรี	-
10	บ่อนชนไก่เขากระทิง	อ. เขาคิชฌกูฏ	จ.จันทบุรี	ปิดกิจการแล้ว
11	บ่อนชนไก่ ส.รัตนะ	อ.เมือง	จ.ระยอง	นายกเง็ก รัตนวิจิตร

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อสนาม	อำเภอ	จังหวัด	หมายเหตุ
12	บ่อนชนไก่โชคหิน		จ.ระยอง	ปิดกิจการแล้ว
13	บ่อนชนไก่กังฉาง	อ.บ้านฉาง	จ.ระยอง	(เจ้าของ สจ.สกลยศ)
14	บ่อนชนไก่บ้านนา		จ.ระยอง	(เป็นบ่อนบ็อกซิ่ง และบ่อนตีไก่ทั่วไป)
15	บ่อนชนไก่สมชาย	อ.นิคมพัฒนา	จ.ระยอง	เปิด 18 สิงหาคม 2555
16	บ่อนชนไก่หาด ลานทราย		จ.ตราด	ปิดกิจการแล้ว
17	บ่อนชนไก่แสนดั่ง	อ.เขาสมิง	จ.ตราด	ปิดกิจการแล้ว
18	บ่อนชนไก่สหพัฒน์	ตั้งอยู่หน้าโรงงาน สหพัฒน์ หมู่ 11 ต.หนองขาม อ.ศรีราชา	จ.ชลบุรี	-
19	บ่อนชนไก่หนอง เหียง	อ.พนัสนิคม	จ.ชลบุรี	คุณสมบัติ แสงนวล
20	บ่อนชนไก่บ้านบึง	อ.บ้านบึง	จ.ชลบุรี	พีโป่ง
21	บ่อนชนไก่ฝนจาง	ตั้งอยู่ หมู่ 3 ไกล โรงเรียนชลชาย อ. บ้านสวน	จ.ชลบุรี	คุณมานพ
22	บ่อนชนไก่เนินน้ำ	หมู่ 7 ต.บางละมุง	จ.ชลบุรี	-
23	บ่อนชนไก่แยกเจ	ตั้งอยู่ หมู่ 7 ต.บางเสร่ อ.สัตหีบ	จ.ชลบุรี	-
24	บ่อนชนไก่หนอง ด้าลิง	หมู่ 7 ต.ท่าบ่อ อ.เกาะจันทร์	จ.ชลบุรี	-

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ลำดับ	ชื่อสนาม	อำเภอ	จังหวัด	หมายเหตุ
25	บ่อนชนไก่ห้วยใหญ่	ตั้งอยู่ ต.ห้วยใหญ่ อ.บางละมุง	จ.ชลบุรี	ปิดกิจการแล้ว
26	บ่อนชนไก่วัดโบสถ์	หมู่ 2 ต.วัดโบสถ์ อ. พนัสนิคม	จ.ชลบุรี	อยู่ระหว่างการ ดำเนินการขออนุญาต
27	บ่อนชนไก่นาป่า	หมู่ 8 ต.นาป่า อ. เมือง	จ.ชลบุรี	-

บ่อนบ็อกซิ่ง (Boxing)

บ่อนสมัครเล่นหรือบ่อนบ็อกซิ่ง (กติกากาการชน) จะอาศัยข้อกำหนดเป็นข้ออ้างในการเปิดให้ชนไก่ บ่อนประเภทนี้จะต้องจัดตั้งเป็นชมรมที่เกี่ยวกับไก่ชน ไม่ว่าจะใช้ชื่อชมรมอะไร แต่ทุกชมรมจะมีวัตถุประสงค์เหมือนกันคือ เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีหรือวัฒนธรรมของการชนไก่ของไทยกับเพื่อเป็นการพัฒนาหรือส่งเสริมการเลี้ยงไก่ชน ชมรมเหล่านี้จะกำหนดให้มีการปล้ำเพื่อคัดเลือกพันธุ์ไก่ชนพัฒนาสายพันธุ์ให้ดีขึ้นต่อไปโดยจะกำหนดว่าจะปล้ำไม่เกิน 3 ยก และไก่ที่ปล้ำจะต้องพินนวมเพื่อเป็นการป้องกันอันตรายจากการปล้ำไก่ชน ข้อสำคัญของบ่อนประเภทนี้คือจะไม่มีการพนันเข้ามาเกี่ยวข้อง (ทวี นาทองลาย, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

นอกจากนี้ ยังเป็นตลาดซื้อขายไก่ชนด้วยการประมูลจากผู้ซื้อถึงผู้ขายโดยไม่ต้องผ่านตัวกลาง บ่อนประเภทนี้จะมีการหักค่าธรรมเนียมจากการชนไก่ 10 เปอร์เซ็นต์ และก็แบ่งเปอร์เซ็นต์ให้รัฐตามสัดส่วน ต่อจากนั้นจะมีชาวบ้านมาซื้อไก่เพื่อนำเอาไปชนที่บ่อนพนันชนไก่

บ่อนบ็อกซิ่งในภาคตะวันออกจะมีอยู่ 2 แห่งคือ บ่อนไก่บ้านนาที่จังหวัดระยองและบ่อนหนองงูเห่าที่ตำบลท่าบุญมี ถึงอำเภอเกาะจันทร์ จังหวัดชลบุรี ซึ่งบ่อนหนองงูเห่าได้รับการสนับสนุนจากบริษัทในเครือเจริญโภคภัณฑ์ (ชินยง โอภากุล, 2546, หน้า 52-55)

ลักษณะของไก่ชนในปัจจุบัน

ตามที่ได้นำเสนอผลการศึกษาในบทที่ 4 ผู้วิจัยได้ระบุไว้ว่า ลักษณะของไก่ชนของภาคตะวันออกในอดีตนั้นจะมี 4 ลักษณะคือ ไก่เชิงตราดหรือไก่ท่าพริก ไก่เชิงพนัสนิคม ไก่เชิงจะเชิงเทราหรือไก่เชิงบางคล้า และไก่เชิงจันทร์บุรี แต่ในปัจจุบันลักษณะของไก่ชนในภาคตะวันออกได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิงเนื่องจากเมื่อทศวรรษ 2530 บริษัท เจริญโภคภัณฑ์

ค้าอาหารสัตว์ จำกัด (บริษัทซีพี) ได้นำไก่ชนสายพันธุ์ไช้ฮ่องเข้ามาในวงการไก่ชนของประเทศ ไทยโดยการนำไปตีที่สนามชนไก่จังหวัดนครปฐมซึ่งสร้างความประหลาดใจที่สามารถเอาชนะไก่ พันธุ์พื้นเมืองไทยทั้ง ๆ ที่ชั้นเชิงหรือการตีที่ขาดความแม่นยำสู้ไก่พื้นเมืองไทยไม่ได้ แต่เนื่องจาก ไก่ไช้ฮ่องมีโครงสร้างกระดูกที่ใหญ่และมีหนังที่หนาจึงมีความอดทนและแข็งแรงกว่าไก่พื้น เมืองไทย สุดท้ายไก่พื้นเมืองไทยก็กลายเป็นฝ่ายหมดแรงและหันหลังหนี ผู้เลี้ยงไก่ชนถึงกับอุทานว่า “ไก่บ้านอะไรหนังกินเป็นแรด”

จากความสำเร็จของไก่ไช้ฮ่องที่สามารถเอาชนะไก่พื้นเมืองไทยได้ทำให้ผู้เลี้ยงไก่ชน สนใจที่จะนำไก่สายพันธุ์อื่น เช่น ประเทศพม่า และเวียดนามมาผสมพันธุ์กับไก่ไทยเพื่อให้ได้ลูกที่มี จุดเด่นของไก่สายพันธุ์นั้น ๆ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาสายพันธุ์ไก่ชนในปัจจุบัน จากข้อดี และจุดเด่นของไก่ชนลูกผสมที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง จุดเด่นและชั้นเชิงลีลาที่พัฒนาไปไกล กว่าไก่พื้นเมืองไทยทำให้วงการไก่ชนในปัจจุบันนิยมเลี้ยงไก่สายพันธุ์ผสมเท่านั้น

ไก่ชนในภาคตะวันออกสามารถแบ่งออกได้ 5 สายพันธุ์คือ (มนตรี แสนสุข, 2540, หน้า 19-40; ธนาคม, 2542, หน้า 11-16)

1. ไก่ชนสายพันธุ์ไทย
2. ไก่ชนสายพันธุ์พม่า
3. ไก่ชนสายพันธุ์เวียดนามหรือไช้ฮ่อง
4. ไก่ชนสายพันธุ์ราชสี
5. ไก่สายพันธุ์ผสม

จากการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้การสำรวจในชุมชนนิพนธ์นี้อาศัยกลุ่มตัวอย่างมีอยู่ใน จังหวัดต่าง ๆ เป็นผู้ตอบแบบสอบถาม หลังจากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา คือ (ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์, 2555 ก, หน้า 255)

1. การวิเคราะห์ตัวแปรส่วนบุคคลจะใช้ค่าร้อยละและค่าเฉลี่ย
2. การใช้ค่าเฉลี่ยมาช่วยวิเคราะห์ผลการศึกษา ผู้วิจัยจะใช้เกณฑ์ดังนี้

ระดับการมีผล	คะแนน
มากที่สุด	5
มาก	4
ปานกลาง	3
น้อย	2
น้อยที่สุด	1

ส่วนเกณฑ์ในการตีความค่าเฉลี่ยจะพิจารณาดังนี้

ค่าเฉลี่ย	การตีความ
4.20-5.00	มีผลมากที่สุด
3.40-4.19	มีผลมาก
2.60-3.39	มีผลปานกลาง
1.80-2.59	มีผลน้อย
1.00-1.79	มีผลน้อยที่สุด

ผลการศึกษาเกี่ยวกับสายพันธุ์ไก่ชนและจำนวนไก่ที่เลี้ยงในจังหวัดภาคตะวันออกปรากฏในตารางที่ 3 และตารางที่ 4 ดังนี้

ตารางที่ 3 ร้อยละของกลุ่มประชากรมีน้ำจิ้มตามสายพันธุ์ไก่ที่เลี้ยง

สายพันธุ์ไก่ชน	ความถี่	ร้อยละ
ไก่พม่า	43	29.25
ไก่เชิงไทย	38	25.85
ไก่ไทยผสมพม่า	37	25.17
ไก่ป่าก้อย	16	10.89
ไก่สายพันธุ์อื่นๆ	10	6.80
ไก่ไทยผสมเวียดนาม	2	1.36
ไก่ไทยผสมบราซิล	1	0.68
รวม	147	100.00

ตารางที่ 4 ค่าเฉลี่ยของจำนวนไก่ที่เลี้ยงจำแนกตามสายพันธุ์ (ตัว)

สายพันธุ์ไก่ชน	ค่าเฉลี่ย
ไก่ชนสายพันธุ์พม่า	15.88
ไก่ชนสายพันธุ์ไทย	13.34
ไก่ชนสายพันธุ์ไทยผสมพม่า	12.08
ไก่ชนสายพันธุ์อื่นๆ	8.20
ไก่ชนสายพันธุ์ป่าก้อย	6.13

ตารางที่ 4 (ต่อ)

สายพันธุ์ไก่ชน	ค่าเฉลี่ย
ไก่ชนสายพันธุ์ไทยผสมเวียดนาม	1.00
ไก่ไทยชนสายพันธุ์ผสมบราซิล	1.00
รวม	8.23

จากตารางที่ 3 เมื่อสำรวจสัดส่วนการเลี้ยงไก่ชนในภาคตะวันออกโดยใช้กลุ่มตัวอย่างผู้ตอบเป็นมือน้ำในจังหวัดต่างๆ ก็จะพบว่า ไก่ชนสายพันธุ์ที่มีการเลี้ยงมากที่สุดใกล้เคียงกันใน 3 อันดับแรกก็คือ ไก่พม่า ไก่เชิงไทย และไก่ไทยผสมพม่า แต่ถ้าพิจารณาสายพันธุ์ที่มีการเลี้ยงน้อยมากในปัจจุบันก็คือ ไก่ไทยผสมบราซิล และไก่ไทยผสมเวียดนาม

นอกจากสัดส่วนร้อยละของกลุ่มตัวอย่างที่มีการเลี้ยงไก่จำแนกตามสายพันธุ์แล้วในตารางที่ ถัดมา ยังชี้ให้เห็นถึงจำนวนไก่ที่เลี้ยงโดยเฉลี่ยก็จะพบข้อมูลในลักษณะทิศทางเดียวกันกับตารางที่ คือ สายพันธุ์ไก่ที่มีการเลี้ยงมากที่สุดใกล้เคียงกันใน 3 อันดับแรกก็ได้แก่ ไก่พม่า ไก่เชิงไทย และไก่ไทยผสมพม่า ส่วนไก่ที่มีการเลี้ยงน้อยมาก 2 อันดับสุดท้ายก็ได้แก่ ไก่ไทยผสมบราซิล และไก่ไทยผสมเวียดนามเช่นกัน

เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะของไก่ชนในแต่ละสายพันธุ์ว่ามีลักษณะและมีความแตกต่างกันอย่างไรผู้วิจัยจะนำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับไก่ชนในสายพันธุ์ที่สำคัญ ๆ ดังนี้

ไก่ชนสายพันธุ์ไทย

ไก่ชนสายพันธุ์ไทย หมายถึง ไก่สายพันธุ์ดั้งเดิม เป็นพื้นเมืองพันธุ์แท้ของประเทศไทย เช่น ไก่ชนพันธุ์เหลืองหางขาว ไก่ชนพันธุ์ประดู่หางดำ ไก่ชนพันธุ์เทาหางขาว ไก่ชนพันธุ์นกแดงหางแดง ไก่ชนพันธุ์นกกกรดหางดำ ไก่ชนพันธุ์ทองแดงหางดำ ไก่ชนพันธุ์ลายหางขาว ไก่ชนพันธุ์เขียวเลาหางขาว ไก่ชนพันธุ์ประดู่เลาหางขาว ไก่ชนพันธุ์ประดู่หางขาว ไก่ชนพันธุ์โนรีหางขาว ไก่ชนพันธุ์ดอกหมากหางขาว ไก่ชนพันธุ์ชีขาวหรือแพรวขาวหางขาว เป็นต้น ไก่ชนสายพันธุ์ไทยต่าง ๆ มีลักษณะดังนี้

1. ไก่ชนสายพันธุ์เหลืองหางขาว มีถิ่นกำเนิดอยู่แถวภาคเหนือโดยเฉพาะบ้านห้วยเท ตำบลบ้านกร่าง จังหวัดพิจิตรโลก ไก่พันธุ์นี้เรียกว่า “ไก่เจ้าเลี้ยง” ตามประวัติศาสตร์นั้นมีการกล่าวไว้ว่า สมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงนำไก่เหลืองหางขาวจากพิจิตรโลกไปชนกับไก่ของมังชัยสิงห์มหาอุปราชแห่งพม่า กรุงหงสาวดี และไก่พระนเรศวรชนชนะ

ไก่อ้นเหลืองหางขาวเป็นสายพันธุ์ไก่อ้นที่มีลักษณะปากสีขาวอมเหลืองหรือสีงาช้าง ปากสั้น อวบน้ำใหญ่คล้ายปากนกแก้ว และมีร่องน้ำชัดเจน กลางปากนูนเป็นสันข้างๆ เป็นร่องน้ำ ตา เป็นเหยี่ยว หัวตาแหลม ตาดำคว่ำ ตาดำเล็กและรี รอบๆ ตาดำสีขาวอมเหลือง หงอนหิน ด้านบน ของหงอนบางเรียบปลายหงอนยาวเลียดา โคนหงอนโค้งติดกับศีรษะ คิ้วหูสีแดงเดียวกับหงอนเล็ก ไม่หย่อนยานรัดรับกับใบหน้า เหนียงเล็กรัดติดคาง รูปใบหน้าแหลมยาว มีเนื้อแน่น ผิวหน้าเรียบ มัน กะโหลกศีรษะหนา เขียว ลักษณะลำตัวอ้วนกลมมีเนื้อเต็ม กระดูกอกยาวตรง หลังเป็นแผ่น กว้าง มีกล้ามเนื้อมาก หลังเรียบตรงไม่โค้งนูน ไหล่กว้างยกตั้งตรง คอใหญ่ กระดูกคอดี ปีนเขาใหญ่ กลมมีเนื้อเต็ม เนื้อแน่น แข็งแรง ผิวหนังขาวอมเหลือง ขาวอมแดง สีขนลำตัวดำจะมีแซมขาวบ้างที่ หัว หัวปีก ข้อยาง สร้อยคอเหลืองชัดเจน ขาวประปราย สร้อยหลังเป็นสีเดียวกับสร้อยคอเรียงกันเต็ม แผ่นหลัง เริ่มจากโคนคอถึงโคนหาง เส้นขนละเอียดยาวระย้า สร้อยปีกสีเดียวกับสร้อยคอ เห็นเด่น ชัดเจนยิ่งขาวและยาวมาก ๆ ยิ่งดี ขนหางควรพุ่งตรงและยาว ปลายหางโค้งตกลงเล็กน้อย ขาแข็งแรง และเคียวขาวอมเหลืองสีเดียวกับสีปาก เกือบแข็งแรงหนาเรียบ เคียวใหญ่แข็งแรง เล็บสีขาวอม เหลืองทุกเล็บ และไม่มีสีดำปน เพศเมียจะมีลำตัวสีดำ หงอน และ ใบหน้าสีเดียวกับไก่อ้นผู้ไก่อ้นเหลือง หางขาว

ไก่อ้นสายพันธุ์เหลืองหางขาว จะมีรูปร่างลักษณะสูงระหง คอยาวสง่างาม ท่าทาง ประเปรียว ไหล่กว้าง คางรัด ออกเป็นมัด กล้ามเนื้อรูปใบโพธิ์ ลำตัวยาวจับ 2 ท่อน บานหัวบานท้าย ไหล่หน้าใหญ่ บั้นท้ายโต กระดูกใหญ่ ปีนเขาขาวและใหญ่แข็งแรง แข็งกลมกลิ้ง ประคองลำห้วย หางขาวเป็นพ่อน ประคองพ่อนขาวมองดูเป็นสง่า หน้าหงอนบาง กลางหงอนสูง สร้อยระย้า หน้านกยูง ออกชัน หันชิด หงอนบิด ปากร่อง พัดเจ็ด ปีกสิบเอ็ด เกือบยี่สิบสอง ถือเป็นไก่อ้นเยี่ยม ใบหน้า แหลมเกลี้ยงเกลา และกลมกลิ้งแบบหน้าเหยี่ยวหรือนกยูง

ปาก ปากใหญ่ ปลายปากงอจุ่มแบบปากนกแก้ว มีร่องปากลึกทั้งสองข้าง เรียกว่า ร่อง น้ำหรือรางน้ำ ปากสีขาวอมเหลือง ไม่มีสีอื่นเจือปนเลย สีปากรับกับสีแข้ง เล็บ เคียว ปากล่าง และกรามแข็งแรงรับกับปากบนพอดี

จมูก เด่นชัด สันจมูกราบเรียบสีเดียวกับปาก รูจมูกกว้างไม่แฟบไม่ตัน

ตา สีเหลืองอ่อนเกือบขาว เรียกตาปลาหมอตาย ในลูกตาเห็นเส้นเลือดแดงเด่นชัด ขอบ ตาเป็นรูปร่างรีแบบดาว ขอบคิ้วนูนเป็นเส้นขนานโค้งไปตามเบ้าตา ลูกตาเป็นประกายแจ่มใส หงอน เล็กเป็นหงอนหิน ผิวหงอนเป็นกำมะหยี่ มีแจกข้างเล็กน้อยสีแดงสดใสไม่ลึบ ไม่พับ หน้าหงอนบางกลางหงอนสูง ท้ายหงอนกดราบตามกระหม่อมหัวดูกลมกลิ้ง

หู กลมกลิ้งมีขนปิดหูสีเหลือง ขนรอบรูหูสีขาว คิ้วหูรัดรับกับใบหน้า สีแดงสดใสไม่ มีสีขาวปน เหนียงรัดกลมกลิ้งติดคาง ไม่หย่อนยาน สีแดงสดใสเหมือนสีหงอน

หัวกะโหลก อวบกกลมถึงยาว 2 คอน ตอนหน้าเล็กกว่าตอนท้าย มีรอยไขหัวตาม
ธรรมชาติเด่นชัด

คอ ใหญ่ยาวมันคง โค้งไปข้างหน้าเล็กน้อย คอยึดไม่เป็น 2 วง กระดูกปล้องคอชิดแน่น
ร่องคอกับไหล่ชิดกัน ขนคอขึ้นเป็นระเบียบ ส่วนสร้อยคอยาวประบาคอขนสร้อยสะบัดคออูตลอก
เวลา

ปีก ขาวใหญ่ ถึงกันปีกเป็นลอนเดียว ไม่ห่างขนปีกเรียงเป็นระเบียบ ปีกท่อนในสีดำ
ปีกไขท่อนนอกมีขนแซมขาว ขนสร้อยหลังปีกสีเหลืองเหมือนสร้อยหลัง และสร้อยคอเมื่อหุบปีก
จะเห็นปีกสีขาวแซมแถบออกมาเล็กน้อย เมื่อกางปีกจะมีสีขาวช่วงไขปีกนอก

ตะเกียบ หนาแข็งแรงและชิดปลายโค้งเข้าหากันเล็กน้อย

หาง พัดสีดำ หางพัดขาวเรียงเป็นระเบียบแบบหางโค้งวงเรียงจากล่างไปบนข้างละ
ประมาณ 7 เส้น มีเส้นหางพัดขาว 2 เส้น เรียกหางรับ คอจากหางรับเรียกว่าหางกระสวย ดอกเป็น
พ่อน ก้านหางแข็งและยาวพุ่งตรงเป็นพ่อน ข้างปลายหางกระสวยโค้งจรดพื้น หางกระสวยคู่กลาง
เรียกหางเอกจะขาวปลอด หางกระสวยรองจะสีขาวปลายจุดดำพุ่งตรงคู่กับหางกระสวยเอก บางตัว
หางคดถึง 20 เส้น กระเบนหางใหญ่ชั่วหางชิดกับกระดูกสันหลัง กระปุกน้ำมันโต มีกระปุกเดียว
ชั่วหางใหญ่และแข็งแรง

แข้ง เล็กเรียวกกลมแบบลำห้วย หรือไม้เรียว บั้นขาใหญ่ยาวแบบไม้กระบอง เกล็ดแข้ง
และเกล็ดนิ้วแห้งเป็นมันเรียงกันเป็นระเบียบแบบจระเข้ ขนพื้นหรือปิดตลอด เกล็ดนึ่งแตกเป็นเสื่อ
ซ้อนเลียบ เหน็บใน ไชบาดาล ผลาญศรู งูจงอาง และจักรนารายณ์ อย่างใดอย่างหนึ่งหรือหลาย
อย่างในตัวเดียวกัน สีของเกล็ดขาวอมเหลืองตลอด ไม่มีสีอื่นเจือปนรับกับสีปาก

นิ้ว ยาวกลม ปลายนิ้วยาวเรียวยาวแบบลำเทียน ขอนี้มีนิ้วท้องปลิงหนึ่งหนาไม่เป็นหน่อ
เกล็ดนิ้วสีขาวอมเหลืองเหมือนเกล็ดแข้ง

เล็บ ขาวอมเหลืองรับกับเดือยและปากเดือย ตรงแกนใหญ่ปลายโค้งงอนปิดเบนไปตาม
ก้อย สีขาวอมเหลืองรับกับปากและเล็บ ขนพื้นตัวสั้นแน่นบริเวณหน้าคอดึงหน้าออก ขนจะบาง
มองเห็นหนังสีแดงอมชมพู ขนพื้นตัวสีดำสนิท ขนใต้ปีกได้ออกแน่น ขนช่วงท้องเป็นขนสร้อยคอ
สร้อยปีก สร้อยหลังและระย้าเป็นขนละเอียด ก้านขนแข็งปลายแหลมเส้นเล็กขึ้นเป็นแผงสีเหลือง
สดไล่ตังสีทองคำมี 3 เสดสี คือ สีเหลืองแกดตังสีทองแท่ง สีเหลืองกลางดงสีทองทา และสีเหลือง
อ่อนดงสีทองเปลว ขนสร้อยคอยาวประบาคอ ระย้าประกันขนหางสรดำ ขนหางกระสวยสีขาว

อกชั้น คือ ขนยี่ดอกหรือเซียดอก อันจะทำให้ด้านท้ายของตัวลาดลงต่ำแสดงถึงความ
เป็นไก่อันธพาล

ห้วนชิด คือ ช่วงหางอยู่ชิดหรือติดกับบนท้ายตรงบริเวณเชิงกรานทำให้ช่องว่างระหว่างบนท้ายกับเชิงกรานแคบแสดงถึงความอึดอดทน

หงอนบิด คือ หงอนไม่ตรงบิดเอียงไปด้านข้างเล็กน้อยแต่ไม่ใช่พับเอียงมากเกินไป เพราะจะเป็นลักษณะที่ไม่ดี แต่จะเชื่อกันว่าหงอนที่เอียงบิดไปทางขวาเป็นไก่ที่มีฝีมือตามตำรา แต่หากเอียงทางซ้ายจะไม่นิยม

ปากร่อง คือ ที่บริเวณจะงอยปากจะมีร่องเป็นร่องลึกเข้าไปทั้งสองข้างออกจากกรงมุก อันแสดงถึงความเข้มแข็งไม่หลุดหักง่าย

พัดเจ็ด คือ ที่บริเวณปีกจะพบขนที่เรียกว่าขนพัดข้างละ 7 เส้น

ปีกสิบเอ็ด คือ ขนปีกท่อนนอกมีข้างละ 11 เส้น ช่วยในการบินได้ดี

เกล็ดยี่สิบสอง คือ เกล็ดที่นิ้วกลางนับรวมกันได้ 22 เกล็ด จัดเป็นไก่มีสกุลดีเจ็บตีหนักรุนแรง

เกล็ดแข้ง ถือเป็นศาสตร์ลับลับชั้นยอด เป็นเคล็ดวิชาที่เป็นที่เคียดของนักเลงไก่ระดับเซียน ใครก็ตามที่มีความเชี่ยวชาญด้านนี้ จะได้ไก่ที่ชนะตลอดกาล เกล็ดไก่แต่ละตัวจะไม่เหมือนกันแม้จะเป็นครอกเดียวกัน เกล็ดไก่เปรียบเหมือนกับลายมือของคนที่สามารถบอกอนาคตและฝีมือของไก่ได้ เช่น คนลายมือขาวจะต่อยศหนัก ไก่มีเกล็ดพิฆาตจะตีชกตีตาย คนที่มองเกล็ดไก่ออกจะต้องมีประสบการณ์และความชำนาญสูง

กิริยาท่าทางไก่ชนสายพันธุ์เหลืองหางขาว เวลาขึ้น เดิน วิ่ง หรือชน หรือกระพือปีก และขันจะแสดงอาการ ไม่เหมือนไก่อื่น กล่าวคือ จะขึ้นเหมือนคนยืนสะบัดคอเล่นสร้อย ท่าทางทะมัดทะแมง ระว่างตัวอยู่ตลอดเวลา เวลาเดินจะย่างเท้าขึ้นแล้วถ่านิ้ว เวลาเหยียบเท้าลงจะแบนิ้วทั้งหมด เดินอย่างทหาร เวลาวิ่งจะวิ่งด้วยปลายนิ้ว เวลาชนจะเขย่งเต็มตัว อึ้งท่าไม่ติดพื้น วิ่งใช้ตัวไปข้างหน้าเสมอ ชอบกระพือปีกและตีปีกเสียงดัง เสียงขันกระซกกระชั้นเสียงดังก้องกังวานกว่าไก่พันธุ์อื่น ๆ ไก่ชนสายพันธุ์เหลืองหางขาวถือว่าเป็นไก่สกุลสูงซึ่งเรียกว่า “พญาไก่”

สำหรับเกล็ดไก่อตามตำราโบราณที่ถือว่าเป็นพญาไก่มีด้วยกัน 4 แบบ คือ เสือซ่อนเล็บ เหน็บชั้นใน ไชบาดาล เกล็ดผลาญศัตรู นอกจากนี้ ยังมีเกล็ดอื่น ๆ ที่มีความโดดเด่นรองลงไปมีชื่อเรียกที่แตกต่างกันได้แก่ สายฟ้าฟาด (สังวาลเพชร) กากบาทดาวล้อมเดือน เกล็ดดอกจันทร์ เกล็ดกำไล เกล็ดเดิมพัน เกล็ดอัน เกล็ดอู้ง เกล็ดได้เท่า

เกล็ดเสือซ่อนเล็บจะเกิดขึ้นบริเวณข้อพับหรือรอยต่อระหว่างหน้าแข้งกับส่วนของนิ้ว ลักษณะจะมีเกล็ดแซมขึ้นมาระหว่างเกล็ดหลักที่มีอยู่ มีตั้งแต่ 2 เกล็ดขึ้นไป เกล็ดชนิดนี้ปกติจะถูกทับหรือคลุมด้วยเกล็ดอื่น ในขณะที่ไก่อินอยู่จะไม่เห็นเพราะหลบซ่อนอยู่ภายใน หากคลี่ออกดูจะ

เห็นชัดเจนเห็นชั้นในจะเกิดขึ้นที่นิ้วใดนิ้วหนึ่ง ส่วนมากจะอยู่ที่นิ้วชี้ เป็นเกล็ดขนาดเล็กที่แทรกซ้อนขึ้นมาตั้งแต่ 1 เกล็ดขึ้นไป

ไซบาตาล อยู่ที่โคนนิ้วก้อย จะมีลักษณะเกล็ดแตกมากกว่า 3 เกล็ดขึ้นไปต่อลงมาระหว่างนิ้วก้อยและนิ้วชี้ไปที่อุ้งเท้า

เกล็ดผลาญศัตรู จะมีเกล็ดที่นิ้วชี้แตกตั้งแต่ 1 เกล็ดขึ้นไปที่ย่างใดข้างหนึ่ง ถือเป็นไก่ที่มีสกุลสูง ในสังเวียนจะไม่แพ้ใครง่าย ๆ ในไก่ตัวใดที่สามารถพบเกล็ดทั้ง 4 ชนิดในตัวเดียวกัน ถือว่าเป็นสุดยอดของพญาไก่ จัดเป็นสกุลสูงสุด ไม่มีคำว่าแพ้

เกล็ดสายฟ้าฟาด ที่บริเวณด้านหลังของแข้ง โดยปกติแล้วจะเป็นเกล็ดอ่อนหรือเกล็ดขนาดเล็ก แต่หากเกิดเป็นเกล็ดใหญ่และแข็งเหมือนเกล็ดด้านหลังแข้งเรียงกันเป็นแถว 1-2 แถว จะเรียกเกล็ดนี้ว่าเกล็ดสายฟ้าฟาด ไก่ที่มีเกล็ดนี้จะตีหนัก ตีตายหาได้ก่อนข้างอยาก

เกล็ดดาวล้อมเดือน หรือดอกจันทร์ ลักษณะจะมีเกล็ดเล็ก 1 เกล็ดอยู่ตรงหน้าเดียวหรือใต้เดียวและมีเกล็ดอื่น ๆ ล้อมรอบอีก 4-5 เกล็ด

เกล็ดบัวตูม บัวบาน คล้ายกับดาวล้อมเดือน หากเกล็ดที่อยู่ตรงกลางมีขนาดเล็กล้อมรอบด้วยเกล็ดใหญ่ เรียกว่าเกล็ดบัวตูม แต่หากเกล็ดตรงกลางใหญ่ล้อมรอบด้วยเกล็ดเล็ก จะเรียกว่าเกล็ดบัวบาน ถือเป็นเกล็ดพิฆาตเช่นกัน

เกล็ดกาบบาท ที่บริเวณหน้าเดียวจะมีเกล็ดมาเรียงกัน โดยที่รอยแตกของแต่ละเกล็ดอยู่ในแนวเดียวกันหรือต่อกันเป็นรูปกาบบาทถือเป็น เกล็ดพิฆาตตีสลบตีตายหากมีทั้งสองข้างจะดี

เกล็ดกำไล คือ เกล็ดใหญ่เกล็ดเดียวที่ออกมาโดดเด่นจากเกล็ดอื่น ๆ มีขนาดใหญ่และโอบล้อมหน้า แข้งเหมือนกำไลใส่ขา ถือเป็นเกล็ดพิฆาต ตีเจ็บ ตีชก หากมีทั้งสองข้างถือว่าดี

เกล็ดแตกตรงเดียว ที่หน้าเดียวจะมีรอยแตกของเกล็ดเป็นแนวซึ่งเมื่อลากเข้าหาเดือยแล้วจะเป็น เส้นตรงแนวเดียวกับเดือย ไก่ที่มีเกล็ดแบบนี้จะถือว่าเป็น ไก่แทงแม่น แทงจัดใช้เดือย

เกล็ดข้าวดอกแตก เกิดจากเกล็ด 2-3 แถวเรียงกันมาถึงหน้าเดือย แล้วแตกกระจายเป็นหลายแถว เป็น ไก่ที่เดินดี ตีชก

เกล็ดอัน จะมี 2 แบบ คือ เกล็ดเม็ดข้าวโพดและเม็ดข้าวสารอยู่บริเวณด้านข้างของแข้งเรียงขึ้นจากเดือยเป็นแถวหากมีขนาดเล็กลงเรื่อย ๆ จากล่างขึ้นบน เชื่อกันว่ามีมากอันไม่ดี หากด้านล่างมีขนาดใหญ่ชัดเจน 3-4 เกล็ด เชื่อว่าจะหักคู่ต่อสู้ได้ในเวลาไม่กี่อัน โบราณเชื่อว่าเม็ดข้าวสารจะดีกว่าเม็ดข้าวโพด

เกล็ดเค็มพัน เป็นเกล็ดที่บอกได้ว่าไก่ตัวนั้นๆ เข้าเงินเค็มพันได้ดีหรือไม่ดี เพราะถือว่าเป็นเกล็ดหักล้างกัน เช่น หากเกล็ดเค็มพันไม่ดีแต่เค็มพันสูงจะแพ้ได้ง่าย แต่หากเล่นเค็มพัน

พอตัวไม่มาก อาจจะเป็นฝ่ายชนะ เกล็ดนี้จะดูได้จากแถวของเกล็ดที่เรียงขึ้นมาจากนิ้วก้อยผ่านเคียว ขึ้นเป็น แนวยาวยิ่งมากจะยิ่งดีสามารถตีเคียวได้สูง แต่หากมีน้อยแสดงว่า เข้าเคียวไม่ดี บางราย เชื่อว่าสามารถตีครั้งไหนจะชนะ หรือแพ้ โดยดูจากการเรียงของเกล็ด เช่น หากมีเกล็ดขัดอยู่ในแถว ที่ 4 แสดงว่าครั้งที่ 1-3 จะดี แต่ ครั้งที่ 4 จะแพ้ให้ แก่เกล็ด โดยการตีเคียวต่ำๆเพียง 1-2 อัน แล้ว ยอมแพ้เพื่อไม่ให้ไก่เข้า ต่อจากนั้นให้นับหนึ่งเริ่มต้นใหม่จากด้านล่างเป็นรอบต่อไป ลักษณะของ เกล็ดที่หน้าแข้งจะมีอยู่หลายแบบด้วย กัน คือ เกล็ดกำไลตลอด หรือเกล็ดพันลำ จะมีเกล็ดแถวเดียว คาดตลอดทั้งแข้งหาได้ยากมาก เกล็ด 2 แถว เกล็ด 3 แถว เกล็ดปิดตลอด (เรียงกันเป็นระเบียบสอง แถว) เกล็ดตะเข็บฟัน (ปลายเกล็ดทั้งสองแถวสลับกัน) เกล็ดพญาคูรุท (3 แถวเรียงกันเป็นระเบียบ และมีเหน็บแทรกอยู่ตลอด)

สมาคมอนุรักษ์ไก่พื้นเมืองได้กำหนดคุณสมบัติไว้ และประกาศรับรองพันธุ์ไปแล้ว 6 ชนิด คือ

1. เหลืองใหญ่พระเจ้า 5 พระองค์ ขนพื้นตัวสีดำ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง สี เหลืองแก่งดงสีทองแท้ ขนปีกในสีดำ ขนปีกนอกสีขาว ขนหางพัดสีดำปลายขาว ขนหางกะลวยสี ขาวปลายดำ ลูกกลวงขาวปลอด ปาก-แข้ง-เล็บ-เดือย สีขาวอมเหลือง แบบสีงาช้าง ดาสีดำปลายมอ ดาย (ขาวอมเหลืองอ่อน) ขนปีกรูสีเหลืองแบบสร้อย นีหยอมกระพระเจ้า 5 พระองค์
2. ไก่เหลืองรวมพระเจ้า 5 พระองค์ ลักษณะเหมือนไก่เหลืองใหญ่ทุกประการแต่ต่างกัน ตรงสีขน สร้อยคอ สร้อยหลัง สร้อยปีก เป็นสีเหลืองกลางดงสีทองเทา หรือสีไม้รวกแก่แห้ง
3. ไก่เหลืองโสนพระเจ้า 5 พระองค์ ลักษณะเหมือนไก่เหลืองใหญ่ทุกประการ ต่างกัน ตรงสีขน สร้อยคอ สร้อยหลัง สร้อยปีกเป็นสีเหลืองอ่อนดงสีทองเปลว (ทองปัดพระ) หรือสีดอก โสน หรือดอกกุณ
4. เหลืองเลาพระเจ้า 5 พระองค์ ลักษณะเหมือนเหลืองใหญ่เหลืองรวก เหลืองโสนทุก ประการต่างกันตรงสร้อยคอ สร้อยหลัง สร้อยปีก โดยโคนสร้อยจะเป็นสีขาว ปลายสร้อยจะเป็น สีเหลือง ส่วนไก่เหลืองพระเจ้า 5 พระองค์ตัวอื่น ๆ โคนสร้อยจะเป็นสีดำปลายเหลือง
5. ไก่เหลืองทับทิม ลักษณะจะเหมือนเหลืองทั้ง 4 ที่กล่าวมา ต่างกันตรงสร้อยคอ สร้อยหลัง สร้อยปีก โคนสร้อย สีดำปลายสร้อยสีเหลืองมีจุดขาวอมเหลืองอยู่ปลายสร้อย เรียกว่า “ทับทิม หรือ ดาวเรือง” ไม่มีนียยอมกระพระเจ้า 5 พระองค์
6. ไก่เหลืองเอกา หรือบางที่เรียกเหลืองธรรมดา ลักษณะเหมือนไก่เหลืองทั้ง 5 ต่างกัน ตรงที่ไม่มีนียยอมกระ พระเจ้า 5 พระองค์ ไม่มีจุดทับทิมหรือดาวเรืองในสร้อย สีสร้อยมีทั้งแก่ กลาง อ่อน

ไก่ชนสายพันธุ์ประตูหางดำ

ประตูหางดำ มีถิ่นกำเนิดอยู่ที่จังหวัดอยุธยา สุพรรณบุรี และที่บางคล้า บางน้ำเปรี้ยว จังหวัดฉะเชิงเทรา มีนบุรี หนองจอก สิงห์บุรี และอ่างทอง เป็นสายพันธุ์ไก่ชนที่มีปากสีดำ ปากอุมใหญ่ โดยปากใหญ่คล้ายปากนกแก้ว ปากบนจะมีร่องน้ำทั้งสองข้างระหว่างร่องน้ำทั้งสองข้าง จะเป็นสันราง ตาสีประตู หรือแดงอมม่วง หรือตาออกสีดำ หรือตาสีแดงหงอนหินไม่มีจักเลย สร้อยคอมือประตูยาวประบ่า ปีกใหญ่ยาวสร้อยปีกสีเดียวกับสร้อยคอ สร้อยหลังสีประตูยาวระย้า ประกัน ขนลำตัว ขนปีกและหางพัดสีดำ กะลวยหางดำ โคนขาใหญ่ หน้าอกกว้าง และยาวเนื้อเต็มแน่น ขาแข้ง เล็บและเดือยสีดำ เพศเมียสีเดียวกับเพศผู้แต่ไม่มีสร้อยโก

ประตูหางดำที่สมาคมอนุรักษ์และพัฒนาไก่พื้นเมือง รับรองพันธุ์มี 4 ชนิด คือ

1. ประตูมะขาม ถ้าสีแก่เรียกมะขามไหม้ ลักษณะขนพื้นตัวสีดำ ขนปีก ขนหาง สีดำ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลังสีประตูแบบเม็ดมะขามแก่ ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีน้ำตาลไหม้ (แก่) ตาสีโพล ขนปีกดูสีประตู
2. ประตูแสดดำมะขามไหม้ ลักษณะเหมือนประตูมะขามทุกอย่าง ยกเว้น ปาก แข็ง เล็บ เดือย และตาสีดำ
3. ประตูแข้งเขียวตาสาย ลักษณะเหมือนประตูมะขาม ต่างกันตรงปาก แข็ง เล็บ เดือย สีเขียวอมดำ ตาสายดำ
4. ประตูแดง ลักษณะเหมือนประตูอื่นๆไป ต่างกันตรงสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง สีออกแดง (น้ำตาลแดง) ไม่มีขนสีอื่นแซม หางพัดและหางกระรวยสีดำคอก กระรวยพุ่งยาวเป็นพอน ขนแข้งเป็นมัน ปาก แข็ง เล็บ เดือยสีน้ำตาล ตาสีแดง หน้าอกสีแดง ตัวเมียพื้นตัวจะมีสีดำอมน้ำตาลเล็กน้อย

นอกจากนี้ ยังมีไก่ประตูหางดำอีกชนิดหนึ่งที่มีลักษณะประจำพันธุ์ไม่แน่นอน พื้นตัวสีดำ ขนหาง ขนปีกสีดำ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลังสีประตูเหมือนทั้ง 4 ตัวดังกล่าว แต่ปาก แข็ง เล็บ เดือยสีไม่แน่นอน มีสีดำ สีเขียว สีน้ำตาล ปะปนกันอยู่ และตาก็สีไม่แน่นอน มีสีดำ สีสวย สีโพล สีแดงปะปนกันอยู่ ไก่พวกนี้ถือว่าผสมข้ามพันธุ์มาจากประตูทั้ง 4 ชนิด ลูกออกมาจึง ผิดเพี้ยน ไปจากพันธุ์เดิม

ไก่ชนสายพันธุ์ประตูแสดดำ

ลักษณะเพศผู้จะมีสีสร้อยคอ สนับปีก สร้อยหลังรวมถึงขนปีกดูเป็นสีประตู ซึ่งมีทั้งสีประตูแดงและประตูเม็ดมะขาม ขนพื้นตัวเป็นสีดำ ปีกและหางพัดรวมถึงหางกะลวยเป็นสีดำ ปราศจากสีขาวแซม ปาก และสีดำสนิท แข็งเล็บเดือยเป็นสีดำ ใบหน้าจะมีสีแดงคล้ำ (แดงอมดำ) ขอบตาดำ ผิวบริเวณลำตัวจะเป็นสีคล้ำ (แดงอมดำ) ในช่วงที่ยังเล็กอยู่มักจะมีผิวสีดำ ทั้งใบหน้า

และบริเวณลำตัวไก่อ่ประคูดำเพศเมียจะมีขนพื้นตัวเป็นสีดำตลอดตัว ใบหน้าจะมีสีดำชัดเจนมากกว่าตัวผู้ ปาก แข็ง เล็บมีสีดำสนิท

ไก่อ่ขนสายพันธุ์เขียวหรือเขียวแมลงภู่งหางดำ

เป็นไก่อ่ที่มีถิ่นกำเนิดจากภาคใต้ และภาคตะวันออก ไก่อ่เขียวแมลงภู่งหางดำมีชื่อเรียกแตกต่างกันไปตามท้องถิ่น เช่น แถว อำเภอนนทบุรี จังหวัดชลบุรี เรียกว่า “เขียวพระรถ” แถวใต้ เรียกว่า “เขียวมรกต” เป็นไก่อ่ขนพันธุ์แท้ก็พันธุ์หนึ่ง มีชื่อเสียงในประวัติศาสตร์สมัยอยุธยาตอนปลาย จากเรื่องไก่อ่พระยาพิชัยดาบหักขนชนะไก่อ่พม่าและไก่อ่หลวงเมืองพระยาพระคลัง นอกจากนี้ยังมีชื่อเสียงในวรรณคดีเรื่อง นางสิบสอง พระรถเสนหรือพระรถเมรี พระอินทร์ประทานไก่อ่เขียวให้พระรถนำไปชนแลกข้าวเลี้ยงแม่และป่าที่ดาบอด ไก่อ่เขียวแมลงภู่งเพศผู้มีสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลังและขนปิดหูสีเขียวอมดำคล้ายสีแมลงภู่ง สีขนพื้นตัวเป็นสีมันดำ หางพัด และหางกระรอกสีดำตลอด ส่วนปาก แข็ง เล็บ ดำ มีสีเขียวอมดำหรือน้ำตาลอมดำ ดาปลาหมอหรือทอเขียวอมดำ เพศเมียมีพื้นสีดำเป็นสีดำ ขนคอ ขนปีก ขนหลังและหางเขียวอมดำ ปลายขนเป็นเงาออกสีเขียว ส่วนอื่น ๆ เหมือนเพศผู้

ไก่อ่ขนสายพันธุ์ประคูดำหางขาว

มีถิ่นกำเนิดในแถบจังหวัดเพชรบุรีและจังหวัดใกล้เคียง คนแถบเพชรบุรีเรียก “ไก่อ่เลา” คือสัตว์เหมือนสีดอกเลา เพศผู้ขนพื้นตัวสีดำ ขนปีก หางพัดสีขาวปนดำ หางกระรอกกลางสีขาว ส่วนคู่อื่น ๆ สีขาวปลายดำ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลังมีสีประคูดำ คือโคนสร้อยสีขาวปลายสร้อยสีประคูดำ ปาก แข็ง เดือยมีสีขาวอมเหลือง ไก่อ่ประคูดำหางขาวมี 4 ชนิด คือ

1. ประคูดำใหญ่ หรือเรียกอีกชื่อว่าเลาใหญ่พระเจ้า 5 พระองค์ ขนพื้นตัวสีดำ ขนปีก ขนหางเป็นสีดำแซมขาว ขนหางกะลวยคู่กลางสีขาวปลอด คู่อื่น ๆ สีขาวปลายดำ ที่หัว-หัวปีก-ข้อขา มีกระขาว ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยระย้า โคนสร้อยสีขาว ปลายสร้อยสีเม็ดมะขามแก่ ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีน้ำตาล ดาสีไพล
2. ประคูดำเล็ก ขนพื้นตัวสีดำ ขนปีก ขนหางพัดสีดำแซมขาว ขนหางกะลวยคู่กลางสีขาว คู่อื่น ๆ สีขาวปลายดำ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ระย้า โคนขนสีขาว ปลายขนสีเม็ดมะขามแก่ ไม่มีหย่อมกระ ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีน้ำตาล ดาสีไพล
3. ประคูดำแดง ขนพื้นตัวสีดำ ขนปีก ขนหางพัดสีดำแซมขาว ขนหางกะลวยคู่กลางสีขาว คู่อื่น ๆ สีขาวปลายดำ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ระย้า โคนสร้อยสีขาว ปลายสร้อยสีประคูดำ ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีน้ำตาล ดาสีไพลหรือส้ม

4. ประคูดำ ขนพื้นตัวสีดำ ขนปีก ขนหางพัดสีดำแซมขาว ขนหางกะลวยคู่กลางสีขาว คู่อื่นๆสีขาวปลายดำ ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีน้ำตาล ดาสีไพล ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง โคนสร้อยสีขาว ปลายสร้อยสีคล้ำเข้มแบบเขียวประคูดำ

ไก่ชนสายพันธุ์ลายหางขาวหรือลายขาวดอก

ไก่ลายหางขาวเป็นไก่พันธุ์แท้แต่โบราณครั้งสมัยสุโขทัย จัดเป็นไก่เก่งทางภาคเหนือและภาคกลางที่เราเรียกกันว่า “ไก่เบื้อ” หรือ “ไก่ข่อย” ไก่ลายหางขาวถิ่นกำเนิดภาคเหนือจะออกสีลายสลับเหลืองไก่ลายลายหางขาวที่มีถิ่นกำเนิดภาคกลางจะมีลายสลับขาวเรียกว่า “ไก่ขาวดอกลาย” ลายสลับดำน้ำตาล เรียกว่า “กาเหว่า” ลายสลับเขียวคู่ เรียกว่า “ไก่ห่วย” ลายเป็นจุดขาว เรียกว่า “นกกระทา” ถิ่นกำเนิดภาคกลางแถบอยุธยา สุพรรณบุรีเป็นไก่พื้นเมืองที่มีลำหักลำโคนดีแต่ไม่ค่อยทน ตัวผู้มีลักษณะเด่นที่ตัวจะเป็นสีลายคาด หรือลายขาวดอกหมด ขนปีก ขนหางจะลายแบบขนพื้นตัว ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง และระย้า ขนปิดหูจะเป็นสีลายแบบนกกาเหว่า ตัวเมียจะมีสีลายขาวดอกแบบขนพื้นตัวผู้ทั้งตัว สีปาก แข็ง เล็บ เดือยจะมีสีเหลืองปนน้ำตาล ดาสีไพล ถ้าได้ดูลายมักจะเป็นไก่เก่ง

ไก่ลายหางขาว มี 7 เฉดสี คือ

1. ลายลูกข่อย ขนสร้อยลายขาวสลับเหลืองแบบสีลูกข่อยสุก
2. ลายลูกห่วย ขนสร้อยลายสีน้ำตาลแบบลูกห่วยสุก
3. ลายดอกถ่อ ขนสร้อยสีลาย สีเทาอ่อนแบบดอกถ่อ ดอกพวง
4. ลายขาวดอก ขนสร้อยลายสีขาวแบบหอยเหี้ย
5. ลายนกกระทา ขนสร้อยลายสีน้ำตาลแบบสีนกกกระทา
6. ลายกาเหว่า ขนสร้อยลายสีน้ำตาลแก่สลับดำ
7. ลายเบื้อ ไก่ลายเบื้อออกขาวปนเทา

ทั้ง 7 เฉดสีนี้ถือว่าเป็นไก่ลายหางขาวทั้งหมด ตัวที่นิยมคือ คือ ตัวลายเหลือง ลายขาวลายน้ำตาล เรียกว่า สีลายข่อย ลายเบื้อ ลายกาเหว่า

ไก่ชนสายพันธุ์ขาวหรือไก่สี

ไก่ชนสายพันธุ์ขาวหรือไก่สีนี้มีแหล่งกำเนิดอยู่ในเขตภาคเหนือแถบจังหวัดเชียงราย เชียงใหม่ พะเยา และในภาคอีสาน ขอนแก่น มหาสารคาม ในภาคกลางและภาคใต้จะพบอยู่ทั่วไป เช่น เพชรบุรี สุพรรณบุรี อยุธยา และนครศรีธรรมราช ตัวผู้ขนพื้นตัวสีขาว ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลังเป็นระย้าขาวรับกันกับปาก แข็ง เล็บ และเดือยมีสีขาวอมเหลือง หางตัด ทางกะลวยเป็นสีขาว เพศเมียมีลักษณะเหมือนเพศผู้ ไก่ขาวแบ่งตามเฉดสีได้ 4 ชนิด คือ ไก่สีขาว แพรขาว ขาวกระดำ และขาวกระแดง ลักษณะเด่นประจำพันธุ์เพศผู้

รูปร่างลักษณะไก่ซีเป็นไก่สูงใหญ่สง่างาม ไหล่กว้าง ลำตัวยาวจับ 2 ท่อน ออกกว้าง
 บั้นท้ายกว้าง กระดูกใหญ่ บั้นขาใหญ่ยาวแข็งแรง แข็งกลม หางยาว สง่างาม

ปีก ปีกใหญ่ยาวถึงกัน สีขาวตลอด

ใบหน้า แหลม เกี้ยงเกลาและกลมกลึงแบบหน้านกยูง

ตะเกียบ แข็งแรงและชิด ปลายโค้งเข้าหากัน

ปาก ใหญ่ งอรั่ม มีร่องปาก สีขาวอมเหลือง

หาง หางพัดยาว เรียงเป็นระเบียบจากล่างขึ้นบนทั้งสองข้างเท่ากัน หางกระรวยยาวพุ่ง
 ตรงปลายโค้งลงเล็กน้อยจรดพื้น รับกับพวงหางเป็นพ่อน

จุมก รุมกกว้าง สันจุมกเรียบ สีเดียวกับปาก

แข้งขา บั้นขาใหญ่ ลำสัน แข็งยาวเล็กกลมแบบลำห้วย

ตา ขอบตารูปตัววี ดวงตาสีเหลือง

เกี๊ยว เกี๊ยวนิ้ว เกี๊ยวแข่ง เรียงกันเป็นระเบียบ สีขาวอมเหลืองรับกับปาก

หงอน หงอนหิน ท้ายหงอนกดกระหม่อม สีแดงสดใส

นิ้ว นิ้วกลมยาว ปลายเรียว มีท้องปลิงชัดเจน

หู หูกลมมีขนปิดหูสีขาว หูรัดตั้งสีแดงสด

เดือย โคนใหญ่มนคง สีรับกับปากและแข้ง

หนึบ รัดติดกับกลาง สีแดงสดใส

ขน ขนลำตัว และได้ปีกสั้นแน่น สร้อยคอ สร้อยปีก และสร้อยหลัง ละเอียดปลายแหลม
 เล็กสีขาวตลอด

คอ คอใหญ่ ยาวมั่นคง กระดูกปล้องคอถี่ ชิด แน่น ขนคอขึ้นเป็นระเบียบ สร้อยคอยาว
 ประबा

กะโหลก กลมกลึงยาวสองตอน ส่วนหน้าเล็กกว่าส่วนหลัง มีรอยไขหัวตามชาติชัดเจน

กริยาท่าทางไก่ซี เป็นไก่สวยงามอีกสายพันธุ์หนึ่ง ท่าทางก็เฉกเช่นไก่ชนทั่วไป งามอาจ
 สง่างามขึ้นตรงอกตั้งหางพุ่ง

ไก่ชนสายพันธุ์นกแดง

ไก่อีกแดงเป็นไก่ที่มีสีแดง ดูสวยงามมาก เพศผู้ขนพื้นลำตัว หน้าคอ หน้าท้อง ได้ปีก
 สีแดงตลอด ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลังเป็นสีแดง หางพัด หางกะลวย ก้านหางสีแดงและ
 เป็นรูหางม้า ปากสีเหลืองอมแดงรับกับสีแข้ง เล็บ และเดือย

ไก่อีกแดงมี 4 เฉดสี คือ แดงชาด แดงทับทิม แดงเพลิง และแดงนกนาถ ลักษณะประจำ
 พันธุ์ไก่อีกแดงหางแดงเพศเมีย ทรงปลีกล้วย ไหล่หน้าใหญ่ท้ายเรียว จับกลมยาว 2 ท่อน หน้า

แหลมกลมแบนนกลา ขนพื้นตัว หน้าคอ หน้าอก ได้ท้อง ได้ปีก สีแดง ขนหาง หางพัด หางกะลวย สีแดง ก้านหางแดง ขนหลัง ขนสันหลัง สีแดงเข้มกว่าขนพื้นตัวเล็กน้อย ขนคอเหนือขนหลัง แต่ปลายสร้อยขนจะมีขลิบ สีแดงเป็นมันตามเจดสีตัวผู้ ปาก แข็ง เล็บ เดียว สีเหลืองอมแดง ดาสีแดง เหมือนตัวผู้ ไก่นกแดงหางแดงพันธุ์แท้แต่โบราณมีอยู่ 4 สายพันธุ์ ได้แก่

1. แดงชาด เป็นสีแดงเข้มหรือแดงแก่ดั่งสีชาด ขนพื้นตัวตั้งแต่หน้าคอ หน้าอก ท้อง ได้ปีก ได้ก้นเป็นสีแดงเข้ม ขนปีก ขนหางพัด หางกะลวย สีแดงเข้มเหมือนสีพื้นตัว ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง และขนปิดหูเป็นสีแดงเข้มสดใสเป็นมัน ปาก แข็ง เล็บ เดียว สีเหลืองอมแดง ดาสีแดง
2. แดงทับทิม เป็นสีแดงสดใส สีส่อนกว่าสีแดงชาด คล้ายทองแดงใหญ่ ขนพื้นตัวตั้งแต่หน้าคอถึงได้ท้อง ได้ปีก ได้ก้นเป็นสีแดง ขนปีก ขนหางพัด หางกะลวย สีแดงแบบขนพื้นตัว ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ขนปิดหูสีแดงเพลิง ปาก แข็ง เล็บ เดียว สีเหลืองอมแดง ดาสีแดง
3. แดงเพลิง หรือบางแห่งเรียกแดงตะวัน เป็นสีแดงอ่อนกว่าแดงทับทิมออกไปทางสีแดงสด หรือแดงอมเหลือง ขนพื้นตัวตั้งแต่หน้าคอถึงได้ก้นเป็นสีแดง ขนปีก ขนหางพัด หางกะลวย สีแดงแบบขนพื้นตัว ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ขนปิดหูสีแดงเพลิง ปาก แข็ง เล็บ เดียว สีเหลืองอมแดง ดาสีแดง
4. แดงนาก เป็นสีแดงคล้ำๆ แบบสีตัวนาก ขนพื้นตัวตั้งแต่หน้าคอ หน้าอก ถึงได้ก้น เป็นสีแดงนาก ขนปีก ขนหางพัด หางกะลวยสีแดง ปาก แข็ง เล็บ เดียว สีเหลืองอมแดง ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ขนปิดหูเป็นสีแดงออกมัน ดาสีแดง (ไก่นกแดงที่พบในปัจจุบัน มักจะกลายพันธุ์เป็นพวกแดงหางขาวก้านหางไม่แดง ดาไม่แดง)

ไก่นกสายพันธุ์ไก่เทา

ไก่เทา หรือไก่สีเทา หรือไก่ดำ มีแหล่งกำเนิดทั่วไปของประเทศไทย แหล่งกำเนิด ไก่เทาที่มีชื่อเสียง เช่น จังหวัดตาก อำเภอนันทนิคม จังหวัดชลบุรี อำเภอบ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี และแถบภาคอีสานจังหวัดขอนแก่น ภาพสินธุ์ นครราชสีมาอุบลราชธานี เป็นต้น

ไก่เทาเป็นไก่นกขนาดกลางน้ำหนักตัวเฉลี่ยตัวผู้ประมาณ 3-3.5 กิโลกรัม ตัวเมียประมาณ 2-3 กิโลกรัม เพศผู้มีขนสร้อยคอ สร้อยหลังสีเหลือง หางพัดและหางกะลวยสีเทาปนขาวสลับดำ ขนพื้นตัวสีเทาตลอด ส่วนปาก แข็ง เดียวสีเทาอมดำ เรียกว่า “เทาขี้ควาย” สีเทาอมขาวเรียกว่า “เทาขี้เถ้า” และสีเทาสร้อยเหลืองเป็นไก่เทาออกนิยมเรียกว่า “เทาฤๅษี” หรือ “เทาทอง” ไก่เทา เพศเมีย มีรูปร่างเพรียวบางสูงระหง คออาจรัด หน้าแหลมกลมกลึงแบบหน้านก ลำตัวยาวกลมจับยาวสองท่อน ขนพื้นตัวและขนหลังเส้นเล็กละเอียดเรียงกันเป็นระเบียบ กระเบนหางรัด สีขนพื้นตัว ขนหลัง ขนปีก ขนหางและขนคอ เป็นสีเทาเหมือนกันทั้งตัว สีจะแก่-อ่อนต่างกันตามสายพันธุ์

เหมือนขนพื้นตัวของตัวผู้ ส่วนที่แตกต่างกันเห็นได้ชัด คือขนสร้อยคอจะมีขนขลิบสีไปตามสายพันธุ์ เหมือนขนสร้อยคอตัวผู้ เช่น เทาทองคำจะมีขนขลิบเหลือง เทาทองแดงจะมีขนขลิบสีแดง เทาสวาด หรือเทาเรือบจะมีขนขลิบสีเทา เทาหม้อหรือเทาประดู่จะมีขนขลิบสีประดู่ เทาขี้เถ้าหรือเทาเงินยวง หรือเทานกพิราบจะมีขนขลิบสีขาว เทาขี้ควายหรือเทาดำสีดาจะเหมือนตัวผู้ ปาก แข็ง เล็บ เดือย สี ขาวอมเหลืองและแดงเหมือนตัวผู้เช่นกัน สายพันธุ์ไก่เทาแท้แต่โบราณมีอยู่ 7 พันธุ์ คือ

1. ไก่เทาทองคำหรือเทาฤๅษี เป็นไก่เทาอันดับนิยมอันดับหนึ่งเหนือไก่เทาอื่นใด ไก่เทาทองคำหรือเทาเหลืองที่โด่งดังเป็นไก่โทนเจ้าของหลวงเมืองตากชนชนะไก่มากมาย ลักษณะเด่นประจำพันธุ์ของเทาทองคำคือ ขนพื้นตัวสีเทาอ่อนแบบขี้เถ้าฟืน ขนปีกขนหางพัคสีเทาแบบสีพื้นตัว ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง และขนระยะย้ายสีเหลืองทอง แบบเหลืองหางขาว ขนกระสวยโคนเทา ปลายขาวหรือกระสวยคู่กลางขาวปลอด ปาก แข็ง เล็บ เดือยสีขาวอมเหลืองรับกัน ขนปิดหูสีเหลืองทอง ดาสีขาวอมเหลืองแบบสีปลาหมอตายคล้ายไก่เหลืองหางขาวมาก

2. ไก่เทาทองแดง เป็นไก่เทาอันดับสองรองจากไก่เทาทองคำ ลักษณะเด่นประจำพันธุ์ของเทาทองแดง ขนพื้นตัวสีเทาแก่ ก้านขนจะแดง ขนปีก ขนหางพัคสีเทาแก่ ขนหางกระสวยสีเทา ปลายขาว ก้านขนแดง ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง และระยะย้ายสีทองแดงคล้ายไก่ทองแดง หางดำ ปาก แข็ง เล็บ เดือยสีขาวอมแดง เกสัดแข้งขอบเกสัดสีแดงจะออกเข้มกว่ากลางเกสัด ขนปิดหูสีแดงแบบสร้อย ดาสีแดง

3. ไก่เทาสวาด เป็นไก่เทาอันดับสามรองจากเทาทองแดง ลักษณะเด่น ประจำพันธุ์เทาพื้นตัว ขนปีก ขนหางพัคสีเทาแบบลูกสวาด หรือสีเหมือนแมวสีสวาด หรือแมวโคราช ขนกระสวยสีโคนขนสีสวาด ปลายขนสีขาว ขนปิดหู สีเทาสวาดเข้ม กว่าสีพื้นตัว ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีขาวอมเหลือง ขอบเกสัดสีเทา ดาสีเหลืองไพล

4. ไก่เทาหม้อ เป็นไก่เทาอันดับสี่รองจากเทาสวาด ลักษณะเด่นประจำพันธุ์เทาหม้อ ขนพื้นตัว ขนปีก ขนหางพัค สีเทาแก่ หางกระสวยสีเทาปลายขาว ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ระยะย้ายสีเทาแก่แบบสีมะขามไหม้ ขนปิดหูสีเดียวกับสร้อย ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีขาวอมเหลือง

5. ไก่เทาขี้เถ้า เป็นไก่เทาอันดับห้ารองจากเทาหม้อ บางแห่งเรียกว่าเทาเงินยวง ลักษณะเด่นประจำพันธุ์ ขนพื้นตัว ขนปีก ขนหางพัคสีเทาอ่อนแบบสีขี้เถ้าฟืน สีไก่แจ้ดอกหมากหรือสีนกพิราบ หางกระสวยโคนขนสีเทาปลายขนขาวค่อนข้างมาก ขนปิดหูสีเทาอ่อน ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีขาวอมเหลือง ดาสีขาวขุนแบบควนไฟ

6. ไก่เทาดำ เป็นไก่เทาอันดับหกรองจากไก่เทาขี้เถ้า ลักษณะเด่นประจำพันธุ์ขนพื้นตัว สีเทาแก่ ขนปีก ขนหางพัคสีเทาแก่ ขนหางกระสวยสีเทาแซมข เวเล็กน้อย สร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ขนปิดหูสีดำ บางคนเรียกเทาขี้ควาย ปากแข้ง เล็บ เดือยและดาสีดำคล้ำ

7. ไก่เทาขาว หรือที่เรียกว่า “เทาขี้เมฆ” มีลักษณะเด่นคือ พื้นตัวมีสีเทา ขนสร้อยคอ ปีก หลัง หูสีเทาอ่อน หางพัดเทา หางกระสวยขาว ปาก แข็ง เล็บสีขาว มักไม่เป็นที่นิยมเลี้ยง ในปัจจุบัน

ไก่ชนสายพันธุ์นกกกรด

เพศผู้ชนพื้นลำตัวสีดำสนิท ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลังระย้าเป็นสีแดงอมน้ำตาลอ่อนๆ ขนหางพัด หางกระสวยสีดำปลอดไม่มีสีอื่นแซม แต่ก้านขนจะมีสีแดงเข้ม ปาก แข็ง เล็บ เดือยสีเหลืองแกมแดง เพศเมียชนพื้นลำตัวสีน้ำตาลแบบสีกาบอ้อย ขนสร้อยคอ ขนหลัง ขนปีกมีสีน้ำตาลปลายปีกสีน้ำตาลเข้ม ส่วนอื่น ๆ เหมือนเพศผู้ ไก่นกกกรดเป็นไก่เก่งพันธุ์หนึ่ง ข้อเสียคือไม่ อึดทนจึงไม่ค่อยเป็นที่ยอมรับเพาะเลี้ยงไก่นกกกรดแบ่งได้ 4 สี ได้แก่

1. นกกกรดแดง ขนพื้นตัวสีดำ ขนหางพัด หางกระสวยสีดำ ขนปีกสีแดง ปลายปีกสีน้ำตาล เข้มแบบสีแมลงสาบ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ขนปีกหู สีน้ำตาลอมแดง ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีเหลืองอมแดง ตาสีแดง ตัวนี้เป็นตัวนิยม

2. นกกกรดดำ ขนพื้นตัวสีดำ ขนหางพัด หางกระสวย ขนปีกสีแดง ปลายปีกสีน้ำตาลเข้ม แบบสีแมลงสาบ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ขนปีกหูเป็นสีน้ำตาลอมดำ คล้าย ๆ สีประดู่ แสดดำ ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีเหลืองอมแดง ตาสีแดงเข้มอมดำ

3. นกกกรดเหลือง ขนพื้นตัวสีดำ ปลายปีกสีแมลงสาบเช่นเดียวกับตัวอื่น ๆ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ขนปีกหูสีเหลืองอมดำปนน้ำตาล ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีเหลืองอมแดง

4. นกกกรดกะปูด หรือบางคนเรียก กรดนาถ กรดลาย ตอนเล็กจะมีลายดำอยู่ที่ปีก ขนพื้น ตัวสีดำ ขนพัดขนกระสวยสีดำ ขนปีกสีเหมือนแมลงสาบ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง ขนปีกหู สีแดงดำอมน้ำตาล แบบสีตัวนาถหรือกรดกะปูด

ไก่ชนสายพันธุ์ไก่ทองแดง

ไก่ชนสายพันธุ์ไก่ทองแดงจะมีถิ่นกำเนิดอยู่ที่จังหวัดราชบุรี สระบุรี อุทัยธานี ไก่ทองแดง เพศผู้ชนพื้นตัวตั้งแต่บริเวณหน้าคอ หน้าอก ได้ปีกต้องเป็นสีทองแดง สีพื้นตัวสีทองแดงแบบ ไก่โรวด์ หางพัดกระสวยสีดำสนิทไม่มีสีอื่นแซม หางยาวพุ่งตรง สวยงาม ส่วนปาก แข็ง เล็บมีสีเหลือง อมแดง ดวงตาสีแดง ส่วนเพศเมียชนสีพื้น หน้าอก ได้ปีก ก้นมีสีแดง ส่วนอื่น ๆ เหมือนเพศผู้ ไก่ทองแดงมีลำหักลำโคนดี ลักษณะเด่น แต่ปัจจุบันหายาก ที่พบมักจะเป็นไก่กลายพันธุ์ เช่น สีตัวทองแดงแต่เป็นแข้งเขียว ตาลาย

ไก่ทองแดงหางดำแบ่งได้ 4 สี ได้แก่ ทองแดงใหญ่ ทองแดงตะเภาทอง ทองแดงแข้งเขียว ตาลาย และทองแดงอ่อนหรือสีปูนแห้ง

ไก่อ้นสายพันธุ์สีดอกหมากหางขาว

ไก่อ้นพันธุ์นี้มีถิ่นกำเนิดทางภาคกลาง และภาคเหนือ คล้ายไก่เหลืองหางขาวผสม ลักษณะประจำพันธุ์ คือ ขนพื้นสีดำ คอปลายขนจะออกสีขาวอมเหลืองคล้ายสีดอกหมาก กะลวยสีขาว ปลอดสีดำที่ปลายหาง หางพัดสีดำ ปาก แข็ง เล็บ เดือยและก้านปีกสีขาวอมเหลืองคล้าย ๆ กับเหลืองหางขาว บางคนคิดว่ากลายพันธุ์มาจากพันธุ์เหลืองหางขาว แต่แท้จริงไม่ใช่ ไก่อ้นดอกหมากหางขาวจะ ไม่มีหย่อมกระจุดประแป้ง ไก่อ้นดอกหมากจะคล้ายกับไก่เหลืองคันหรือไก่โคยและคล้ายกับไก่อ้นสาของพม่า แต่ของพม่าจะมีสีเหลืองอ่อนหางดำ ไก่อ้นหางขาว ตัวเมียขนพื้นตัวสีดำ ก้านขนขาว สร้อยคอสีดอกหมากคล้ายตัวผู้ ปาก แข็ง เล็บ เดือย ขนปีกดูเหมือนตัวผู้

ไก่อ้นสายพันธุ์เหลืองโนรี

ลักษณะเด่นประจำสายพันธุ์นี้คือ สร้อยคอ ปีกหลังเป็นสีเหลืองสด ขนพื้นตัวที่หน้าคอ หน้าอกและสะโพก ได้ปีก ได้หางจะเป็นขนสร้อยสีเหลืองสด เหมือนสร้อยคอหรือสร้อยหลัง พื้นขนส่วนอื่นจะเป็นสีดำ ก้านขนที่เป็นสร้อยจะเป็นสีเหลืองอมแดง หางพัดสีดำคล้ายนกกรด แต่แตกต่างกันตรงไก่อ้นเหลืองโนรีมีก้านขนแดงและสร้อยรอบตัว ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีขาวอมเหลือง ขอบเกล็ดจะเคลือบสีแดงคล้ำ ตาสีเหลืองอมแดง ตัวเมียขนพื้นตัวสีดำ ก้านสีออกเหลืองแดง คล้ายตัวผู้

สายพันธุ์เขียวเลาหางขาว

แหล่งถิ่นกำเนิดจังหวัดเพชรบุรี เพศผู้ขนพื้นตัวสีดำและขนปีกหางสีดำ หางกระสวยคู่สีขาว ส่วนคู่อื่น ๆ มีสีขาวปลายดำ สร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลังสีเขียวเลา คือ ขนสร้อยท่อนล่างสีขาวปลายสีเขียว ส่วนปาก แข็ง เล็บสีขาวอมเหลืองหรือขาวงาช้างมี 5 สายพันธุ์ คือ

1. ไก่อ้นเขียวเลาใหญ่พระเจ้าห้าพระองค์ เป็นสุดยอดของไก่เลาหางขาวศักดิ์ศรีพอกับไก่เหลืองหางขาวพระเจ้าห้าพระองค์ เป็นไก่อ้นพระยาสมุหกลาโหม กำแพงเพชร ขนพื้นตัวสีดำ ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง สีเขียวเลา คือ ขนสร้อยท่อนล่างสีขาว ท่อนปลายสีเขียวอมดำแบบสีแมลงภู่ ขนปีกท่อนในสีดำ ท่อนนอกตอนชายปีกสีขาวแซม หางพัดสีดำ หางกระสวยคู่เอกสีขาว ปลอด คู่อื่น ๆ สีขาวปลายดำ ตาสีขาวอมเหลือง ปาก แข็ง เล็บ เดือย สีขาวอมเหลืองอมน้ำตาล ที่หัวปีกสองข้าง ข้องาสองข้าง มีจุดกระประแป้งสีขาวอยู่เป็นหย่อมประปรายเรียกพระเจ้าห้าพระองค์ แบบไก่อ้นเหลืองหางขาวพระเจ้าห้าพระองค์ ถือว่าเป็นไก่อ้นสูงอีกตัวหนึ่ง

2. ไก่อ้นเขียวเลาเล็กหางขาว เป็นรองจากไก่อ้นเขียวเลาใหญ่พระเจ้าห้าพระองค์ ขนพื้นสีดำ ขนปีก ขนหางพัดสีดำ หางกระสวยสีขาวปนดำ กระสวยคู่กลางขาวปลอด ขนสร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง สีเขียวเลาแซมขาว คือ โคนสีขาวปลายเขียวและมีขนขาวขึ้นแซมประปราย ตาสีขาว

อมเหลื่อง ไม่มีหย่อมกระประแป้ง (พระเจ้าห้าพระองค์) ปากแข็งเล็บเคี้ยวสีขาวอมเหลื่องแบบเขียว
เลาใหญ่

3. ไก่เขียวดอกเลาหางขาว รองจากเขียวเลาเล็ก เขียวดอกเลาหางขาว ลักษณะอื่น ๆ
เหมือนเลาเล็กหางขาว ต่างกันตรงสี ปลายสร้อยเป็นสีเขียวอมน้ำตาล

4. ไก่เขียวเลาดอกกระ ขนพื้นตัวสีดำ ขนปีก ขนหางพัคสีดำ ขนหางกระสวยสีขาวปนดำ
สร้อยคอ สร้อยปีก สร้อยหลัง โคนขาวปลายเขียว และที่สำคัญที่ปลายสร้อยจะมีจุดกระขาวแบบ
ประแป้งทั่วไป แต่ไม่มีหย่อมกระแบบเขียวใหญ่ ปากแข็งเล็บเคี้ยว สีขาวอมเหลื่อง

5. ไก่เขียวเลาสร้อยทอง หรือ เลาสลับทอง ลักษณะเหมือนเขียวเลาเล็ก แต่ปลายสร้อย
จะมีขลิบทองอยู่

สายพันธุ์ไก่เหล่าปาก้อย

นอกจากไก่ไทยสายพันธุ์เดิมแล้ว พ่อหลวงสุพจน์ วิจิตร ผู้ใหญ่บ้านปาร์กฟ้า ตำบลน้ำดิบ
อำเภอป่าซาง เมื่อประมาณ 30 ปีก่อน เมื่อพ่อหลวงสุพจน์ ได้ถูกเกณฑ์ทหาร เข้าประจำการในเขต
ภาคตะวันออก หลังจากปลดประจำการแล้วก็ได้นำไก่ชนของเมืองจันทน์กลับมาด้วย เป็นไก่
สีเหลืองเลาตัวผู้ มีสีลาการชนคล้าย ๆ ไก่เชิงตราด คือ มัดล็อก มุด ตีตัว และลอดทะเลหลัง ส่วนตัว
เมียเจ้าของไม่ให้เพราะหวงสายพันธุ์ เมื่อกลับมาถึงบ้านปาร์กฟ้า ก็ได้นำมาพัฒนาผสมพันธุ์กับไก่
พื้นบ้าน ซึ่งมีลักษณะเด่น คือ เดินหน้าจิกหลังตีหัวตัว ไม่ต้องใช้เชิงก่อนเป็นไก่อร่อยเล็ก น้ำหนักราว
1.8-2 กิโลกรัม ปรากฏว่าลูกครอกแรก ๆ ถือว่าใช้ได้ แต่พอต่อ ๆ มา ก็เริ่มใช้ไม่ได้ เพราะสาเหตุ
การผสมครอกหรือสายเลือดเดียวกันทุก ๆ ปี ทำให้เกิดเลือดชิด พ่อหลวงสุพจน์จึงกลับไปเมือง
จันทน์อีกครั้ง เพื่อเสาะหาสายพ่อพันธุ์เหลืองเลาตัวเก่งและก็ได้กลับมาหลายตัว เมื่อผสมไปได้
หลายปี ปรากฏว่าลูกไก่ที่ออกมามีโครงสร้างตามสายพันธุ์และที่สำคัญมีชั้นเชิงดีกว่าพ่อและแม่
พันธุ์เดิม คือได้เชิงดีทั้งจากพ่อและแม่ โดยเฉพาะเชิงเดินหน้าดีและจิกหลังตีหัวตัว ซึ่งถือว่าเป็น
ลักษณะเด่นของไก่สายพันธุ์นี้ ต่อมาก็มีนักเล่นไก่ต่างหมู่บ้านได้นำสายพันธุ์ไก่อนี้ไปเลี้ยงและพัฒนา
ต่อเนื่อง หมู่บ้านเหล่าปาก้อย ก็เป็นอีกหมู่บ้านที่ได้รับสายพันธุ์ไก่อมาจากพ่อหลวงสุพจน์ และไก่
สายพันธุ์นี้ก็ักัดไม่เลือกที่ จากบ้านเหล่าปาก้อยนี้เอง ที่ถูกนำออกชนและสร้างชื่อเสียง จนขนานนาม
ไก่อสายพันธุ์นี้ว่า “ไก่เหล่าปาก้อย”

ไก่ชนเหล่าปาก้อยตั้งชื่อตามต้นกำเนิดคือ หมู่บ้านเหล่าปาก้อย ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่าซาง
จังหวัดลำพูน เป็นไก่ชนสายพันธุ์ที่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อต่อกรกับไก่อปม่าโดยตรง ชั้นเชิงของไก่อป
ก้อยนั้น ปัจจุบันจะมีชั้นเชิงหลัก ๆ อยู่ 2 ชั้นเชิง คือ เชิงบนและเชิงล่าง ไก่อปก้อยเชิงบนนั้นจะวิ่ง
เข้าเร็วแต่หัวจะไม่ดำปากเร็วดีไม่เลือกที่ลำโศ ส่วนไก่อปก้อยเชิงล่างนั้นหัวจะดำแทบติดสังเวียน
เลยทีเดียวเพื่อหลบแข้งเปล่าซึ่งเป็นอาวุธหลักของไก่อปม่า การบุกของไก่อปก้อยจะบุกเร็วมากจนไก่อ

พม่าตั้งตัวไม่ติด ถิ่นกำเนิดของไก่อ่ปาก้อยอยู่ที่บ้านปาก้อย ป่ารกฟ้าและหมู่บ้านใกล้เคียง ตำบลน้ำดิบ อำเภอป่า จังหวัดลำพูน ปัจจุบันได้แพร่ขยายพันธุ์ออกไปมากพอสมควร ส่วนใหญ่แล้วจะอยู่ในทางภาคเหนือเป็นส่วนใหญ่ เนื่องจากไก่อ่ปาก้อยเป็นไก่อ่รอยเล็ก ไก่อ่ปาก้อยมีสีที่ค่อนข้างเป็นเอกลักษณ์ คือ มีลักษณะสีเทา ต้องมีเลขาแซมตามสร้อย หางขาวเช่น เหลืองเลขาหางขาว เขียวเลขาหางขาวเป็นต้น มีกระขาวแซมตามหัวและส่วนต่าง ๆ บางตัวได้

ลักษณะพระเจ้า 5 พระองค์ คือ มีจุลขาว 5 ตำแหน่ง ได้แก่หัว 1 ปีก 2 ขี้อา 2 จุด ลำตัวต่อมาก็ตัวรูปร่าง ไก่อ่ปาก้อยจะมีลักษณะเตี้ยลำ เป็นไก่อ่รอยเล็กมีน้ำหนักตัวประมาณ 2.0-2.9 กิโลกรัม หงอนส่วนใหญ่จะเป็นหงอนหินรูปร่างกลมมน ผิวหงอนเกลี้ยงเล็กกะทัดรัดหางของไก่อ่ปาก้อยส่วนใหญ่จะเป็นไก่อ่หางขาว ก้านหางแข็งหางพุ่งตรงปลายหางแหลม (หางเข็ม) ลักษณะหางสีขาวก็เป็นอีกหนึ่งลักษณะประจำสายพันธุ์ที่เด่นชัด ไก่อ่ปาก้อยดั้งเดิมจะเป็นไก่อ่เชิง มุด มัด กัดดี ไม่เลือก มีทั้งวิ่งจุ่มหน้ากระเพาะเจตตรงไหนดีตรงนั้นชนิดปากถึงดินถึง หรือบางตัวอาจวิ่งค้นพาดบน กัดบ่า ตีตัวตีชอก ตีหนักหน่วง ถอนชนจัด ไก่อ่ปาก้อยเวลาเข้าทำจะเข้าหัวต่ำ หัวแทบติดพื้น ทำให้สามารถหลบแข้งหน้าของไก่อ่ชนพม่าได้ จึงได้ถูกขนานนามว่า “มือปราบพม่า” เพราะมันเป็นไก่อ่ปากบอน จิกไม่เลือกที่ดีไม่รอกำ ไม่สนใจหาหัวไก่อ่เจอบ่าเจอหลังเจอไหล่เป็นต้องคาบตีทันที คาบตีหัวตีตัวตีหลังเบ้กระทั้งสี่ข้าง และตูด ไก่อ่ปาก้อยถ้าเข้าไม่ทันก็เสร็จไก่อ่พม่า ถ้าเข้าทันก็เสร็จไก่อ่ปาก้อย ไก่อ่ปาก้อยเป็นไก่อ่ที่มีลีลาการชนที่ดุคั่น รวดเร็ว ว่องไว ปากถึงดินถึงเรียกว่าปากแตะเป็นบิน วิ่งมุดเข้าปิกซ้ายปิกขวา ประชิดตัวคู่ต่อสู้ตลอดเวลา กัดไม่เลือกที่ดี ไม่รอกำทำได้เป็นคิดตีตัวตีชอก ตีหลัง ตีหัวแม่กระทั้งสี่ข้าง ไก่อ่ปาก้อย เป็นไก่อ่เชิงจัด ลีลาแพรวพราวลื่นไหลไม่สะดุด ไก่อ่ปาก้อย เป็นไก่อ่ที่มีความรวดเร็ว คล่องแคล่วเข้าทำเชิงได้ดีไก่อ่ปาก้อย เป็นไก่อ่ที่ตีแปลตัวแปลสามเหลี่ยมได้ดี ไก่อ่ปาก้อยเป็นไก่อ่ที่เบียด ดัน มุด มัด ประชิดตัวคู่ต่อสู้ตลอดเวลา จุดอ่อนของไก่อ่ปาก้อย ไก่อ่ปาก้อยเป็นไก่อ่เชิงล่าง ชนหัวต่ำ ถ้าเดินไม่เร็วเลี้ยงไม่แข็งจะกลายเป็นเป้าให้คู่ต่อสู้ที่ดีตีตื้นเค้ง ๆ ไก่อ่ปาก้อยเป็นไก่อ่เชิงจัดจึงต้องใช้แรงมากในการเข้าทำเชิงเพราะต้องเข้าทำเร็วถ้าแรงหมดก็จะไม่สามารถบดบีตคู่ต่อสู้ได้ ไก่อ่ปาก้อยเป็นไก่อ่ที่ดีไม่เลือกที่ หรือตีหลายแปล ตีแบบสะสมไปเรื่อย ไม่นั่นแปลเดียวส่วนใหญ่ตีแปลหนาทำให้ชนะคู่ต่อสู้ช้า ก้อยเป็นไก่อ่ขนาดเล็ก รูปร่างเตี้ยลำ น้ำหนักราว 2.2-2.9 กิโลกรัม จากข้อจำกัดในเรื่องขนาดทำให้ไก่อ่ไทยภาคเหนือสายพันธุ์นี้ ไม่สามารถนำไปตีในภาคอื่นได้โดยเฉพาะภาคใต้ นอกจากไก่อ่พม่า

ไก่อ่ชนสายพันธุ์พม่า

ไก่อ่ชนพม่ามีแหล่งกำเนิดในบริเวณภาคกลางของประเทศเมียนมาร์ (พม่าเดิม) รวมทั้งบริเวณภาคใต้ตอนล่างของประเทศ มีสายพันธุ์มาจากไก่อ่ป่าที่อยู่อาศัยตามภูเขาและบริเวณป่าที่มีต้นไม้ขึ้นรกชัสน ชาวพม่าเริ่มนำไก่อ่เหล่านี้มาเลี้ยงเพื่อใช้เป็นอาหาร และต่อมาก็มีการขยายพันธุ์

ส่งผลให้ลูกไก่ที่เกิดขึ้นใหม่คุ้นเคยกับคนมากยิ่งขึ้น จากการที่ไก่ป่าที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติมีสัญชาตญาณในการเอาตัวรอดได้ดีไก่ป่าพม่าจึงมีความว่องไวปราดเปรียวหลบหลีกภัยที่ใกล้ตัวสัญชาตญาณในการอยู่รอดและการขยายพันธุ์ทำให้ไก่ป่าจำต้องต่อสู้เพื่อแย่งชิงความเป็นเจ้าฝูงรวมทั้งรักษาชีวิตตัวเอง

ไก่ชนพม่าจัดเป็นไก่ขนาดเล็ก น้ำหนักตัวโดยเฉลี่ยตัวผู้ประมาณ 2.2-3.0 กิโลกรัม ส่วนตัวเมียน้ำหนักเฉลี่ย 1.4-2.2 กิโลกรัม ไก่พม่าจะมีสีน้ำตาลนวล มีขนาดเล็ก ไก่พม่ามีลักษณะค่อนข้างเล็กบอบบาง ลำตัวส่วนหน้าอกและท้ายจะไม่กว้าง กระดูกเล็กและช่วงบริเวณลำคอจะใหญ่ ปลายปีกกว้างป็นขาสีเล็กกว่าไก่ไทย แข็งกลมปลายหางจะกระดกขึ้นเล็กน้อยไม่ทอดตัวลงเหมือนไก่ไทย ไก่พม่าจะมีปากเรียวเล็กและสั้นกว่าปากไก่ไทย ปลายปากงอเล็กน้อย มีร่องน้ำลึกทั้งสองข้าง ปากจะมีสีขาวอมเหลืองและสีเขียวออกดำ รูกกลมมีขนปิดส่วนใหญ่จะเป็นสีดำ ตุ่มหูหย่อนเล็กน้อยสีออกแดงเรียบ ๆ ไม่ฉูดฉาด หงอนจะหนาและตั้งสูงกว่าไก่ไทยปลายหงอนจะมีสามถึงสี่หยัก ไก่พม่ามีคอยาวที่มันคงโน้มไปข้างหน้าเล็กน้อย กระดูกป้องกันคอชัดเจนและค่อนข้างใหญ่ รองคอกับไหล่ชิดกัน ขนคอขึ้นเป็นระเบียบและค่อนข้างดก สร้อยคอยาวประปรายต่อขนสร้อยหลัง ปีกเล็กเรียวยาว หางพัดสีดำสั้นและกระดกขึ้นขนหางกระสวยดกดำ นิ้วค่อนข้างสั้นเรียวบางทำให้ยืนไม่ดี สันนิษฐานว่าเกิดจากนิสัยที่ชอบนอนตามต้นไม้ที่จำต้องใช้นิ้วจับกิ่งไม้ทำให้นิ้วใหญ่ไม่เท่าที่ควร ขนพื้นตามตัวแน่นบริเวณหน้าอกมีขนขึ้นเต็ม ขนบริเวณใต้อกหนาแน่นมีขนช่วงท้องปุย สร้อยคอสร้อยปีกสร้อยระยะขี้เป็นขนละเอียดสวยงามเป็นแผง ปลายหางเชิดขึ้นส่วนใหญ่จะเป็นสีดำ

จุดเด่นของไก่พม่าคือความขยัน ความขยันในที่นี้คือ แข่งไว ปากไว จิกตรงไหนก็ตีตรงนั้นและกระโดดบินปล่อยแข้งจนไก่พม่าได้รับฉายาว่า “ไก่พม่าบินเป็นร้อย” ไก่พม่ามีความว่องไวไม่ว่าเป็นการเดิน กระโดด วิ่ง บิน ไก่พม่าเป็นไก่ที่แม่นยำเรื่องผลตาหรือสำนวนนักเลงไก่ชนว่า “ดัดตะเกียง” และชอบตีหน้า ตีปาก ตีหู แต่ไก่พม่ามีข้อด้อยคือ เป็นไก่ที่จิตใจและสู้ไก่ช้า เหนื่อยง่ายและไม่มีความอดทนเหมือนไก่บราซิล ไก่พม่าที่มีสายเลือดแท้จะเป็นไก่ร่อยเล็กทำให้เวลาเปรียบคู่หาคู่ลำบาก

ไก่ชนพม่าที่เป็นที่นิยมของนักเล่นไก่ชนในไทยส่วนใหญ่เป็นไก่ไทยที่ได้รับการพัฒนาสายพันธุ์กับไก่พม่า ไก่พม่าที่มีแหล่งกำเนิดที่แตกต่างกันมีลักษณะรูปร่างและเชิงชนแตกต่างกันไปสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ไก่พม่ามีรูปร่างและลักษณะแตกต่างกันตามถิ่นที่อยู่อาศัย สภาพภูมิประเทศของประเทศพม่าสามารถแบ่งออกได้ 6 เขต คือ

1. ดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ บริเวณตอนบนลุ่มแม่น้ำอิรวดี เป็นแหล่งเกษตรกรรมเป็นพื้นที่ปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศพม่า ได้แก่ เมืองย่างกุ้ง สิเรียม สะโทง หงสาวดี เป็นต้น

2. เขตกิ่งทะเลทราย ได้แก่ บริเวณตอนกลางของประเทศมีเมืองแปรพุกาม
3. เขตที่ราบลุ่ม เป็นแหล่งอยู่อาศัยน้ำที่สำคัญของประเทศพม่า ได้แก่ เมืองมันตะเลย์ อมรปุระ อังวะ สะกาย
4. เขตเทือกเขา คือดินแดนทางภาคเหนือของประเทศพม่าติดประเทศจีน มีรัฐกะฉิ่น ที่มั่งคั่งไปด้วยอัญมณีล้ำค่า
5. เขตที่ราบสูง มีลักษณะของภูมิประเทศคล้ายภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย
6. เขตชายฝั่งทะเล มีอาณาเขตติดทะเลอันดามัน และมหาสมุทรอินเดีย ได้แก่ เมืองมะริด ตะเนาสรี ทวาย

เหล่าสายพันธุ์และลักษณะรูปร่างของไก่พื้นเมืองพม่าจำแนกตามลักษณะภูมิประเทศได้ดังนี้

เหล่าสายพันธุ์เมืองอะหะยะ ไก่พม่าถิ่นกำเนิดเมืองอะหะยะเป็นเหล่าสายพันธุ์ดั้งเดิมของไก่อพม่า ไก่เหล่าสายพันธุ์นี้จะมีลักษณะรูปร่างค่อนข้างเตี้ยลำ มีปีกขนาดใหญ่ ปีกยาวและสั่นใหญ่ มีหลายสีสัน ไม่มีสีสันที่จำเพาะ ส่วนใหญ่จะมีสีสา สีแดง สีไก่อป้า สีเทา ฯลฯ ลักษณะหงอนมีทุกชนิด ทั้งหงอนจุก หงอนเงือก หงอนแจ้ หงอนซี่ เ็นไก่ที่มีลีลาถอย ไม่เข้าเกี้ยวและไม่ค่อยเดินเข้าหาคู่ต่อสู้ มีเชิงมัลลอซึ่งชาย-ขวา

เหล่าสายพันธุ์เมืองปะเคาะห์ ในสมัยก่อนนำเข้ามาจากเมืองอื่น เช่น อะหะยะ ตะโตะกู มีหลายสีสันส่วนใหญ่เป็นสีแดงเข้มดำ มีหงอนหมูป รูปร่างสันทัดค่อนข้างเตี้ยเล็กน้อย มีลีลาเชิงชนที่หลากหลาย ทั้งยืนขยับยิบ ถอยยิบ ตีแผลนู แผลดาแม่นคม

เหล่าสายพันธุ์เมืองตะโตะกู เมืองตะโตะกูเป็นเมืองที่มีการเล่นไก่ชนมากที่สุดของประเทศพม่า มีไก่เหล่าดั้งเดิมของท้องถิ่นที่เป็นไก่อป้าผสมพันธุ์กับไก่พื้นเมืองมาก่อน 400-500 ปีแล้ว ไก่เมืองนี้มีลักษณะรูปร่างเล็ก มองดูอ่อนแอสีที่มีมากคือ สีไก่อป้ากับสีสา ปัจจุบันมีไก่อจากเมืองอื่น ๆ ของประเทศพม่าเข้ามามาก เพราะเป็นเมืองที่นิยมเล่นไก่ชนมากที่สุด ลีลาการชนจะถอยแต่ขยับบิน จากการที่เป็นไก่ขนาดเล็กทำให้ตีแผลบาง

เหล่าสายพันธุ์เมืองคองอู ไก่พม่าของเมืองนี้เป็นไก่ชนพื้นบ้านที่ผสมพันธุ์กับไก่ที่มาจากเมืองปะเคาะห์ มีหลายหลากสีสัน มีเชิงชนเป็นพวกถอย ขยับยิบแข่งเปล่า

เหล่าสายพันธุ์เมืองน้ำหม้อ ไก่ชนเหล่าเมืองน้ำหม้อเป็นไก่ที่เกิดมาจากไก่อพม่าดั้งเดิม ลีลาการชนเป็นไก่ขันบินตีขยันตี จิกตีไม่เลือกที่ จัดเป็นไก่ที่บินตีและตีถี่มาก เหล่าพันธุ์ไก่เมืองน้ำหม้อมีหลายสีสัน แต่ที่โดดเด่นได้แก่สีสา

เหล่าสายพันธุ์เมืองม้าไหล เป็นไก่ผสมหลายสายพันธุ์ที่นักเล่นไก่ชนชาวพม่า นำไก่สายพันธุ์เด่น ๆ ของประเทศพม่ามาผสมพันธุ์กัน ไก่เมืองม้าไหลส่วนใหญ่เป็นสีแดงสาบ แดงกรด มีลีลาในการชนที่ค่อนข้างหลากหลาย ทั้งโยก ถอดลอย ม้าล่อ ซึ่งชาย-ชาว เดินเข้าหาคู่ต่อสู้ ตีทุกทีตีเร็ว ปากจัดปากเรวฉีกทุกที นักเลงไก่ชนประเทศพม่าไม่นิยมนำมาตีกับไก่พม่าด้วยกัน

เหล่าสายพันธุ์เมืองอิหร่านขาว เมืองทองกลางและเมืองเหนะจี เป็นไก่ที่นำไก่พม่าจากเมืองต่าง ๆ มาผสมกัน ทำให้มีหลากหลายลีลาหลายสีสัน

เหล่าสายพันธุ์เมืองเขียวตุ้ง เป็นไก่มีลีลาถอยไม่เข้าเกี้ยว ตีแข่งเปล่าได้จัด มีหลายสีสัน ทั้งเทา สาแดง สาเหตุเกิดจากนำไก่จากเมืองอื่นของประเทศพม่ามาพัฒนาสายพันธุ์นั่นเอง

เหล่าสายพันธุ์เมืองเปียงพิว ไก่เหล่าสายพันธุ์เมืองเปียงพิวเป็นไก่พม่าที่ถูกยกย่องว่าเป็นเหล่าพันธุ์ไก่พม่าที่เก่งที่สุด ไก่เมืองเปียงพิวมีคุณสมบัติเด่นที่บินได้เร็ว บินสูงและแรง ตีได้แม่น และมีแผลที่คม ข้อเด่นอีกอย่างหนึ่งของไก่เมืองเปียงพิวคือ มีแข้งเปล่าจัด

เหล่าสายพันธุ์เมืองตองจีและเหล่ามากาย เป็นไก่เหล่าที่มีลักษณะรูปร่างสันทัด มีลีลาเชิงชนประเภทถอยสาด ขยับขยับแน่นหู แม่นดาเป็นพิเศษ แต่เป็นไก่ประเภทเวลาตีจะถอยเปิดคาง ในการต่อสู้หากเจอไก่จิ้มตีอาจทำให้แพ้ได้

เหล่าสายพันธุ์เมืองมณฑะเลย์ ไก่พม่าเมืองมณฑะเลย์ส่วนใหญ่มีสีแดง เป็นไก่ที่แทงคอแม่น ชอบบินแต่ลีลาไม่จัดจ้านเท่าที่ควร ไก่ส่วนใหญ่จะเป็นลีลาถอย เมืองมณฑะเลย์มีการเล่นไก่ชนค่อนข้างมาก แต่ส่วนใหญ่เป็นคนพม่าเชื้อสายจีนที่นิยมชนไก่กันบนคอนโด

เหล่าสายพันธุ์เมืองมินซาง ไก่ชนเหล่าสายพันธุ์เมืองมินซางส่วนใหญ่จะเป็นไก่พม่าสีไทย คือมีสีเหมือนไก่ไทย คู่มือไม่ค่อยออกแบกไก่ไทยไก่พม่าลำบาก ไก่เมืองมินซางจะมีลักษณะปากที่ใหญ่เหมือนปากนกแก้ว ลีลาชนก็พอมีลูกหน้า ลำโด แต่ลีลาไม่ค่อยจัดจ้านค่อนข้างโง่ และเชิงช้าเหมือนไก่ไทยเชิงโบราณที่ยังไม่ได้พัฒนาสายพันธุ์

ชั้นเชิงและลีลาของไก่พม่าในยุคแรก ๆ เป็นลีลาถอยแล้วสาด คือ การถอยหลังแล้วรอให้คู่ต่อสู้เดินเข้าหา เมื่อได้จังหวะหรือเข้าในระยะแข่ง ไก่พม่าก็จะสาดแข่งเปล่าเข้าใส่ทันที ไก่พม่าบางตัวยังมีลีลาถอยที่ได้จังหวะจะโคนพร้อม ๆ กับการก้มหัวลงต่ำแล้วสาดหัวไปมาเพื่อหลอกคู่ต่อสู้ ผลดีของการก้มหัวลงต่ำคือสามารถหลบหลักและซ่อนจุดอ่อนที่เปราะบางบริเวณแถวใบหน้า และหัวเอาไว้ การที่ไก่พม่าเดินสาดหรือเดินจุ่มจะมีลักษณะก้าวเดินไปข้างหน้าพร้อม ๆ กับหาจังหวะสาดแข่ง แต่ซึ่งนี้มีจุดอ่อนตรงที่หากเจอคู่ต่อสู้ที่มีการสาดนำก็มีสิทธิ์เจ็บตัวจากอาวุธของคู่ต่อสู้ได้ไม่น้อย นอกจากสองเชิงนี้แล้วยังมีเชิงลงต่ำแล้วสาดอีก ซึ่งเป็นการยืนนิ่ง ๆ อยู่กับที่เพื่อหาจังหวะสาดแข่งใส่คู่ต่อสู้ ไก่ที่ยืนนิ่ง ๆ ของไก่พม่าเชิงนี้แตกต่างกับไก่ไทยเพราะไก่พม่าจะยืนนิ่งแล้วก้มหัวลงต่ำเพื่อหาจังหวะเพื่อสาดแข่งใส่คู่ต่อสู้หากคู่ต่อสู้เสียจังหวะก็โดนแข่งทันที

เชิงไก่อพม่าในปัจจุบันได้รับพัฒนาเป็นไก่อพม่าลูกนอกโดยเน้นแบบไม่มีลีลามักนักรเป็น การเน้นตีผลที่คม ไก่อพม่าในปัจจุบันมีชั้นเชิงลีลาที่ร้ายกาจกว่าเดิมมาก เพราะเป็นไก่ที่คู่ต่อสู้ทำอะไรได้ไม่ถนัด โดยเฉพาะไก่เชิงกอด หากกอดหลวมๆ หรือกอดไม่สนิทชิดโคนคอหากถลอกออกมาต้องโดนตีที่หูหรือไม้ที่ตาทันที นอกจากนี้ ยังมีไก่อพม่าเชิงมัลลอ เป็นไก่ที่วิ่งวนไปรอบๆ สังเวียนเพื่อให้คู่ต่อสู้วิ่งตาม เมื่อได้โอกาสดังนั้นก็หันกลับมาสาธิตแข้งใส่คู่ต่อสู้ จากนั้นก็จะวิ่งต่อหรือถั่วหันกลับมาสาธิตแข้งแล้วถ้าคู่ต่อสู้มีอาการ เข้าไก่อพม่ามัลลอก็จะเข้าพันดูเพื่อตีคู่ต่อสู้ ไก่อพม่ามัลลอ ต้องมีความคมแล้วแม่นยำเพราะเป็นไก่ใช้จังหวะ ข้อเสียของไก่เชิงนี้คือ หากไม่สามารถเอาชนะคู่ต่อสู้ในยกต้นๆ ได้ก็มักจะพ่ายแพ้ในยกท้ายๆ เสมอ ไก่อพม่าอีกลีลาหนึ่งที่เป็นที่นิยมของผู้เลี้ยงไก่อพม่าชาวไทย คือ ลีลาออกข้างแล้วตบ ไก่อพม่านี้คู่ต่อสู้ทำอันตรายได้ยากมาก เพราะไม่รอให้คู่ต่อสู้เข้าถึงตัว ไก่อพม่านี้จะเข้าสานำแล้วถอยจากตบซ้ำๆ บวกกับความแม่นยำ ดีแม่นยำจึงเป็นไก่ที่มีลีลาและชั้นเชิงของไก่อพม่ายุคใหม่ที่ถูกพัฒนาแทนไก่อพม่าเดิม

ไก่อพม่าพันธุ์เวียดนามหรือไซ่ง่อน

ในประเทศเวียดนามตอนใต้นิยมเลี้ยงไก่ที่ใช้เคียวในการต่อสู้ ไก่อพม่าที่ใช้เคียวจะมีรูปร่างเล็ก คล่องแคล่วว่องไว มีสีขนหรือขนที่สวยงาม ผิวหนังบางเคียวแหลมคม บินดีตีเร็วเนื่องจากขนาดของตัวที่เล็กทำให้คล่องแคล่วว่องไวแต่ไม่ค่อยมีกำลังตีไม่ได้นาน แตกต่างกับไก่ในประเทศเวียดนามตอนบน ผู้เลี้ยงจะนิยมเลี้ยงไก่แข่งมากกว่าไก่เคียว ไก่อพม่าที่มีรูปร่างที่ใหญ่โต มีลูกตีที่หนักและรุนแรงสาเหตุเพราะขนาดที่ใหญ่โตของไก่ทำให้ไก่มีพลังกำลัง เหมือนนักมวยที่รูปร่างใหญ่จะมีหมัดที่หนักสามารถน็อกคู่ต่อสู้ได้เพียงหมัดเดียว ไก่อพม่าเวียดนามตอนบนนอกจากมีลักษณะที่ใหญ่โตแล้ว ผิวหนังก็หนาเป็นพิเศษ ผิวไก่จะมีสีแดงจัด มีขนน้อย คอโกรนแต่มีความอดทนสูง

ไก่ไซ่ง่อนมีถิ่นกำเนิดแถบลุ่มแม่น้ำโขงตอนกลาง ได้แก่ ประเทศลาว กัมพูชา แล เวียดนาม ลักษณะสายพันธุ์ที่เด่นชัดที่สุดส่วนใหญ่จะอยู่ในประเทศเวียดนาม ส่วนในประเทศอื่น ไก่อพม่าพันธุ์ไซ่ง่อนปัจจุบันเหลือน้อยมาก เพราะในประเทศลาวและกัมพูชาได้ผสมข้ามสายพันธุ์อื่นจนกลายเป็นพันธุ์หมดแล้ว ไก่อพม่ามีสีขนมากมายคล้ายไก่ไทย มีทั้งสีดำ สีแดง สีขาว สีเทาหรือขาวเหลือง บางตัวมีสีลักษณะคล้ายไก่อพม่า หากจะนับดูสีไก่ไซ่ง่อนพอจะแบ่งแยกได้ดังนี้

1. ไก่อพม่าสีเบญจรงค์ มีพื้นตัวรวมทั้งสร้อยคอ และสร้อยหลังห้าสีในตัว หากมีสีทองจะถือว่าดีที่สุด ถือเป็นไก่สกุลสูง
2. สีแดงดำ ตัวไก่จะมีพื้นตัวสีดำแต่มีสีเขียวแซม แข้งดำ ปากดำ ถือเป็นไก่ที่มีจิตใจแข็งแกร่งและมั่นคง
3. ไก่อพม่าสีเทา จะมีสร้อยคอสร้อยหลังและหางสีเทาทั้งหมด เป็นไก่มีสกุลรองมาจากสีแดงดำ

4. ไก่ไข่งอนสีด้า มีสร้อยคอสร้อยหลังและหางสีดำทั้งหมด เป็นสีดำตลอดทั้งตัวถือเป็นไก่สกุลสูงที่สุดของไก่เวียดนาม ถือเป็นไก่ที่มีความทรหดอดทนเป็นพิเศษ

5. ไก่ไข่งอนสีเขียว เป็นไก่ที่มีสีเขียวทั้งตัวคล้ายคันกล้วย

6. ไก่ไข่งอนสีแดง ลำตัวมีสีแดงปนดำ เป็นไก่ที่มีความแข็งแกร่งไม่ว่องไว

7. ไก่ไข่งอนสีขาว มีพื้นลำตัวสีขาวหรือมีสีอื่นแซมบ้างเล็กน้อย มีชั้นเชิงดี

8. ไก่ไข่งอนสีด่าง จะมีสีต่าง ๆ หลายสีแต่ไม่ครบห้าสีเหมือนไก่เบญจรงค์ ถือเป็นไก่สีเลา ไม่เป็นที่นิยมของผู้เลี้ยงไก่ชนเพราะหาแก่น้อยมาก

9. ไก่ไข่งอนสีเขียว จะมีสีเหมือนตัวเมีย จะมีสีแซมหรือสีพื้นเดียว ๆ ตามแต่สายพันธุ์ นับเป็นไก่ที่มีชั้นเชิงพอใช้ได้ แต่ใจไม่ค่อยสู้เหมือนไก่ไข่งอนสีด้า

ในการเลือกไก่ไข่งอนที่เก่งและมีชั้นเชิงดีพร้อมทั้งความทรหด วิธีการดูลักษณะของไก่ไข่งอนจะมีลักษณะที่สังเกตได้โดยการดูตัวที่มีแววตาดุดัน ขอบคิ้วหนา เวลาขันจะมีเสียงดังกังวาน ไม่ชอบอยู่รวมฝูงกับไก่ตัวอื่น มักจะตีปีกขับบ่อย ๆ ใบหน้าจะไม่สั้นหรือยาวเกินไป กระโหลกหนา กระดูกคอใหญ่ กล้ามเนื้อคอใหญ่ ปีกสนับปีกหนา ปีกขาใหญ่และมีเกล็ดเรียงเป็นระเบียบ กระดูกหางใหญ่ กระดูกปีกเท้าหรือกระดูกตะเกียบแข็งแรง เคียวกว้างใหญ่แต่มีอุ้งเท้าบาง ไก่ไข่งอนที่มีลักษณะดังกล่าวส่วนใหญ่จะมีอายุใหญ่ ระบบการหมุนเวียนของเลือดรวมทั้งจังหวะการเต้นของหัวใจดีมากจึงทำให้ไก่ไข่งอนฟื้นตัวจากการต่อสู้และหายเหนื่อยได้เร็วกว่าไก่สายพันธุ์อื่น ปากที่หนาใหญ่ของไก่ไข่งอนและกล้ามเนื้อตรงก้นที่ทรงพลัง เวลาจับคู่ต่อสู้จะมีการกะชก (กัด) ปากกับคู่ต่อสู้ ไก่ไข่งอนจะได้เปรียบคู่ต่อสู้ในด้านความแข็งแรง ส่วนผิวหนังที่หนาทำให้ยากที่คู่ต่อสู้จะดีให้เกิดบาดแผลทำให้ได้เปรียบคู่ต่อสู้ เพราะกติกาการชนไก่ของไทย (ยกเว้นภาคใต้) จะฟันเดียว ดังนั้น ถ้าไก่ไม่เก่งจริงโอกาสจะชนะไก่สายพันธุ์ไข่งอนเป็นไปได้ยาก

ไก่เวียดนามหรือไก่ไข่งอนมีถิ่นกำเนิดกระจายกระจายทั่วประเทศ แต่ที่นิยมเลี้ยงแล้วนำออกมาชนมีอยู่ไม่กี่หัวเมือง ได้แก่

1. ไก่ชนเมืองปิ่นดิน โดยส่วนใหญ่ไก่เมืองปิ่นดินเป็นไก่แข้งไม่มีเดือย ลำตัวใหญ่ โครงสร้างกระดูกใหญ่และแข็งแรง มีลักษณะพิเศษคือหัวล้าน ขนกรอบหักง่าย ตาลิขชอบดาหนาคอยาว แข้งใหญ่อุ้งเท้าหนา มีความอดทนเป็นพิเศษแต่ข้อเสียคือเคลื่อนไหวช้า ผิวจะหนาและมีสีแดงสด

2. ไก่ชนเมืองบาเตียม เป็นไก่ที่มีความแข็งแกร่ง ดีแรงถ้าตีถูกคู่ต่อสู้จะทำให้คู่ต่อสู้ชักหรือคอหักได้ ลักษณะพิเศษคือ ไม่ค่อยจะมีเดือย หากพบไก่ตัวใดมีเดือยจะเป็นไก่ที่ใช้เดือยไม่เก่ง

3. ไก่เมืองของจาง เป็นไก่ที่มีเชื้อสายจากเมืองบาเตียมและเมืองเกาลัน เป็นไก่ที่มีความ

อดทนสูง ชั้นเชิงดี รูปร่างปานกลาง ขนเยอะ เป็นไก่ที่มีความปราดเปรียวว่องไว ชอบตีหูตีตา ตีวงแดงคู่ต่อสู้ แต่ไม่ค่อยมีพลังกำลัง เป็นไก่ที่มีเชื้อสายมาจากไก่ป่า มีลักษณะคล้ายไก่พม่าทั้งชั้นเชิงและลีลา

4. ไก่เมืองบาเรีย เป็นไก่ที่มีเชื้อสายจากประเทศอินเดียและประเทศมาเลเซีย มีสไคล์และชั้นเชิงที่ดี ไม่ค่อยมีเดือย ลำตัวมีขนเยอะ ลักษณะพิเศษของไก่สายพันธุ์นี้คือ มีความทรหดอดทนสูง ขนาดขอมตาแข้งได้ทีเดียว ข้อเสียของไก่สายพันธุ์นี้คือ มีขนาดค่อนข้างเล็กคล้ายไก่ไทย

5. ไก่ชนเมืองกวางงาย เป็นไก่ที่มีลักษณะพิเศษที่มีความอดทนและทรหดสูง เป็นไก่แข็งแรง หวังเป็นสี่เหลี่องไม่ออกแดงเหมือนไก่เวียตนามสายพันธุ์อื่น เป็นไก่สายพันธุ์ที่มีความอดทนสุด ยอดของเวียตนาม

6. ไก่เมืองเกาลัน เป็นไก่ที่มีชั้นเชิงดี ดีเจ็บ แต่ไม่ค่อยมีความอดทนเท่าที่ควร ใจเสาะถ้าตีคู่ต่อสู้นาน ๆ มักจะถอดใจหนีเสียง่าย ๆ

7. ไก่ชนเมืองทองตัน เป็นไก่ที่มีตาเหมือนตาบ๊องสามารถเหลือบมองขึ้นข้างบนได้ มีแข้งสี่เขี้ยว มีนิสัยขี้โมโหดุร้าย มีจิตใจของนักสู้ร้อยเปอร์เซ็นต์สู้ไม่ถอย

ไก่ชนสายพันธุ์บราซิล

การนำเข้าของไก่สายพันธุ์บราซิลนั้นเริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2546 โดยซุ่มไก่ชนวัดโพธิ์ (วังข้างควา) แห่งบางคล้า ได้ให้บุตรชายที่เรียนอยู่ประเทศเคนมาร์คและได้เดินทางไปท่องเที่ยวยังประเทศบราซิลช่วงปิดเทอม ได้เห็นการชนไก่โดยนำซึ่งลวดล้อจักรยานยนต์มาต่อทำเป็นเดือยเหมือนไก่ชนทางภาคใต้ของประเทศไทยที่ใช้เขาเลียงผามาต่อเดือย การชนไก่ในประเทศบราซิลนั้น จะให้น้ำไก่เพียงครั้งเดียวแล้วปล่อยให้ตึงนั้แพ้นะหรือตาย ไก่พันธุ์บราซิลไม่ค่อยมีชั้นเชิงแต่มีความอดทนมาก ไก่สายพันธุ์บราซิลแม้จะได้รับบาดเจ็บจากเดือยของคู่ต่อสู้ที่ผูกตะปูหรือเหล็กแหลม แต่ก็ไม่ยอมแพ้โดยออกปากร้อง กลับพยายามที่จะยืนขึ้นเพื่อท้าทายกับคู่ต่อสู้ทั้งๆที่ร่างกายเต็มไปด้วยบาดแผล จากจุดเด่นของความอดทนของไก่สายพันธุ์บราซิลทำให้ได้รับความนิยมจากผู้เลี้ยงไก่ชนและนำมาพัฒนาสายพันธุ์เพื่อให้ความเข้มข้นของสายเลือดบราซิลเจือจางลงเพื่อจะได้ดึงเอาเฉพาะจุดเด่นของสายเลือดมาผสมกับไก่สายพันธุ์อื่น

ไก่สายพันธุ์บราซิลเป็นไก่ที่มีความแข็งแรงในตัวเอง มีความต้านทานโรคสูง กระดูกดี ระบบหายใจดี และมีระบบประสาทเยื่อมยอดพื้นตัวเร็วและสู้ไก่ดี หากเปรียบเทียบกับไก่สายพันธุ์บราซิลลูกร้อยกับไก่ลูกผสมง่อนพม่า ไก่บราซิลอาจจะวางแผลได้คมกว่า ลูกดีก็รุนแรงใช้ต่อจัดตีไล่จากกลางขึ้นบน ดีชอกตัวดีกระเดือกไล่ขึ้นหูตา สิ่งสำคัญไก่บราซิลมีหัวใจเป็นนักสู้ชนิดที่เรียกว่าเกินร้อย แต่ไก่สายพันธุ์บราซิลก็มีจุดอ่อน คือ เชิงชนไม่หลากหลายเหมือนไก่สายพันธุ์อื่น เป็นไก่ดีหน้าตรงเนื่องจากไก่บราซิลเป็นไก่ดีเจ็บ ความไวในการบินตีคู่ต่อสู้จึงน้อยกว่าไก่ไทย

โกส่ายพันธุ์บราซิลในปัจจุบันได้รับการพัฒนาผสมพันธุ์กับโกส่ายพันธุ์อื่น ๆ ทั้งพม่า ไช่งอน และบราซิล จาก
ไช่งอนและส่ายพันธุ์ของไทยเพื่อให้ได้ลูกผสมที่เป็นโกชนสุดยอดในอนาคต

โกชนส่ายพันธุ์ผสม

ในปัจจุบันโกไทยส่ายพันธุ์โกชนดั้งเดิมที่เป็นที่ยอมรับในวงการโกชนเกือบสูญพันธุ์
ไปจากสังเวียนโกชนเพราะการเข้ามาของโกส่ายพันธุ์อื่น ๆ ทั้งพม่า ไช่งอน และบราซิล จาก
การพัฒนาของผู้เลี้ยงโกชนที่นิยมนำโกส่ายพันธุ์ต่าง ๆ มาผสมสายเลือดกันเพื่อให้ได้โกเก่งตามที่
ต้องการ โดยมีได้คำนึงถึงการรักษาสายพันธุ์โกดั้งเดิมของไทย โกที่นิยมนำมาผสมพันธุ์นั้นส่วน
ใหญ่จะผสมสองส่ายพันธุ์ สามส่ายพันธุ์ หรือสี่ส่ายพันธุ์ ตัวอย่างเช่น โกไทยผสมโกไช่งอน
โกไทยผสมโกพม่าผสมไช่งอน หรือโกไทยผสมโกพม่าผสมไช่งอนผสมบราซิล ซึ่งไม่พบใน
การสำรวจโกชนในภาคตะวันออก เนื่องจากการผสมโกจากหลาย ๆ ส่ายพันธุ์ก็จะทำให้ลักษณะ
พันธุกรรมเด่นและไปขยายพันธุกรรมค้อยซึ่งไม่เหมาะที่จะมาชนโก

การผสมพันธุ์โกชนนั้นก็เพื่อให้โกได้หลาย ๆ เชิงในตัวเดียวกัน ผู้เลี้ยงโกชนในภาค
ตะวันออกส่วนใหญ่ก็นิยมนำโกพม่ามาผสมเนื่องจากเป็นโกรอยกลาง คือ มีน้ำหนักไม่มาก ประมาณ
2.5 กิโลถึง 3.2 กิโล เป็นโกที่ทรงกลมขึ้นเชิงกลาดี โกพม่ามีการวางแปลดีที่แม่นยำ มักจะตีแปล
ครุหรือที่เรียกว่า ตีเหลี่ยมหูเหลี่ยมตา และตีบริเวณลูกกระเดือกซึ่งเป็นแปลอันตรายของโกชนทุก
ส่ายพันธุ์ ข้อสำคัญโกชนพม่ามีลูกป้องกันตัวที่อันตรายสำหรับโกชนคือ ลูกสาดแข้งแปลที่อันตราย
ด้วยเหตุนี้ผู้เลี้ยงโกชนไทยจึงนิยมนำโกพม่ามาผสมกับโกไทย การที่โกพม่าเป็นโกตีเร็วออกแข้งเร็ว
ตีแม่นยำ แต่โกพม่ามีโครงสร้างที่เล็กและหนังบางมีความอดทนน้อย แต่หากนำมาผสมกับโก
ไช่งอนก็จะทำให้มีโครงสร้างที่ใหญ่ขึ้น หนังหนาขึ้นมีความแข็งแกร่งของกล้ามเนื้อมากขึ้น
มีการตีที่แรงและหนักขึ้นเพราะธรรมชาติของโกไช่งอนก็เป็นโกที่ดีหนักอยู่แล้ว ข้อดีอีกอย่างหนึ่ง
คือ โกที่ผสมพันธุ์ระหว่างโกพม่ากับโกไช่งอนจะมีเดือยที่หนาและแข็งเพิ่มขึ้น แต่โกที่มีสายเลือด
ไช่งอนผสมอยู่จะมีอาการเปรียวไม่ค่อยคู้่มือ แม้จะเลี้ยงจนออกชนแล้วก็ยังมีอาการเปรียวอยู่

โกลูกผสมครึ่งพม่าไทย สายเลือด 75 % (พม่า 25 % ไทย 75 %) จะเป็นโกที่มีคุณสมบัติ
ที่สุดในบรรดาโกลูกครึ่งพม่าด้วยกันเพราะไม่ว่าร่างกายหรือฝีมือจะมีความลงตัวแต่ใจยังสู้เต็มร้อย
แต่ถ้าหากการตีที่ยืดเยื้อหลาย ๆ ยก โกพม่าลูกครึ่งส่วนใหญ่จะแพ้ได้ นิสัยโกพม่าจะเร่งตีตั้งแต่ยก
แรกเพื่อให้คู่ต่อสู้บาดเจ็บและยอมแพ้โดยเร็ว หากมีชู้มโกที่นิยมโกลูกผสมพม่าได้พัฒนาส่ายพันธุ์
ให้โกลูกผสมไทยพม่าอดทนขึ้น (ดาวรุ่ง พุ่มทองคำ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

ลักษณะของการเลี้ยงไก่ชนในภาคตะวันออก

ในการเลี้ยงไก่ชนเพื่อเตรียมเข้าสู่สนามชนไก่นั้นในภาคตะวันออกมีรูปแบบการเลี้ยงไก่ชนสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะใหญ่ ๆ ซึ่งสอดคล้องกับการสำรวจรูปแบบการเลี้ยงไก่โดยอาศัยกลุ่มตัวอย่างในภาคตะวันออกดังตารางที่ 6 คือ

ตารางที่ 5 การเปรียบเทียบการเลี้ยงไก่ชนในแบบต่าง ๆ

ข้อเปรียบเทียบ	แบบชาวบ้านทั่วไป	แบบซุ้มไก่ชนขนาดเล็ก	แบบซุ้มไก่ชนขนาดใหญ่	แบบฟาร์มไก่ชน
วัตถุประสงค์ในการเลี้ยง	เลี้ยงเป็นงานอดิเรก	เลี้ยงเพื่อออกชนไก่	เลี้ยงเพื่อออกชนไก่และขาย	เลี้ยงขายเป็นอาชีพ
การเพาะพันธุ์	ซื้อมาเลี้ยง	ซื้อมาเลี้ยง	ซื้อและพัฒนาสายพันธุ์	พัฒนาสายพันธุ์เพื่อขาย
การคัดเลือกเพื่อชน	เลี้ยงไก่ให้แข็งแรง	เลือก “ไก่เก่ง”	คัดไก่เก่งและสายพันธุ์ดี	คัดไก่เก่งเพื่อขาย
การดูแลรักษาสุขภาพ	แบบดั้งเดิม ไม่มีการจัดการที่เป็นระบบ	แบบสมัยใหม่ มีการดูแลรักษาและให้ยาสมัยใหม่กับไก่	แบบสมัยใหม่ มีการป้องกันโรคต่างๆ ที่เกิดกับไก่และให้อาหารถูกหลักโภชนาการ	แบบสมัยใหม่ มีการป้องกันโรคต่าง ๆ ที่จะเกิดกับไก่และให้อาหารถูกหลักโภชนาการ
ระบบโรงเรือน	เลี้ยงปล่อยตามธรรมชาติ ใช้สุมหรือทำกรงเลี้ยง	มีการสร้างโรงเรือนเป็นระบบมากขึ้น มีทั้งใช้สุมและโรงเรือนที่แข็งแรง	มีการสร้างโรงเรือน มีการแยกไก่เลี้ยงตามขนาดและอายุ รวมถึงแยกสายพันธุ์ออกจากกัน	มีการสร้างโรงเรือน มีมาตรฐานแยกโรงเรือนออกจากชุมชนหรือแหล่งที่อาจแพร่เชื้อโรค

รูปแบบการเลี้ยงไก่ชนในภาคตะวันออกทั้ง 4 รูปแบบดังกล่าวมีข้อมูลในการดำเนินการที่สำคัญดังนี้ (ดาวรุ่ง พุ่มทองคำ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555; ทวี นาทองลาย, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555; เฉลิม มหาชน, 2545, หน้า 28-29)

1. การเลี้ยงไก่ชนแบบชาวบ้านทั่วไป

การเลี้ยงไก่ชนแบบชาวบ้านนั้นมียัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นงานอดิเรกโดยชาวบ้านจะซื้อไก่ชนมาเลี้ยงเองให้แข็งแรงพอที่จะเข้าไปสนามไก่ชน การเลี้ยงก็จะใช้การปล่อยตามธรรมชาติ โดยอาจจะมีส่วนหรือกรงเลี้ยงโดยไม่ถึงขั้นเป็นระบบโรงเรือน ดังนั้น การดูแลสุขภาพของไก่จึงไม่มีการดูแลจัดการที่เป็นระบบนัก

จากการศึกษาผู้เลี้ยงไก่ในระดับชาวบ้านทั่วไปในภาคตะวันออก จะพบว่า ผู้ที่เลี้ยงไก่ชนประเภทนี้จะเป็นผู้สูงอายุที่ว่างงานหรือเกษียณอายุราชการแล้ว จะเลี้ยงไก่ชนเพื่อความสนุกหรือความชอบโดยส่วนตัว ผู้ที่เลี้ยงไก่ชนประเภทนี้จะเลี้ยงภายในครัวเรือน คือ จะมีไก่ประมาณ 5-10 ตัว โดยเลี้ยงไก่แบบปล่อยไว้ตามลานบ้านให้นอนตามต้นไม้ ใต้ต้นไม้หรือทั่วไปให้เศษอาหารที่เหลือจากการบริโภคหรือข้าวเปลือกไม่ได้ฟัดฟัด ปล่อยไว้ตามลานบ้านปะปนไต่บ้านทั่วไป ไก่ที่เลี้ยงแบบปล่อยที่เกิดจากพ่อแม่ที่ผสมกันเองตามธรรมชาติสามารถเลี้ยงตัวเองได้อย่างสมบูรณ์ตั้งแต่เกิด ลูกไก่เดินตามแม่ไก่ออกหาอาหารเอง หรือในบางแห่งก็จะเลี้ยงแบบกึ่งขังกึ่งปล่อย คือ สร้างเล้าไว้ให้ไก่นอนแต่สามารถออกไปหากินได้บ้างโดยกินรำลอมพื้นไว้หรือเลี้ยงแบบขังกรงขังเล้า โดยสร้างเล้าไก่ขังตลอด หาอาหารมาให้ทั้งนี้รูปแบบวิธีการให้อาหารมีทั้งการหว่านตามพื้นและเทใส่ภาชนะเพื่อให้ไก่ได้จิกกิน ไม่มีการจ้างมือน้ำหรือคนเลี้ยง ผู้เลี้ยงประเภทนี้จะดูแลให้อาหารและปลาลงนมเอง ไก่ส่วนใหญ่จะซื้อมาจากพรรคพวกเพื่อนฝูงหรือซื้อจากผู้เลี้ยงไก่ชน ไม่เพาะพันธุ์หรือผสมพันธุ์ไก่ชนเอง

เมื่อลูกไก่มีอายุ 7-9 เดือน ผู้เลี้ยงจะคัดไก่เพศผู้ที่มีลักษณะดีตามต้องการแยกมาครอบส่วนตัวอื่นรวมทั้งไก่เพศเมียที่มีลักษณะไม่ดีก็สามารถคัดขายเป็นไก่เนื้อสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัวหรือเป็นอาหารได้ ไก่เพศเมียที่มีลักษณะดีก็คัดแยกไว้เพื่อเป็นแม่พันธุ์ต่อไป ไก่เพศผู้ที่คัดแยกครอบส่วน ก็เลี้ยงให้เต็มไก่ชนตามวิธีการหรือเคล็ดลับการเลี้ยงไก่ชนของแต่ละคน นำออกซ้อมปล้ำจนเป็นไก่เก่ง แล้วนำไปชนตามบ่อนเล็ก ๆ หรือตามบ้านของพรรคพวกหรือบ่อนป่าที่อยู่ใกล้ ๆ บ้าน การเดิมพันส่วนใหญ่จะไม่มากนักจะเป็นแค่หลักร้อยหลักพันเท่านั้น

2. การเลี้ยงไก่ชนแบบซุ่มเลี้ยงไก่ขนาดเล็ก

การเลี้ยงไก่ชนแบบซุ่มเลี้ยงไก่ขนาดเล็กมียัตถุประสงค์หลักเพื่อเตรียมออกไปชนไก่โดยตรง แต่ไก่ที่นำมาเลี้ยงก็ยังเป็นการซื้อโดยจะคัดเลือก “ไก่เก่ง” มากกว่าเป็นเพียงดูเฉพาะ

ความแข็งแรงของไก่อ การเลี้ยงไก่แบบนี้เริ่มมีระบบโรงเรือนที่แข็งแรงมาควบคู่กับการใช้สุม รวมถึงมีการดูแลรักษาโดยอาศัยยาสมัยใหม่

คนเลี้ยงไก่ชนแบบนี้ส่วนใหญ่จะเป็นชาวบ้านหรือผู้มั่งงานทำเป็นหลักแหล่ง มีรายได้พอสมควร แต่นิยมชมชอบการเลี้ยงไก่ชน จะเลี้ยงไก่ไว้ค่อนข้างมาก อาจมีจำนวนหลายสิบหรือเกือบร้อยตัวก็ได้ จะจ้างมือนำมาประจำซุ้มเพื่อทำหน้าที่ให้น้ำไก่และปลากัดลงนม เจ้าของไก่จะนำไก่ไปชนในสนามใหญ่หลังจากที่ได้นำไก่ไปติดตามบ่อนปามาสักหนึ่งหรือสองครั้ง การเดิมพันจะเดิมพันในราคาสูงขึ้นเป็นหลักพันหรือหลักหมื่น ถ้าชนะมีอน้ำก็จะได้เงินแบ่งจากเดิมพันที่ชนพนันมาด้วย แต่ถ้าแพ้ก็ไม่ได้ ไก่ที่เลี้ยงส่วนใหญ่จะซื้อจากฟาร์มไก่ชนหรือจากเจ้าของไก่ชนที่ชนะในสนามหรือบ่อนป่า เจ้าของซุ้มไก่เหล่านี้ส่วนใหญ่จะมีประสบการณ์ในการเพาะไก่เอง แต่ไม่ประสบความสำเร็จเพราะหาลูกไก่ที่เก่ง ๆ ไม่ได้ สุดท้ายก็จะหาซื้อเอาตามสนามหรือซุ้มไก่ที่เพาะพันธุ์ไก่ขาย (ดาวรุ่ง พุ่มทองคำ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

3. การเลี้ยงไก่ชนแบบซุ้มเลี้ยงไก่ขนาดใหญ่

การเลี้ยงไก่ชนแบบซุ้มเลี้ยงไก่ขนาดใหญ่เป็นการเลี้ยงเพื่อเตรียมไก่ออกไปชนในสนามหรือเพื่อไว้ขายไก่ชนก็ได้ ผู้เลี้ยงส่วนใหญ่ซื้อไก่มาเลี้ยงหรืออาจจะพัฒนาไก่เองในบางกรณี ดังนั้น การเลือกซื้อไก่ก็ต้องเลือกซื้อทั้ง “ไก่เก่ง” และ “สายพันธุ์ดี” การเลี้ยงในแบบนี้จะมีการสร้างระบบโรงเรือนที่แยกไก่ออกจากกันตามขนาดหรืออายุหรือความแตกต่างของสายพันธุ์ ดังนั้น การดูแลรักษาไก่จึงใช้แบบสมัยใหม่ที่มีการป้องกันโรคที่จะเกิดกับไก่ รวมถึงการให้อาหารไก่ตามหลักโภชนาการด้วย

ผู้เลี้ยงไก่แบบซุ้มใหญ่จะเลี้ยงไก่ชนผสมพันธุ์ไก่ของตนเองเพื่อหาไก่เก่งไว้ชน นอกจากนำไปชนในสนามแล้ว ไก่ที่ได้จากการผสมพันธุ์ในซุ้มยังนำออกขายให้กับผู้ที่สนใจ ในสมัยก่อนเจ้าของซุ้มไก่เหล่านี้จะไปเลือกซื้อไก่ที่สนามหลวงซึ่งต่อมาสนามหลวงได้ปิดลง แต่ยังมีแหล่งขายไก่ชนที่เปิดใหม่คือ สวนจตุจักรที่เจ้าของซุ้มไก่นิยมไปเลือกซื้อมาเป็นพ่อแม่พันธุ์ ซุ้มไก่เหล่านี้จะนำไก่ชนของตนไปชนยังสนามต่าง ๆ เพื่อคัดเลือกตัวที่เก่งมาเป็นพ่อแม่พันธุ์ การที่ไก่ของตนได้รับชัยชนะจากสนามเป็นการรับรองคุณภาพหรือความเก่งกาจของไก่ตน นอกจากนี้ ยังหาซื้อไก่ชนที่ชนะจากสนามต่าง ๆ ในราคาสูงเพื่อมาขยายสายพันธุ์ด้วย เจ้าของซุ้มไก่ขนาดใหญ่จะกำหนดราคาลูกไก่ชนหรือไก่หนุ่มของตนไว้ในราคาที่สูงพอสมควร ส่วนพ่อพันธุ์หรือแม่พันธุ์เจ้าของซุ้มจะหวงเก็บไว้ไม่ยอมขาย ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะพ่อพันธุ์ไก่เก่งของตนยังสามารถเป็นพ่อพันธุ์ที่ให้ลูกไก่เก่งได้อีกนาน อีกส่วนหนึ่งเป็นความภาคภูมิใจที่เป็นเจ้าของไก่ชนตัวเก่งชั้นยอด ซึ่งเปรียบเสมือนมีสมบัติอันล้ำค่าไว้ในครอบครอง (ดาวรุ่ง พุ่มทองคำ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

นอกจากนี้ ชุ่มเลี้ยงไก่ขนาดใหญ่ยังรับจ้างเลี้ยงไก่ชนของผู้อื่นที่นำมาจ้างเลี้ยงในลักษณะของการเข้าค่ายเพื่อเตรียมตัวก่อนลงสนามชนไก่ นักพนันไก่ชนบางคนที่ได้ไก่เก่งมาแต่ไม่มีที่เลี้ยงจะนำไก่เก่งของตนมาให้ชุ่มของคนที่มีสิทธิหรือไว้ใจเลี้ยงให้ เมื่อไก่พร้อมชนก็จะให้มือน้ำของชุ่มนำไก่เข้าสู่สนามชนไก่ การคัดเลือกและการฝึกซ้อมไก่แบบชุ่มไก่อมีลักษณะเช่นเดียวกับการคัดไก่และการฝึกซ้อมไก่แบบชาวบ้าน แต่จะเพิ่มการออกกำลังกายไ้มากกว่าเนื่องจากการเลี้ยงแบบชุ่มขนาดใหญ่ ไก่ชนมีจุดมุ่งหมายเอาจริงเอาจังกับการเลี้ยงเพราะหมายถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับหากไก่ชนชนะ ซึ่งก็คือ เงินจากการพนันพร้อมทั้งชื่อเสียง ไก่ตัวที่ชนะจะมีมูลค่าเพิ่มขึ้นเป็นหมื่นเป็นแสน ลูกไก่ที่เพาะเกิดขึ้นจากตัวที่ชนะจะมีนักเล่นไก่ซื้อในราคาสูง ก่อนนำไก่ไปชน 2-3 วันจะให้ไก่ได้พักผ่อนอย่างเต็มที่ ขณะเดียวกันก็จะกราดน้ำตามปกติแต่จะกราดแดดให้น้อยลงบำรุงยาและให้อาหารอย่างเต็มที่ จัดที่นอนให้ปราศจากสิ่งรบกวน บางชุ่มที่เลี้ยงไก่จะกางมุ้งให้นอนเพื่อป้องกันยุงแต่จะปูกระสอบหรือพรมให้นอนไม่ให้นอนบนพื้นดิน ไก่ที่สมบูรณ์เต็มที่จะสังเกตได้จากที่ไก่จะตีปีกและชันบ่อๆ กรีดปีกไปมา ชอบบินขึ้นที่สูงเพื่อตีปีกขึ้น ผิวพรรณจะพบว่า มีสีแดงแสดงว่าเลือดฝาดสมบูรณ์ดี สังเกตมูลที่ถ่ายจะเป็นก้อน หักเป็นท่อน ไม่มีกากอาหารที่เหลือเป็นเม็ดข้าว มูลมีสีเขียวเข้มเสมอกันแสดงว่าระบบการย่อยอาหารทำงานดี เทคนิคของการเลี้ยงไก่ชนแต่ละชุ่มอาจแตกต่างกันซึ่งบางชุ่มอาจมีวิธีการเลี้ยงที่แตกต่างกันออกไป ส่วนใหญ่การเลี้ยงไก่ของแต่ละชุ่มจะมีวิธีการเลี้ยงไก่ชนที่เป็นพื้นฐานที่ใกล้เคียงกัน ส่วนใหญ่หลังจากการกราดน้ำโดยใช้น้ำเช็ดตัวไก่จนเปียกแล้ว กิจกรรมต่อไปนี่ถือเป็นกิจกรรมประจำวันสำหรับผู้เลี้ยงไก่ของแต่ละชุ่มต้องทำเป็นประจำ ได้แก่ การกราดน้ำ การกราดแดด การวิ่งสู่ม การล่อไก่ การลงนามไก่ การโคดหลุม การว่ายน้ำ การให้อาหารบำรุงไก่ เป็นต้น

ส่วนวิธีการให้อาหารไก่ชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเลี้ยงโดยข้าวที่ให้ไก่กินจะต้องเป็นข้าวขัด คือ ข้าวเปลือกที่ใส่ใบตะไคร้ขยี้คั้นกับเม็ดข้าวจนหมดคาย “กาย” คือตะเอนงุ่นที่ติดบนเม็ดข้าวเปลือก หากถูกผิวหนังมาก ๆ จะเกิดอาการระคายเคือง ข้าวเปลือกจะมีกลิ่นหอมตะไคร้ จากนั้นก็เอาไข่ไก่กลูกลูเคล้ากับข้าวขัดแล้วตากแดดให้แห้งและเก็บใส่ภาชนะไว้ ให้ไก่กิน นอกจากนี้ก็มีอาหารบำรุงสูตรพิเศษ เนื้อแช่น้ำผึ้งและกล้วยน้ำผึ้ง วิธีทำก็คือ เอากล้วยน้ำว้าสุกหรือเนื้อหามาหั่นเป็นชิ้นเล็ก ๆ ยาวประมาณ 1 นิ้ว แล้วเอาใส่กระปุกเติมน้ำผึ้งลงไปหมักพอให้น้ำผึ้งท่วมเนื้อ ปิดฝากระปุกไว้สัก 3 วัน จากนั้นก็เอาให้ไก่กินวันละประมาณ 2-3 ชิ้น บางครั้งไก่ชนมักเป็นพยาธิ ประเทพยาธิปากขอ นักเลงไก่ชนมักจะทำยาสมุนไพรถ่ายพยาธิไว้ให้ไก่กิน โดยจะตำเมล็ดหมากผสมกะปิเล็กน้อยแล้วปั้นเป็นลูกกลอนเม็ดเล็กและนำไปตากแห้งสนิท ให้ไก่กินครั้งละเม็ด เช้า-เย็น ประมาณ 3 วัน นอกจากนี้ ในแต่ละวันเจ้าของไก่จะต้องหาใบผักสด เช่น ผักกาด ผักบุ้ง ผักกระถิน หรือหญ้ามีขนให้ไก่กินเพื่อให้ไก่ได้รับแร่ธาตุและวิตามินเพิ่มขึ้น

วิธีการเลี้ยงไก่สำหรับชนในภาคตะวันออก การเลี้ยงไก่สำหรับชนในภาคตะวันออกนั้น มีหลายอย่างหลายชนิดแล้วแต่ทักษะและประสบการณ์ของผู้เลี้ยงแต่ละซุ้มที่แตกต่างกันออกไป แต่ที่จะนำมากล่าวนี้เป็นที่นิยมมากที่สุด คือ เมื่อไก่หนุ่มที่จะเริ่มเลี้ยงครั้งแรกต้องลงขมิ้นให้ทั่วทั้ง ตัวเสียก่อนเพื่อสะดวกในการอาบน้ำและป้องกันไรได้ดีอีกด้วย เริ่มอาบน้ำเวลาเช้าทุกวัน ควรใช้ผ้า ประคบหน้าทุกครั้งที่มีการอาบน้ำลงกระเบื้องเนื้อตัวบาง ๆ แล้วลงขมิ้นตามเนื้อบาง ๆ แล้วนำไป ผึ่งแดดพอรู้ว่าหอบก็นำไก่เข้าร่ม อย่าให้กินน้ำจนกว่าจะหายหอบจึงจะให้กินน้ำได้ ไก่ฟอมไม่ควร ผึ่งแดดให้มากเพราะจะทำให้ฟอมมากไปอีก ถ้าอ้วนเกินไปต้องผึ่งแดดให้มากสักหน่อยเพราะจะ ทำให้น้ำหนักลดลงได้ ควรคุมให้น้ำหนักทุกครั้งที่มีการซ่อม และการเลี้ยงทุกวันตอนเช้า อาบน้ำ ประมาณ 7 วัน แล้วจึงเริ่มซ่อมครั้งแรกสัก 2 ยก ๆ ละไม่เกิน 12 นาที ซ่อมสัก 3 ครั้ง ครั้งที่ 2 ครั้งที่ 3 ซ่อมยกละ 15 นาที รวมแล้วให้ได้ 6 ยก ระยะการปล้ำแต่ละครั้งควรมีเวลาห่างกันป ระมาณ 10-15 วัน พอครบกำหนดแล้วถ่ายยาวิธีต่อเวลาประมาณบ่าย 2 โมงเย็น เอน้ำเช็ดตัวไก่ที่ เลี้ยงเล็กน้อยแล้วเอาไก่ที่เ็นไก่ล่อจะเป็นการล่อทางตรงหรือทางอ้อมก็แล้วแต่สะดวก แล้วล่อไก่ ให้ย้าย คือเอาไก่ล่อ ๆ วนไปข้างซ้าย 10 รอบ ข่ายวนไปทางขวา 10 รอบ ข่ายจนกว่าไก่ตัวถูกล่อ จะไม่ล้มจึงจะใช้ได้ แล้วล่อให้ไก่บินบ้าง ต่อประมาณ 20-25 นาทีก็พอ พอเสร็จจากการล่อเอาชน ไก่ไปนคอ พอหายเหนื่อยแล้วอาบน้ำได้ เสร็จแล้วผึ่งแดดให้ชนแห้งแล้วกินอาหารได้ การใช้ขมิ้น ทุกครั้งเวลาอาบน้ำไก่ในตอนเช้า ต้องใช้กระเบื้องอุ่น ๆ ประคบหน้าพอสมควร ถ้ามากนักรจะทำให้ หน้าเปื่อย แล้วทาขมิ้นบาง ๆ ทุกครั้ง บางคนใช้ทาเฉพาะหน้าอก ขา ได้ปีก ตามเนื้อเท่านั้น การปล่อยไก่ ไก่ที่เลี้ยงไว้ชนพอเวลาแดดอ่อนๆควรได้ปล่อยไก่ให้เดินตามสนามหญ้าแพรก นอกจากจะให้ไก่ได้เดินขยายตัวแล้ว ไก่ยังมีโอกาสได้กินหญ้าไปในตัวด้วย วิธีแก้ไขให้น้ำหนักตัว ลดเวลาไก่นที่เลี้ยงอ้วนเกินไปน้ำหนักตัวจะมากเกินไม่ขึ้น ต้องผึ่งแดดให้หอบนาน ๆ หากไก่ฟอม มากไปไม่ควรให้ถูกแดดมากเกินไป เวลานอนควรให้นอนบนกกกล้วย หรือเอน้ำเย็นเช็ดตัว บาง ๆ ก่อนนอน การนอนควรนอนในมุ้งทุกคืนเพื่อมิให้ยูงไปรบกวน ไก่จะได้นอนหลับสบาย

สำหรับการเตรียมความพร้อมของไก่นก่อนลงสนามนั้นจะมีขั้นตอนต่าง ๆ ตั้งแต่ การเตรียมเลือกตัวไก่ที่เลี้ยงหรือคัดเลือกสายพันธุ์ การออกกำลังกาย การฝึกซ้อมเชิงด้วยวิธีการ ต่าง ๆ ดังนั้น จึงมีขั้นตอนในการเตรียมพร้อมเพื่อนำไกลงสู่สนามดังนี้

การเลือกไก่น

การเลือกไก่นสำหรับการลงสนามชนไก่นั้นจะต่างจากขั้นตอนของการคัดเลือกและ อนุรักษ์สายพันธุ์ไก่นไทย ซึ่งในการเลือกไก่นลงสู่สนามนั้นจะเป็นการดูลักษณะของไก่ที่หนุ่ม พร้อมชนแล้ว นอกจากจะมีประวัติสายพันธุ์แล้ว รูปร่างลักษณะต้องดีด้วย การเลือกดูลักษณะ ของไก่น จะมีวิธีการ โดยดูส่วนต่าง ๆ ของไก่นดังนี้ (เฉลิม มหาชน, 2545, หน้า 72-84)

1. ห้ว โดยทั่วไปมักจะรวมถึง หงอน หน้า ปาก ตา หู แร้งหรือเหนียง คาง และคิ้วหู ฯลฯ ด้วย แต่ในที่นี้จะแยกเป็นเรื่อง ๆ ไป กล่าวคือ ห้ว หมายถึง กะโหลกศีรษะส่วนบนตั้งแต่หน้าหงอนไปจรดต้นคอ มีลักษณะโค้งมน ห้วหรือ ศีรษะของไก่ชนที่ดีจะมีขน คือ ขนหัวตรงหัวคิ้วทั้งสองข้างไปประสานกันตรงกลางสันหัวและเป็นขนที่หนาแน่นไม่มีลักษณะเป็นไก่หัวล้านตรงกระหม่อมก็ไม่มีรอยดลอก

2. หน้า ซึ่งเป็นส่วนสำคัญของไก่ชน หน้าหรือใบหน้าที่ของไก่ชนที่ดีนั้นจะต้องเกลี้ยงเกลา กลมคาย หน้าล้นเป็นมัน สำหรับใบหน้าที่ของไก่ชนนั้นจะต้องพิจารณาร่วมกับหงอน ตา และอื่น ๆ กล่าวคือ เมื่อหน้าล้นเป็นเงาแล้ว หงอนจะต้องล้นเป็นเงาด้วย ถ้าเป็นไก่หงอนเล็กและล้นด้วยนั้นมีความเชื่อกันว่าจะเป็นไก่ที่ฉลาดและจัดจ้าน หน้าแหลมเหมือนเหยี่ยว คุดัน หน้ากลมเหมือนลูกสะก้า เป็นหน้าที่ดีมาก ฉลาด มีไหวพริบ หน้ากลมเล็กคล้ายหน้านกกระจอกถือกันว่าดีพอใช้ได้ เป็นหน้าไก่ชนที่บ่งบอกถึงความเฉลียวฉลาด แต่ใจน้อยหรือใจเสาะ ถ้าหน้าใหญ่หรือที่เรียกว่า “หน้ายักษ์” เป็นใบหน้าที่ไม่ล้นมีหนามหรือรอยขรุขระไปทั่วทั้งหน้าและหงอน ไก่ที่มีลักษณะหน้าเช่นนี้ถือว่าพอใช้ได้ แต่บางตัวถ้ามีลักษณะอื่นดีก็อาจเป็นหัวไก่ได้เช่นกัน หน้าชนิดนี้บ่งบอกถึงความบึกบึนคุดัน ไม่ยอมแพ้ง่าย ๆ หน้ารูปสี่เหลี่ยมใหญ่คล้ายหน้าคางคกเป็นหน้าที่อัปลักษณ์และโง่เจตนาในไก่ชนที่ใช้ไม่ได้

3. หงอน หงอนของไก่จะเป็นการบ่งบอกเรื่องของเพศและเพื่อปกป้องกะโหลกศีรษะ ไก่ตัวผู้มักจะมีหงอนที่ใหญ่กว่าไก่ตัวเมียในพันธุ์เดียวกัน (ยกเว้นไก่ท่าเหมียวหรือไก่กระเทย) ลูกไก่รุ่นหงอนยังเล็ก ไม่แดงจัดหงอนใหญ่เต็มที่และแดงจัดเมื่อเป็นไก่หนุ่มหรือไก่ประทง ถ้าหงอนไก่ตัวใดไม่แดงจัดหรือมีดำปนอยู่เหมือนกับรอยข้ำแสดงว่าไก่ตัวนั้นไม่สมบูรณ์ ไก่ที่สมบูรณ์จะต้องมีหงอนแดงจัดตลอดทั้งหงอน หงอนไก่นี้เราสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่

3.1 หงอนหรือหงอนกุหลาบ หงอนหินมีหลายชนิด เช่น

3.1.1 หงอนทั้ง หมายถึง หงอนที่มีเนื้อหงอนหนาข้างบนเป็นแป้นเสมอกันคล้าย ๆ กับรูปท่งที่ใช้สำหรับตีเหล็ก หงอนทั้งของไก่บางตัวมีโคนหงอนใหญ่ บางตัวก็มีโคนหงอนเล็ก สำหรับไก่ที่มีหงอนทั้งชนิดหงอนเล็กเป็นหงอนที่ไม่แข็งแรง ขณะที่เคลื่อนไหวไม่ว่าจะเดินหรือวิ่งหงอนจะไหว เป็นหงอนที่มีลักษณะเลว

3.1.2 หงอนคอกหงอนไก่ ส่วนมากมี 3 แถวตามแนวความยาวของหงอนโดยมีแถวกลางสูงกว่าแถวข้างทั้งสอง บางทีตัวหงอนชนิดนี้ล้นไม่มีหนาม แต่บางตัวหงอนชนิดนี้ก็มีขรุขระหรือมีหนามอยู่ทั่วไปตั้งอยู่บนสันด้านหน้าของหงอนมีลักษณะบางตรงอยู่เหนือปากนาน

3.1.3 หงอนหอย มีรูปร่างคล้ายกับเปลือกหอยทาก หน้าหงอนพับลงเล็กน้อย ปลายหงอนกลมมนและสั้น หงอนชนิดนี้ถ้ามีอยู่ที่ไก่ที่มีใบหน้ากลมคล้ายลูกสะบ้าแล้วจะเป็นลักษณะของไก่ที่มีมากเป็นพิเศษ

3.1.4 หงอนหงส์ เป็นหงอนที่ยกสูงขึ้นคล้ายหงอนของหงส์ในวรรณคดีหรือหงส์ อันเป็นพาหนะของพระพรหม ปลายหงอนสูงแหลมไปทางด้านหลังเล็กน้อย เป็นหงอนที่เหมาะสมกับไก่เหลืองใหญ่คือ ไก่เหลืองหัวหงอก หางขาวข้อยลายเท่านั้น หงอนหงส์จะไหวอย่างไรก็ไม่ถือว่าเป็นลักษณะเลวเหมือนหงอนชนิดอื่น ๆ

3.1.5 หงอนบ่อ คือ หงอนชนิดใดชนิดหนึ่ง แต่ถ้าที่ปลายหงอนด้านหลังมี หลุมหรือรูอยู่เรียกหงอนชนิดนั้นว่า “หงอนบ่อ”

3.1.6 หงอนป้าง หมายถึง หงอนที่แตกเป็น 2 ง่าม เป็นหงอนที่ต้อยอย่างหนึ่งและ ถ้าที่ขูดน้ำมันแตกเป็น 2 ง่ามด้วยก็จะยิ่งดีเป็นพิเศษ ภาษานักเลงไก่ชนเรียกว่า “ง่ามหัวง่ามท้าย”

3.1.7 หงอนปราบ มีลักษณะหงอนคล้ายหงอนห่านเป็นหงอนชนิดที่ราบเรียบติด กับกะโหลกศีรษะ ไก่ชนประเภทชนแข้งไม่นิยมใช้เป็น ไก่ชนเนื่องจากถ้าเกิดปากหักปากแตกขณะ ที่ชนอยู่ก็ไม่สามารถจะผูกปากได้ แต่มีบางคนบอกว่าไก่หงอนปราบมักมีปากหนาแข็งแรง

3.2 หงอนแจ้ โดยทั่วไปแล้วไก่หงอนแจ้นั้นไม่ค่อยนิยมนำมาทำเป็นไก่ชนกัน นอกจากจะมีลักษณะพิเศษอื่น ๆ คือ มีเชิงชนดี ลำหนักรวด หรือแทงจัด ฯลฯ เพราะหงอนแจ้ ถ้าไม่ชนะเร็วจะชนหลายครั้งหรือชนวนานไม่ได้เพราะหนักหัวเนื่องหงอนเทอะทะ นาน ๆ เข้าก็ มักจะก้มหัวให้คู่ต่อสู้เสมอ ๆ ชนแพ้ไปในที่สุด ไก่หงอนแจ้มีหลายชนิดด้วยกันคือ

3.2.1 หงอนแจ้ธรรมดา คล้ายกับหลอนของไก่แจ้โดยเนื้อหงอนใหญ่ แบน สูง และมีจักหรือยอดเรียงรายกันอยู่ตามปลายหงอน ไก่หงอนแจ้โดยทั่วไปมี 3 ยอด ถึง 7 ยอด ถ้าได้ 7 ยอดถึงจะดี

3.2.2 หงอนขบา คือ หงอนแจ้ที่มีขนาดเล็กกว่าหงอนแจ้ทุกชนิดและจะต้องมี ปลายหงอนพับลงข้างใดข้างหนึ่งของตาหรือใบหน้า

3.2.3 หงอนแจ้กำแพงเชียร คือ หงอนแจ้ธรรมดา แต่เป็นไก่หงอนแจ้ที่ไม่มีแรง หรือเหนียวมาแต่กำเนิดเป็นไก่หงอนที่มีลักษณะพิเศษหนึ่ง

4. คิ้ว ไก่ชนที่ดีจะต้องโหนกคิ้วนูนเป็นสันโค้งปิดเข้าตาตอนบน คิ้วดังกล่าวยังเป็น เครื่องบ่งบอกถึงความทรหดอดทนของไก่ตัวนั้น คิ้วลักษณะเช่นนั้นยังเป็นเครื่องป้องกันนัยน์ตา ได้ดีอีกด้วย

5. ตา ตาไก่ชนที่ดีจะต้องนั่งไม่ลอกแลกและไม่หลบสายตาคู่ต่อสู้หรือมีตาดูเหมือนตา เขียวและจะต้องเป็นตาสีดำแบบตาปลาตุก นัยน์ตาดำเล็ก นัยน์ตาขาวมีเส้นเลือดเล็ก ๆ สีแดงอยู่

ทั่วไปเรียกตามภาษานักเลงไก่ชนว่า “เส้นดาหยาบ” วงของดวงตาจากหัวตามาจรดหางตาเป็นรูปตัววีตะแคง คล้ายตาของคน จึงดูเหมือนดาเรียวเล็กสดใสและนัยน์ตาจะอยู่ลึกลงไปในเบ้าตา ไก่ชนที่มีตาเหลือก ตาลอกแลก ถึงจะดีเพียงใดก็ตาม แต่เป็นไก่ชนที่ไม่รักเดิมพัน ถ้าหากมันไม่สู้ก็จะวิ่งหนีเสียตื้อ ๆ เท่านั้นเอง ไก่ชนชนิดตาลอยมีนัยน์ตากกลม สดใส นัยน์ต่ายกออกกึ่งลอกแลกอยู่เสมอ มักจะเป็นไก่ฉลาด แต่ใจน้อย นัยน์ตาขาวหรือตาขาวของไก่ชนมีหลายสี เช่น แดง เหลือง ขาว ดำ หม่น (ก่อนข้างดำ) และบางตัวมีจุดประดำในตาขาวด้วย นัยน์ตาสีขาวเป็ลักษณะของนัยน์ตาไก่ชนที่ดีที่สุด แต่ก็มีบางตัวที่มีนัยน์ตาคือ ตาขาวไม่เหมือนกัน เช่น ข้างหนึ่งขาวแต่อีกข้างหนึ่งเหลือง บางตำราว่าดี บางตำราว่าไม่ดี เรียกว่า “ลักเค้า”

6. หู ไก่ชนที่ดีจะต้องมีขนหูปกปิดมิดชิดทั้งสองข้างตามลักษณะสีขนของไก่แต่ละตัว และต้องไม่มีขี้หูหรือมีก็น้อยมาก แต่ถ้าไก่ชนตัวใดมีขี้หูมากผิดปกติก็หมายถึง ไก่ชนตัวนั้นไม่สมบูรณ์

7. จมูก ไก่ชนที่ดีจะต้องมีรูปรูปร่างกว้าง ยาว และใหญ่ช่วยให้หายใจคล่องเวลาเหนื่อย ถ้ารูปร่างแคบจะหายใจไม่สะดวกในขณะที่ชนทำให้เป็นลมตายได้

8. ปาก ปากของไก่มีความสำคัญมากเพราะเป็นอาวุธอย่างหนึ่งของไก่ ใช้สำหรับจิก ข่วน การชนหนึ่งของคู่ต่อสู้ และต้องมีความสัมพันธ์กับปีก แข็ง และเดือยของมัน ปากไก่ชนที่ดีจะต้องมีปากสั้น (บางตำราว่าไม่สั้น ไม่ยาว) มีโคนปากใหญ่และมีร่องปากทั้งสองข้าง ปลายปากคมหนาและงุ้มเล็กน้อย คล้ายปากเหยี่ยว เป็นปากที่แข็งแรงทนทาน ทั้งยังต้องมีสีเดียวกับแข้งของไก่อีกด้วย

9. คอ นับจากใต้คางถึงหัวไหล่จะต้องยาวใหญ่ กระดูก ถ้าคอถึงจะดี คอบางไม่ดีหรือคอยาวแต่บางโดยมีลักษณะแบนออกข้างไม่ดีเพราะเป็นคอที่ไม่แข็งแรงเรียกว่า “คองู”

10. คาง คางไก่คือส่วนล่างของใบหน้านับตั้งแต่โคนปากล่างไปจรดกับคอต่อมที่อยู่ 4 รูปแบบคือ

10.1 คางรัดหรือคางตรงนับว่าเป็นคางของไก่ชนที่ดีมาก

10.2 คางเหลี่ยมนับว่าเป็นคางของไก่ชนที่ดีพอสมควร

10.3 คางกลมนับว่าเป็นคางของไก่ชนที่พอใช้ได้

10.4 คางรูปผลสมหรือคางผลสมก็คือ มีคางรัดตรงไปจรดคอดีมาก แต่ใบหน้าส่วนบนของหัวของดาไม่ดีก็เท่ากับดีน้อยกว่าไม่ดีจึงถือเป็นไก่ชนที่คางไม่ดี

11. ก่าหรือไหล่ ไก่บ่าใหญ่มักเป็นไก่ที่แข็งแรง แต่ก็มีไก่บางตัวเป็นไก่บ่าใหญ่แต่พอนำไปเปรียบหรือนำไปเทียบกับคู่ต่อสู้มักจะหุบบ่าลงให้เล็กหรือแคบหรือเจ้าของคนเลี้ยงแกล้งจับรัดไหล่ให้เล็กเพื่อเอาเปรียบคู่ต่อสู้

12. แร้งคือ แผ่นเนื้อสีแดง 2 แผ่น ที่อยู่ใต้คางตั้งแต่โคนปากล่างทั้งสองข้างมาปิดลูกกระเดือก มีสีแดงเหมือนสีหน้าของไก่ แร้งที่ดีจะไม่ขานมากนัก ไก่แร้งใหญ่ขานมักจะเฝ้าเฝ้าให้คู่ต่อสู้จิกคาบได้

13. ดุ่มหู คือ เนื้อแดงที่อยู่ใต้หูลงมา ต้องมีสีแดงสดเหมือนสีหน้าของไก่ มีลักษณะกลมรีเล็กน้อย ดุ่มหูนี้เป็นจุดอ่อนของไก่แห่งหนึ่ง ไก่ชนที่ดีต้องมีดุ่มหูเล็กเพราะถ้าดุ่มหูใหญ่มักจะตกเป็นเป้าของคู่ต่อสู้ได้ง่าย

14. ลำตัว ไก่ชนที่ดีต้องมีลำตัวลักษณะกลมยาวเหมือนรูปร่างของปลีกกล้วย แต่ไม่ใช่กลมเหมือนผลมะพร้าวหรือยาวเหมือนแตงกวาหรือฟักเขียว ไก่ชนที่ดีลำตัวต้องยาวแบบ “ไก่สองท่อน” หมายถึง ช่วงตัวไก่อากใช้มือทั้งสองข้างรวบรอบลำตัวใช้ปลายนิ้วชี้ทั้งสองอยู่ที่ร่องอกไก่ ส่วนหัวแม่มือทั้งสองอยู่บนหลังไก่อตั้งแต่ไหล่จนถึงก้นจับรวมได้ 2 ครั้ง น้ำหนักไก่ชนเมื่อโตเต็มที่ไม่เกิน 3 กิโลกรัม ไม่อ้วนไม่ผอมเกินไป สูงเปรียว โครงสร้างกระดูกใหญ่ ท่าทางองอาจ จึงจะมีไก่ชนทรง “หงส์” ที่ถือว่าสง่างามเป็นเลิศ นอกจากนั้นสีของหนังไก่เป็นสิ่งที่ต้องพิจารณาคัดเลือกไก่ชนเพราะแสดงถึงความสมบูรณ์และลักษณะนิสัยของไก่ได้ ดังนี้

14.1 หนังหนาสีแดง เป็นไก่ที่มีพลังกำลังมาก ทรหดทน เมื่อนำไปชนจะแข็งแรงและสมบูรณ์สมบัติน่าทึ่ง

14.2 หนังเหลือง เป็นประเภทไก่หนังบาง เปราะบางไม่สมบูรณ์สมบัติน ไม่เหมาะที่จะคัดเป็นไก่ชน

14.3 หนังสีขาว เป็นไก่ประเภทไม่สู้ ไก่ใจไม่ทรหดอดทน ซุปพอมง่าย ไม่เหมาะที่จะเลี้ยงเป็นไก่ชน

14.4 หนังสีดำ ก่อนข้างหายาก จัดเป็นไก่ประเภทพิเศษ สามารถเลี้ยงไว้เป็นไก่ชนได้

15. อก ไก่ชนที่ดีต้องมีหน้าอกกว้าง มีกล้ามเนื้อเต็ม กระดูกหน้าอกใหญ่และแข็งแรง ทรงพลังเป็นอย่างยิ่ง ไก่หน้าอกใหญ่มักยืนขาต่ำ

15.1 อกกลม ลักษณะเมื่อมองจากด้านหน้าคล้ายกับไข่ไก่ด้านบนกลมรีและค่อยๆ รีเล็กลงเลยป็นขาลงไป ที่อกมีกล้ามเนื้อเต็มขุนแต่ไม่ขานนัก เป็นอกไก่ที่ดีอย่างหนึ่ง

15.2 อกขาน มีกระดูกหน้าอกห่างลำตัวลงล่างมาก จะเป็นไก่ขอรูปร่างก็ได้เปรียบคู่ต่อสู้ แต่ต้องเป็นไก่อกขานที่มีหลังกว้างแบนด้วย ถ้าเป็นอกขานหลังกลมหรือหลังหลอไม่ดี เพราะมักจะเป็นไก่พอมจึงไม่ค่อยมีกำลัง

15.3 อกคด เป็นลักษณะที่เลวอย่างหนึ่งของไก่ชน เพราะกระดูกหน้าอกโค้งงอไม่ได้ สดส่วน ไก่อกคดเป็นไก่ที่ไม่มีกำลังและขี้โรค

15.4 อกชัน เป็นอกไก่ที่ยกตั้งขึ้น มีกระดูกหน้าอกเล็กเป็นอกไก่ที่ไม่ดีนักและ

มักจะเป็นเป้าให้คู่ต่อสู้จู่ด้วย

16. หลังหรือแผ่นหลัง จะต้องกว้างแบนหลังไม่นูนหรือหลังค่อม ไก่ที่มีลักษณะหลังดังกล่าวจะเป็นไก่ที่มีความบึกบึน มีน้ำอณน้ำหนและมีพลังกำลังดีกว่าไก่หลังกึ่งหรือไก่หลังกลม

17. ช่องท้อง ได้แก่ ส่วนอกด้านล่างถัดโคนขาเข้าไปด้านในเป็นช่องว่างไม่มีกระดูก มีแต่เฉพาะเนื้อหนัง ไก่ชนที่ดีต้องมีช่องท้องเล็กหรือแคบ

18. ปีก ไก่ชนที่ดีจะต้องมีกล้ามเนื้อที่โคนปีกหนา เมื่อกางปีกออกจะสังเกตเห็นและต้องแน่นหนาจนไปถึงปลายปีกโดยมีเอ็นยึดกระดูกหนาแน่นและขนปีกจะต้องแน่นหนาด้วย ขนปีกจะต้องยาวไปถึงขดน้ำมันที่โคนหาง ถ้ามีขนปีกยาวลำตัวยาวได้ยิ่งดีเพราะปีกของไก่ชนเป็นฐานของอาวุธอื่นๆ ของมันถ้าปีกสั้นหรือปีกไม่แข็งแรง ไก่จะไม่มีแรงส่งในการตีหรือแทงคู่ต่อสู้ได้เลย

19. กีบ คือ กระดูกบริเวณกระดูกสันหลังกับกระดูกซี่โครงไปบรรจบกันที่ได้กันของไก่ ตะเกียบหรือกีบที่ดีต้องเป็นปุ่มแข็ง และอยู่ชิดติดกันจนแทบจะเป็นกระดูกชิ้นเดียวกัน ไก่ชนที่มีกีบแข็งแสดงว่าเป็นไก่กระดูกแข็งและถ้ามีช่องกีบชัดเจนแสดงว่าเป็นไก่จัดจ้านและตีแม่นยำด้วย

20. ขน ในวงการชนไก่นั้นจะมีการแบ่งขนออกเป็น 8 ชนิด ได้แก่

20.1 ขนแข็ง เป็นขนที่มีก้านใหญ่ยาวและแข็ง เช่น ขนปีก ขนพัด และขนหาง เป็นต้น

20.2 ขนลูกแมว เป็นขนที่อยู่ตามตัว ข้างลำตัว หน้าอกและใต้ท้องของไก่

20.3 ขนสร้อย หรือสร้อย เป็นขนที่อยู่ตามลำคอ หลังและปีกของไก่ตัวผู้ ขนสร้อยของไก่ชนที่ดีจะต้องเป็นขนค่อนข้างเล็กปลายแหลมและยาวคลุมทับอยู่บนขาลูกแมวอีกทีหนึ่ง มีหลายชิ้นอยู่ตามส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย ถ้าชิ้นที่คอเรียกว่า “สร้อยคอ” ชิ้นที่หลังเรียกว่า “สร้อยหลัง” ไก่ไม่มีสร้อยหลังเป็นไก่ที่หายากประเภทหนึ่ง

20.4 ขนปุย เป็นขนสร้อยที่โคนหาง แต่โคนขนมีขนาดใหญ่กว่าขนสร้อยธรรมดา

20.5 ขนหางหรือขนชัย ไก่ตัวหนึ่งมีขนหางหรือขนชัย 1-4 เส้น บางแห่งเรียกว่า “ขนลวย” เป็นขนยาวปลายแหลม มี 2 ชนิด คือ ชนิดหางแข็งและหางอ่อน ชนิดหางอ่อนนั้นหมายถึง หางลายที่มีโคนขนแข็งแต่ปลายหางอ่อน

20.6 ขนไร เป็นขนที่เล็กที่สุดขึ้นอยู่ใต้ขนลูกแมว (ขนอ่อน) ที่ลานขดน้ำมันหรือลานนกหว้าหรือในบ่อที่ปลายปีกด้านใน ไก่บางตัวจะมีขนชนิดนี้ขึ้นอยู่แต่บางตัวไม่มี

20.7 ขนบัว เป็นขนที่ขึ้นอยู่ส่วนบนของก้นไก่ติดกับโคนหางมีทั้งบัวคว่ำและบัวหงาย แต่ส่วนมากมีเฉพาะบัวหงายเท่านั้น ไก่ชนที่มีบัวคว่ำนับเป็นไก่ที่หายาก และถ้ามีทั้งบัวคว่ำและบัวหงายนับเป็นลักษณะที่พิเศษสุดลักษณะหนึ่ง

20.8 ขนเปิด บางแห่งเรียกว่า ขนนกเอี้ยง หรือขนนกนางแอ่นเป็นขนที่อยู่ปลายปีกทั้งสองของไก่ เป็นขนแข็งแต่เล็กและสั้นเหมือนขนนกดังกล่าวมีอยู่ประมาณ 2-5 เส้น

ขนตัวของไก่ขนจะเป็นสีอะไรนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ ขนแห้งกับขนเปียก ขนแห้งคือ ขนที่มีมันน้อยคล้ายกับขนไก่ตาย เวลาให้น้ำหรือพาน้ำจะอุมได้ง่าย ส่วนขนเปียก คือ ขนที่มีมันเลื่อมพรายอยู่ตลอดเวลา บางแห่งเรียกว่า “ขนแพร” เวลาให้น้ำไม่มีใครจะเปียกเหมือนขนแห้ง ไก่ขนที่มีขนแบบนี้ไม่เป็นที่นิยมเลยมากนักเนื่องจากเป็นลักษณะที่ไม่ดี

21. หาง หางไก่เป็นเครื่องช่วยในการทรงตัวของไก่ขณะที่ชนหรือเคลื่อนไหวและเป็นส่วนเชิดชูความงามของไก่ได้มาก ปกติไก่ชนที่มีหางงามมักมีกำลังดีและการทรงตัวก็ดีกว่าไก่ที่มีหางไม่งาม หางไก่ที่นิยมและว่างามนั้นต้องเป็นหางพวงใหญ่ แต่ต้องไม่ยาวเกินไปเพราะเมื่อชนหรือเดินถอยหลังแล้วจะเหยียบหางตัวเองล้มลงได้ทำให้เสียเปรียบคู่ต่อสู้ได้ง่าย

หางไก่มีอยู่หลายประเภท เช่น หางถกหรือหางแจ้ คือ หางที่คล้ายหางไก่เจนนั่นเอง คือ ยาวเป็นพวงแล้วพุ่งขึ้นข้างบนก่อนแล้วปลายหางชี้ลงล่าง หางชนิดนี้โดยทั่วไปถือว่าไม่ดี นอกจากไก่อ้วนนั้นมีหงอนประเภทหงอนหงส์ ออกชันและแข็งทอกจึงจะเข้าลักษณะที่ว่า “หงอนหงส์ หางถก ออกชัน แข็งทอก” มีลักษณะเหมือนหงสนั่นเอง

21.1 หางเข้าซี่ คือ หางที่มีขนหางลวยหรือหางชัยพุ่งออกไปแต่ปลายหางกลับโค้งเข้าหากันบางแห่งเรียกว่า “โจงเบนต์เหล็ก” บางแห่งถือว่าเป็นหางประเภทเลว แต่บางแห่งอย่างภาคใต้บางท้องถิ่นถือว่าเป็นหางที่มีลักษณะดี

21.2 หางลู่ เป็นทรงหางที่ไม่ค่อยมีขนหางหรือหางสั้นเกินไป มักไม่ค่อยเป็นที่นิยมเอามาเป็นไก่ชนเนื่องจากไม่ได้ช่วยพุงน้ำหนักตัวหรือช่วยในการทรงตัว และมักจะล้มลูกคลุกกลานขณะที่ต่อสู้กัน

นอกจากนั้นแล้วต้องพิจารณาถึงรายละเอียดอย่างอื่นอีก เช่น ไก่ชนที่ดีต้องหางแน่นหนา หางชัยหรือขนลวยมีเส้นเดียวถึงจะดีหรือไม่ก็ให้มีตั้งแต่ 4-5 เส้นถึงจะดีเช่นกัน แต่ถ้ามีเพียง 2-3 เส้นไม่ดี และถ้าไก่ชนตัวใดมีหางชัยหรือหางลวยสีดำและประน้ำเป้งสีขาวหรือสีแดงก็นับว่าดี หางชัยหรือหางลวยปนขี้หนู (คือ หางชัยหรือหางลวยสีขาวที่มีสีดำประทั่วไป) ถือว่าพอใช้ได้

21.3 ส่วนหางพัดหรือขนพัดให้สังเกตที่ไก่อ้วนใดมีหางพัดหรือขนพัดข้างละ 7 เส้น นับว่าเป็นลักษณะที่ดีเลิศ แต่ถ้ามีหางพัดสั้นและอยู่ห่างกันไม่แน่นหนาถือว่าเป็นลักษณะที่ไม่ดี ขนแพ้ทุกตัว

22. ขวดมันหรือขวดน้ำมัน เป็นอวัยวะที่ตั้งอยู่เหนือทวารบริเวณ โคนหางกับช่วงสุดท้ายของหลังไก่ มีขนาดโตเท่าหัวไม้ขีดไฟ ขวดน้ำมันนี้เป็นแหล่งสะสมน้ำมันของไก่เพื่อใช้ประโยชน์ในการทำให้ขนของมันเป็นเงางาม ไก่ทุกตัวจะใช้ปากไซ้หรือใช้ใบหน้าเก็กลูกกลิ้งที่ขวดมันเพื่อเอา

น้ำมันจากขวดมาตกแต่งชนปีกขนสร้อยของมันโดยใช้ปากและใบหน้าของมันอีกทอดหนึ่ง ไก่ที่ดีจะต้องมีขวดน้ำมันเพียงอันเดียวและมีขนาดใหญ่กว่าปกติด้วย รวมทั้งต้องมีขนบนขวดมันอีกด้วย ยังมีขนมากเท่าใดยิ่งดี ส่วนขวดมันที่แยกออกจากกันเป็นสองอันถือว่าเป็นไก่สองใจไม่ดี แต่ถ้าเป็นขวดน้ำมันอันเดียวกันแต่แตกเป็นง่ามตอนปลายถือว่าใช้ได้ ยังมีหงอนเป็นง่ามสองง่ามและมีขวดน้ำมันแตกเป็นสองง่ามด้วยถือว่าดีเลิศเรียกกันว่า “ง่ามหัวง่ามท้าย”

23. ห้วนหรือขั้ว หมายถึง ขั้วโคนหางนั่นเอง ไก่ชนที่ดีต้องมีห้วนชิดถือว่าเป็นไก่ที่จัดจ้าน เฉลียวฉลาด

24. ปั้นขา หมายถึง โคนขาส่วนที่อยู่ติดจากสะโพกลงไปถึงข้อขาหรือเข่าของไก่ ไก่ชนที่ดีและมีกำลังมากจะต้องมีปั้นขาใหญ่ มีกล้ามเนื้อเป็นมัดแข็งแรงได้สัดส่วนกับแข้ง ลำคอ ใหญ่ และตัว

25. ข้อขาหรือเข่า ไก่ชนที่ดีจะต้องมีข้อขาหรือเข่าแข็งแรงเพราะถ้าข้อขามีกระดูกแข็งและมีเส้นเอ็นยึดหางยเส้น สามารถยืนหยัดต่อสู้ได้นาน ไก่เข่าอ่อนเป็นไก่ชนิดเลว เมื่อต่อสู้ไปนาน ๆ แล้วมักจะนอนพับตัวลง การบำรุงข้อขาหรือเข่าผู้เลี้ยงไก่ชนมักจะให้ไก่ของตนกินเปลือกหอยเผาไฟมาตั้งแต่ไก่ตัวนั้นยังเป็นลูกไก่อยู่หรือด้วยการฝึกรีดด้วยการล่อเวียนหรือบินหลุม ฯลฯ

26. แข็ง แข็งไก่มีความสำคัญในการดำเนินอวัยวะช่วยพยุงน้ำหนักตัวรวมทั้งขา ข้อขา อุ้งเท้า และนิ้ว ทั้งยังใช้เป็นอาวุธที่สำคัญอีกด้วย แข็งของไก่ชนโดยทั่วไปจะแบ่งออกเป็นลักษณะต่าง ๆ ได้ดังนี้

26.1 แข็งกลมแบนเส้นหางย จะมีลักษณะกลมและค่อนข้างเล็กแล้วค่อย ๆ เรียวลงมาจากข้อขานถึงนิ้วเท้าจนค่อย ๆ โดขึ้น เป็นแข้งที่เตะได้ว่องไว

26.2 แข็งกลมใหญ่ มักเป็นไก่ที่มีลำหักลำโคนรุนแรง แต่ตีหรือเตะช้า และมักจะตีถูกลำตัวมากกว่าตีถูกหัว

26.3 แข็งเหลี่ยมใหญ่ เป็นแข้งที่มีลักษณะเหลี่ยมมองเห็นชัดเจน มักเป็น ไก่ตีช้าและตีไม่แม่น

26.4 แข็งเหลี่ยมเล็ก หรือ แข็งคัด จัดเป็นแข้งไก่อ่างและไก่อ่งชนิดหนึ่ง

26.5 แข็งสั้น อาจจะเป็นแข้งกลมหรือแข้งเหลี่ยมก็ได้ มักเป็น ไก่เตะไวและแม่นยำ แต่ต้องไม่สั้นจนผิดสัดส่วน

26.6 แข็งยาว ไก่แข้งยาวมักตีไม่แม่น ส่วนมากมักจะตีคร่อมหายไปหมด

ตามปกติไก่ชนพันธุ์ไทยแท้จะไม่มีขนที่หน้าแข้ง ถ้าไก่ชนตัวใดมีอยู่ก็แสดงว่ามีเลือดไก่ตะเภาปนอยู่ ถ้ามีขนยาวและหนามากไม่ดีเพราะจะเป็นอุปสรรคในการต่อสู้และตอนให้น้ำ

นอกจากนั้นจะขาดความคล่องตัวจึงไม่เหมาะนำมาเป็นไก่ชน แต่ถ้ามีขนาดเล็กน้อยและมีลักษณะอื่น ๆ ดีก็อาจจะนำมาเลี้ยงฝึกเป็นไก่ชนได้เช่นกัน

แข้งของไก่ทุกตัวจะมีเกล็ดห่อหุ้มอยู่รอบข้างทั้งข้างหน้าและข้างหลัง แต่ก็มีชื่อเรียกแตกต่างกัน กล่าวคือ เกล็ดที่อยู่หน้าแข้งเรียกว่า เกล็ดหน้าหรือ เกล็ดแข้ง เกล็ดที่นิ้วเรียกว่า เกล็ดนิ้ว ส่วนด้านข้างและด้านหลังแข้ง เช่นเกล็ดที่อยู่ข้างแข้งด้านนอก เกล็ดที่อยู่ด้านข้างและด้านหลังแข้ง ไม่ได้เรียกว่าเกล็ด แต่เรียกชื่อเฉพาะลงไปเลย เช่น เกล็ดกลมเล็ก ๆ สีแดงเรียงรายขึ้นไปจากเท้า จนถึงเข่าหรือข้อขาว่า “ลำเพ็ง” ถัดจากลำเพ็งมาทางด้านหลังเป็นเกล็ดขนาดใหญ่จากเท้าเรียงขึ้นไปถึงเข่าเรียกว่า “หน้าคาน” (หน้ากระดาน) จากหน้าคานเป็นเกล็ดกลมเล็ก ๆ มีสีเดียวกับเกล็ดอื่น เรียงขึ้นไปถึงเข่าเรียกว่า “เบ็ยร้อย” จากเบ็ยร้อยถัดมาเป็นเกล็ดกลมเล็กเช่นกัน แต่มีเม็ดโตกว่าลำเพ็ง หรือเบ็ยร้อย เรียงขึ้นไปจากเข่าโดยมีเม็ดใหญ่อยู่บนเข่าแล้วเรียงขึ้นไปเป็นเม็ดเล็กตามลำดับ เรียกว่า “เบ็ยนำเคื่อย” จากเบ็ยนำเคื่อยบางตัวอาจจะมีเบ็ยร้อยขนานอยู่อีกแถวหนึ่ง

27. เกล็ดแข้ง เกล็ดแข้งจะมีอยู่หลายประเภทคือ เกล็ดหน้าแข้ง เกล็ดนิ้ว เกล็ดข้างแข้ง และเกล็ดหลังแข้ง โดยเฉพาะเกล็ดข้างแข้งและเกล็ดหลังแข้งนั้นมีชื่อเรียกกันว่า หน้าคาน เบ็ยลำเพ็ง เป็นต้น เกล็ดแข้งของไก่ชนนั้นถือว่าเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งอันดับหนึ่งเลยทีเดียว เกล็ดแข้งด้านหน้าเป็นเกล็ดใหญ่ห่อหุ้มแข้งตั้งแต่เข่าหรือข้อเท้าลงไปถึงโคนนิ้ว เกล็ดขอไก่ชนนั้นมีรูปร่างสี่เหลี่ยมเป็นร่องเฉพาะตัวแตกต่างกันไปแต่ละตัว แม้จะเป็นไก่โครกเดียวกันก็ตาม เกล็ดแข้งของไก่ชนมีหลายรูปแบบดังนี้

27.1 เกล็ดร่วง หมายถึง เกล็ดที่ไม่มีเกล็ดเหน็บ ไม่มีเกล็ดพันหรือเกล็ดชนิดอื่น ๆ ประปน มักจะเป็นเกล็ด 2 แถวธรรมดาเรียงรายลงมาตลอดไปถึงเกล็ดนิ้วและเกล็ดอื่นที่อยู่ด้านหลังด้วยและจะต้องเป็นเกล็ดร่วงเหมือนกันทั้งสองข้างแข้ง ไก่เกล็ดร่วงมักจะมีเคื่อยหลวมหรือเคื่อยพุ่ง ไก่เกล็ดร่วงทั่ว ๆ ไป เป็นไก่ที่มีลักษณะดี ไก่เกล็ดร่วงดังกล่าวจะชนได้กับไก่ทุกสีทุกชนิดและมักชนะเร็วหรือถ้าแพ้ก็แพ้เร็วเช่นกัน ถ้าเป็นไก่เกล็ดร่วงเคื่อยคัดซึ่งเป็นไก่ที่มีลักษณะดีเลิศด้วยแล้วชนะแพ้ยาก สำหรับไก่เกล็ดร่วงโดยทั่วไปเชื่อกันว่าจะแพ้ไก่ตอนแรก ตอนหลังจะชนะตลอดไม่ว่ากับไก่ลักษณะใด

27.2 เกล็ดพัน หมายถึง เกล็ดที่มีลักษณะเอนพันรอบแข้งอาจมีตั้งแต่ 1-4 เกล็ด เกล็ดพันที่มีลักษณะดีต้องพันตรงเคื่อยหรือพันหน้าเคื่อยเชื่อกันว่า แทงจัด พันรับน้ำขนหรือพันรเพลาพัน 3 เกล็ดถึงจะดีที่ข้อเท้า หรือพันที่หัวหมัดหรือพันข้อตีนซึ่งอยู่ตรงกับข้อนิ้วที่อยู่ติดกับแข้งเป็นลักษณะของเกล็ดที่ดีอย่างหนึ่ง ยิ่งถ้าได้ไก่เกล็ดพันเคื่อยหลวมหรือเคื่อยพุ่งด้วยแล้วก็จะ เป็นลักษณะที่ดีเลิศ

27.3 เกล็ดเข้าเขี้ยวหรือจะเข้ขบฟัน หมายถึง เกล็ดหน้าแข็งที่สลับประสานกันอย่างมีระเบียบโดยเกล็ดบนซ้อนได้เกล็ดล่างลงไปตามแนวของแข็งถึงจะดี นับเป็นเกล็ดที่มีลักษณะดีอย่างหนึ่ง

27.4 เกล็ดกากบาท มีลักษณะเป็นเกล็ด 2 แถวตลอดทั้งแข็ง แต่มีขอบเกล็ดมาบรรจบกันเป็นรูปกากบาท เกล็ดกากบาทนี้จะอยู่ตรงไหนของแข็งก็ได้ทั้งสิ้น เช่น อยู่ใต้เคียวหรือบนเคียว ฯลฯ แต่ถ้ามีเกล็ดกากบาทอยู่ตรงเคียวด้วยแล้วนับเป็นลักษณะเกล็ดที่ดีเลิศอย่างหนึ่ง บางแห่งเรียกว่า เกล็ดพิมาศ

27.5 เกล็ด 3 แถว หมายถึง เกล็ดที่ติดเข้ากับแข็งไม่แน่นมีอยู่ 3 แถว นับเป็นเกล็ดที่มีลักษณะดีเช่นกัน

27.6 เกล็ดดอกจัน มีลักษณะเป็นเกล็ดกลมเล็ก ๆ อยู่ตรงกลางระหว่างเกล็ด 4 เกล็ด อยู่ทั้งบริเวณใต้เคียวหรือบนเคียว ถ้าอยู่ตรงเคียวดีเลิศ แต่ถ้าอยู่บนเคียวจะชนะดอกจันใต้เคียว

27.7 เกล็ดกำไร คือเกล็ดหุ้มแข็งตรง ๆ คล้ายกับกำไรอยู่ตรงส่วนไหนของแข็งก็ได้ แต่ถ้าอยู่สูงจะดีกว่าอยู่ต่ำ

27.8 เกล็ดเหน็บ คือ เกล็ดเล็กเกล็ดเดียวที่ซ้อนอยู่ใต้เกล็ดอื่น อาจจะซ้อนเกล็ดบน 1-2 เกล็ดก็ได้ เกล็ดเหน็บมีลักษณะดังนี้ เหน็บตรงเคียวเรียกว่าใช้เคียวมากหรือแทงจัด เหน็บเกล็ดจมน คือ เกล็ดเหน็บที่อยู่ระหว่างข้อพับของนิ้วกลางส่วนบนกับข้อเท้า เหน็บนิ้วใน คือ เกล็ดเหน็บที่อยู่ตรงนิ้วนางของไก่จะเป็นเกล็ดที่หายากอย่างหนึ่ง เกล็ดเหน็บดังกล่าวล้วนเป็นเกล็ดที่มีลักษณะดีทั้งสิ้น

27.9 เกล็ด 2 แถว แต่ต้องมีเกล็ดใหญ่หรือแม่เกล็ดมาก ๆ จะชนะไก่ที่มีเกล็ด 3 แถว

27.10 เกล็ดนิ้วก้อย เรียงรายขึ้นไปถึงหัวเข่าหรือข้อขาดีเป็นลักษณะของไก่ชนที่หายากชนิดหนึ่ง สำหรับเกล็ดประเภทนี้ขึ้นพันเคียวก็พอใช้ได้แล้ว

27.11 เกล็ดนิ้วกลาง คือ เกล็ดที่เริ่มจากเมสันที่อยู่พับติดกับแข็งไปจดปลายนิ้วให้มีถึง 19-21 -22 และ 23 เกล็ดจะดีมาก (โดยไม่นับเกล็ดเหน็บ)

27.12 เกล็ดแตกชุมเล็บ ถ้าแตกชุมเล็บที่เกล็ดที่ 1 ทุกนิ้วดี แดกเฉพาะนิ้วกลางพอใช้ได้โดยเฉพาะนิ้วกลางถ้าแตกที่เกล็ดที่ 1 เกล็ดที่ 2 เป็นเกล็ดเหน็บ แล้วแตกที่เกล็ดที่ 3 อีกทีหนึ่งถือว่าดีกว่าแตกที่ข้อล่าง

27.13 เกล็ดแตกข้อบน หมายถึง การแตกของเกล็ดที่ข้อบนหรือหรือเกล็ดที่ติดเข้าถือว่าดีกว่าแตกที่ข้อล่าง

27.14 เกล็ดแตกนอก หมายถึง เกล็ดด้านนอกของแข็งจะเป็นลักษณะดีกว่าแตกด้านใน

27.15 เกล็ดงู คือ เกล็ดหน้าแข้งคล้ายเกล็ดของงูโดยทั่ว ๆ ไปแล้วไม่ดี แต่ถ้าเป็นชนิด เกล็ดงูที่มี 3 แถวถึงจะดี

27.16 ผีซิด คือ รอยขีดลงมาตรง ๆ ที่เกล็ดไก่ ถ้าไก่ชนตัวใดมีรอยขีดที่เกล็ดแข้งนอก 2-3 เกล็ดถึงจะดีหรือมีขีดข้างเล็บนิ้วกลาง 3 เกล็ดก็ยิ่งดีเช่นกัน

28. ลำเพ็ง คือ เกล็ดเม็ดเล็ก ๆ สีแดงที่อยู่ข้างแข้งนอกมี 2-3 แถว ไก่ที่ดีจะต้องมีลำเพ็ง เรียงรายขึ้นไปจากเท้าจนถึงหัวเข่า

29. เกล็ดหน้าดาน เป็นเกล็ดด้านหลังของแข้งไก่ ถ้าเกล็ดหน้าดานหรือหน้าดานลงมา พื้นเดียวหรือขึ้นไปเป็นรูปเจดีย์ถึงเข้าถึงจะดี ถ้าเกล็ดหน้าดานแตกเพียงเกล็ดเดียวก็ถือว่าดีมาก แล้ว ถ้าแตกหลายเกล็ดและแตกทั้งสองแข้งยิ่งดีเลิศ เชื่อกันว่า ไก่ชนตัวใดที่มีเกล็ดหน้าดานแตก มักจะแพหรือตีคู่ต่อสู้ล้มลงแล้วลุกขึ้นไม่ได้หรือตายไปเลยเรียกว่า เป็นไก่ที่มักจะชนะน็อกเอาต์

นอกจากนี้ ถ้าเกล็ดหน้าดานหลบลงล่างทุกเกล็ดตั้งแต่หัวเข่าหรือริมขนลงมาพื้นเดียว ที่เรียกว่า “ซัทธิ” ก็จะเป็นลักษณะคืออย่างหนึ่งหรือเกล็ดหน้าดานขึ้นจากล่างไปครึ่งหนึ่งหรือครึ่ง แข้งแล้วหลบลงมาจากริมขนหรือเข้าลงมาอีกครึ่งหนึ่งเสมือนแบ่งแยกกันกลางแข้งเรียกว่า “ครอบเพชร” ก็เป็นลักษณะที่ดีอีกอย่างหนึ่งด้วยเช่นกัน

30. เบี้ยนำเดือย พุนตลอดถึงจะดี เบี้ยลุ่ม ไม่ดีและถ้าเบี้ยนำเดือยเรียงรายขึ้นไปจากเดือย หลายเม็ดก็แสดงว่า ไก่ตัวนั้นชนะไก่อื่นหรือคู่ต่อสู้ตามจำนวนของเม็ดเบี้ยนำเดือย แต่ถ้าเบี้ยนำเดือย ขาดตอนไปที่เม็ดใด ไก่ตัวนั้นก็จะชนะเพียงเท่านั้น

31. เบี้ยร้อย ไก่ตัวใด ไม่มีเบี้ยร้อยเลยแม้แต่เม็ดเดียว ไก่ตัวนั้นจะแพ้เมื่อชนครั้งแรก ครั้งต่อ ๆ ไปจะไม่แพ้เลย

32. เกล็ดหน้าแข้งไม่ประสานกันโดยมีขีดตรงกลางเป็นร่อง ไก่ตัวนั้นมักจะยอมแพ้คู่ ต่อสู้ง่าย ๆ

33. เกล็ดหน้าแข้งผ่านและไม่แน่นอน เป็นลักษณะที่ไม่ดีของไก่ชน (ผ่านหมายถึง มีอยู่หลายเกล็ดที่ไม่เป็นระเบียบเหน็บก็ ไม่เชิงพันก็ไม่เชิง)

34. เกล็ดบาง ไม่ดีเพราะไม่มีลำหักลำโค้ง ส่วนมากไก่ที่ดีต้องมีเกล็ดแน่นหนา

35. เกล็ดลุ่มหรือเกล็ดกลดหรือลุ่มค้อน เชื่อกันว่าเป็นเกล็ดไม่ดี เป็นไก่ไม่รักเดิมพัน เกล็ดพวกนี้เป็นเกล็ดลุ่ม ไม่เสมอและไม่นูน

นอกจากนี้ดังกล่าวยังมีสีผิวของแข้งไก่ที่ควรสังเกตไว้ด้วย กล่าวคือ สีผิวของเกล็ด มีหลายสี เช่น แข้งขาวหรือแข้งหยวก แข้งเหลือง แข้งสีหาวตะค้า แข้งสีดำ แข้งสีเขียวดำ สีของ แข้งไก่ชนขึ้นอยู่กับสีของปากและเดือยของไก่นั้นด้วย สีแข้งเป็นสีอะไรปากและเดือยจะต้องเป็น สีเดียวกัน ถ้าเป็นคนละสีก็เป็นลักเค้า คือ เป็นลักษณะที่ใช้ไม่ได้

ผิวสีเข้มของไก่ที่ไม่นิยมเอามาทำไก่ชนมีดังนี้ สีส้มเลือด สีเปลือกกุ้งเฒ่า (สีเทาดำ)
ผิวสีเข้มแบบนี้ท่านห้ามเอามาเลี้ยงเป็นไก่ชน โดยเด็ดขาดเพราะจะไม่ชนะเลย

36. นิ้วเท้าและเล็บ เชื่อกันว่าไก่ที่มีนิ้วเท้ายาวดีกว่านิ้วสั้น โคนเล็บต้องใหญ่และหนา
เนื่องจากในระหว่างที่ยกแข้งขึ้นต่อสู้และวางเท้าลงบนพื้นดินหรือทรงตัวได้ดีกว่าเล็บสั้น
หรือนิ้วเท้าสั้น ที่ว่ายาวนั้นหมายความว่ายาวที่สมส่วนกับส่วนต่าง ๆ ของร่างกายของไก่ตัวนั้น
เล็บส่วนมากมักจะมียี่สิบเดียวกันกับนิ้วหรือแข้ง มีเล็บอีกชนิดหนึ่งที่ถือเป็นข้อดีของไก่ชน เรียกว่า
“เล็บเสี้ยน” คือ เล็บไก่ที่มีสีขาวขุ่นกับสีเทาโดยสีทั้งสองอยู่กันคนละซีกเล็บ

37. เดือย เดือยที่ดีจะต้องกลมแข็งเป็นมัน ปลายแหลมคมดังขนเม่น คอเดือยมีขนาดใหญ่
และเดือยของแต่ละตัวจะต้องมีความยาวเหมาะสมกับลำแข้งและตามอายุของไก่ หากไก่ตัวใดที่มี
เดือยปักเฉียงลงข้างล่างเล็กน้อยพองามเชื่อกันว่าเป็นไก่เก่งจัด แต่หากว่ามีลักษณะโค้งงอขึ้น
ด้านบนเกินไปถึงจะแทงไม่ถูกเป้า ตำแหน่งที่ดีของเดือยควรอยู่ต่ำขนานไปในทิศทางเดียวกับนิ้วก้อย
ที่เรียกว่า “เดือยตามก้อย” เดือยไก่ที่ดีต้องแข็งและแหลมเพราะเป็นอาวุธประจำตัวของไก่ชน
ที่สำคัญคือถ้าแทงถูกจุดสำคัญอาจทำให้คู่ต่อสู้ได้รับบาดเจ็บและไม่ยอมสู้ เดือยไก่ชนมี 7 ลักษณะ
ดังนี้

37.1 เดือยเข็ม มีขนาดเล็ก ยาวและปลายแหลม เป็นเดือยที่แทงได้แม่นยำเจ็บปวด
แต่หักง่าย

37.2 เดือยขนเม่น ลักษณะกลม ก้านเดือยกลมคล้ายขนเม่น ปลายแหลมคม
และตรงหรือเฉียงลงเล็กน้อย เป็นเดือยไก่ชนที่ดีมากจัดเป็นไก่เก่งจัด ขนาดเดือยมักจะเท่ากับนิ้วไก่

37.3 เดือยคัต โคนใหญ่และสั้นปลายแหลมคม แข็งแรงและคงทนมาก แต่แทงได้
ไม่ลึก

37.4 เดือยแผด เป็นเดือยที่งอกซ้อนกันมากกว่า 2 อัน หากยาวและได้สัดส่วนจัดเป็น
เดือยที่อันตรายมากเพราะหากถูกเดือยแทงจะเกิดบาดแผลฉกรรจ์

37.5 เดือยงาช้าง มีลักษณะกลมค่อนข้างแบนเล็กน้อย ปลายแหลม งอนขึ้นคล้าย
งาช้าง มันคงแข็งแรงมาก

37.6 เดือยขวาน เป็นเดือยแบนหนาเทอะทะ ปลายบานออกคล้ายขวาน เป็นเดือย
ไม่ดี

37.7 เดือยคุด เป็นเพียงปุ่มกระดูกไม่มีคม ไม่มีประโยชน์

เดือยไก่ชนที่ดี ควรมีสีเดียวกับสีตัว ปาก เก้งัด แข็ง เล็บ และตา และความยาวของ
เดือยต้องยาวเกินครึ่งนิ้วจึงถือว่าดี

38. อึ้งเท้าหรืออึ้งดิน ต้องบาง แห้ง แฝบ เวลาขึ้นอึ้งดินต้องไม่คิดพื้นเพราะไก่อี่มีอึ้งดิน บวมหรือนูนออกมาเกินไปจะทำให้เป็นสาเหตุของการอักเสบ เป็นหนองหรือเป็นแผลหรือเป็นฝีที่ ดินได้บางตำรากล่าวว่าไก่อี่มีเกล็ดที่บริเวณอึ้งดินจะเป็นไก่อี่มีชาติตระกูลสูงนับเป็นมงคลลักษณะ อย่างหนึ่งเรียกว่า “เทวดาเหียบกรวด”

39. ทำยืนและทำเดิน ไก่อี่ที่ดีต้องยืนตัวตรง ข้อมาไม่งอ หัวปีกยกตามลักษณะที่เรียกว่า “ยืนผงาดคังราชสีห์” ยืนเซ็ดหน้าแบบนักเลงอันแสดงว่าไม่ยอมลงหัวให้ใคร ข้อมาที่ยืนตรงแสดง ถึงการตะเฒ่น การเดินสง่าเหมือนกับทำยืนจ้งหะยกเท้าจะกำนิ้วทั้งหมดและเมืออย่างลงกับพื้น และแบ่นิ้วออกทั้งหมด การเดินจะมีความระแวงระวังเจลิยวลลาดแสดงถึงความเป็นไก่อี่เหลี่ยมจัด สามารถเปลี่ยนชั้นเชิงในการดิได้หลายแบบ

40. สีของไก่อี่ชน นับเป็นชาติตระกูลของไก่อี่ว่าได้ ไก่อี่มีชาติตระกูลสูงสุด คนโบราณ กล่าวไว้ว่า “เหลืองกาวิน ทองอ่อนโกมิน นิลสาธิกา”

เหลืองกาวิน คือ ไก่อี่ชนสีเหลือง มีสีสร้อยขนบนหลังสีเหลืองแก่เกือบเป็นสีน้ำตาลไหม้ หรือเหลืองกำค้ำยสีของผลระกำสุก ที่หน้าอกมีสีเหลืองประปรายอยู่ทั่วเหมือนสีขนของนกเป็ดน้ำ ปีกเช็ดจ้ คือ กลางและปลายขนปีกเส้นนอกสุด 2-3 เส้น มีสีเหลืองติดอยู่คล้ายปลายขนปีกของไก่อี่ คดและมีก้านขนหางทุกเส้นหรือมาเส้นเป็นสีแดงตลอดอย่างที่เราเรียกกันว่า “ก้านทองแดง”

ทองอ่อนโกมิน คือ ไก่อี่ชนสีทองอ่อนเหมือนสีดอกบวบ แต่มิมีขนดำขาวสีหม่นดำ ขน หางดำ แข้งดำ เล็บดำ และเคือยดำหมด

นิลสาธิกา หรือนิลสาริกา คือ ไก่อี่มีสีขนเขียวค่อนข้างดำทั้งตัวคล้าย ๆ กับขนของไก่อี่ เขียวกา แต่มิมีขนดำขาวสีเหลือง ปากเปลือก แข้ง เคือยเหลือง ตุ่มหูสีเหลืองหรือสีขาว ลักษณะ ดังกล่าวลคล้ายกับสีขนของนกสาธิกาหรือนกขุนทอง เป็น ไก่อี่ตระกูลสูงที่หายาก

ไก่อี่ทั้ง 3 ตระกูลนี้ โบราณถือว่าเป็นชาติของไก่อี่ชนที่มีชาติตระกูลสูงกว่าไก่อี่ทั้งหลาย การเลี้ยงปล้าวางไก่อี่เพื่อไปตีนั้น ต้องใช้เวลาพอสมควร และอยู่กับความพร้อมของไก่อี่แต่ ละตัว เพื่อให้เคยชินกับการออกกำลังนาน ๆ ได้ เพราะเป็นเวลาที่ร่างกาย ของไก่อี่จะต้องใช้ในการสร้างร่างกายให้แกร่ง เนื่องจากในสนามชนนั้นไม้อาจทราบได้ว่าจะเจอกับไก่อี่ที่แข็งแรงขนาดไหน ด้วยเหตุนี้ในการฝึกไก่อี่ให้ออกกำลังกาย คือ ช่วงที่ต้องสร้างจิตใจให้ไก่อี่มีความอดทนต่อความ เจ็บปวด เพราะหากเจอคู่ต่อสู้ที่กระดุกแข็ง ไก่อี่จะทนต่อการถูกคู่ต่อสู้ตีอย่างแรง ๆ และบ่อย ๆ ได้ดี สิ่งที่เราพิจารณาว่า “ไก่อี่” พร้อมแล้ว เลี้ยงได้ที่แล้ว สามารถนำไปตีในสนามได้อย่างสมศักดิ์ศรี จะต้อง พิจารณาจากสิ่งเหล่านี้ คือ

1. พิจารณาจากสภาพภายนอกของร่างกายไก่อี่ ให้ส่วนต่างๆมีความพร้อม ไม่บาดเจ็บ หรือมีแผล

2. ความแข็งแรงของเนื้อหนังรวมไปถึงกล้ามเนื้อ เส้นเอ็น กระดูกและข้อต่อของกระดูก มีความพร้อมที่จะถูกตีสองอย่างแรง ๆ มากน้อยเพียงใดหรือที่เรียกว่ากระดูกแข็งแรงพอ

3. พิจารณาจากการสมบูรณ์ของระบบภายในร่างกาย เช่น มีระบบหายใจที่ดี ที่สำคัญเมื่อลงพนักกับคู่ต่อสู้ต้องหายใจได้ดีไม่มีติดขัด แม้ว่าปอดหรือหัวใจต้องทำงานหนักก็ตาม ระบบย่อยอาหารก็ต้องพร้อมที่จะทำงานหนัก สามารถย่อยอาหารสร้างชุมพลังงานให้มีเร็วแรงในการตีกับคู่ต่อสู้ได้เป็นเวลานาน

4. สภาพจิตใจของไก่ ต้องมีความลึกซึ้งนอนที่จะลงในสนาม เพื่อเป็นผู้ชนะ ดังนั้นเมื่อลงในสนามมันจะต่อสู้อย่างเด็ดเดี่ยว และกล้าหาญ ไม่มีคำว่ายอมแพ้เด็ดขาด ส่วนการตัดสินใจของเจ้าของ ต้องคำนึงถึงตัวไก่ที่จะนำมาปล้ำด้วย จะต้อง “สุดปีกสุดหาง” บางคนเอาไปตีทั้งที่มีชนปีกอ่อน และมีชนอ่อนตามตัวประปราย พอนำไปตีชนปีกอ่อนตามตัวก็จะแตกและหลุดทำให้มีเลือดไหลไม่หยุด ทำให้เสียไก่ไปโดยใช่เหตุ การเลี้ยงปล้ำวางไก่เชิงมุด มัด แบก ขี่ ต้องทำในขณะที่มีร่างกายที่สมบูรณ์ ทั้งภายในและภายนอก มีความเต็มใจที่จะต่อสู้อย่างเต็มตัว การปล้ำวางในหลายครั้ง นั้นก็มีเป้าหมายที่มีการปั้นเชิง ปั้นใจให้แกร่ง ปล้ำวัดความเก่ง สำหรับการปั้นเชิงนั้น ก็เพื่อทำการทบทวนความจำให้ไก่ชินกับการใช้ชั้นเชิงและเพิ่มความแกร่งให้กับตัวไก่ โดยการปล้ำครั้งแรก ๆ ควรหาไก่ชน อาจจะเป็นตัวเล็ก ๆ และหนักน้อยกว่า และไม่ควรเก่งกว่ามาปล้ำ เพื่อให้ไก่ได้ใจ ใช้ชั้นเชิงได้เต็มที่ และพยายามหาคู่ปล้ำหลาย ๆ แบบค่อย ๆ เพิ่มความเก่งขึ้นไป แต่อย่าให้เก่งกว่าไก่เรา เพื่อให้ไก่ของเราขำเผลอใจกับการต่อสู้ อยากที่จะลงสนามทุกครั้งไป เมื่อแน่ใจว่าปั้นไก่เป็นที่ต้องการแล้ว ก็สามารถนำไปวัดกับไก่เก่งได้ เรื่องของการปั้นใจ เป็นธรรมชาติของไก่เชิงมุด มุด แบก ขี่ เป็นไก่เชิงล่าง มักจะแพ้ทางคู่ต่อสู้ที่เป็นไก่เชิงบนที่ กอด กด ขี่ จะสู้ไม่ได้และจะไม่สู้หน้าไก่ ดังนั้น เมื่อมีการปั้นเชิงก็ต้องมีการปั้นใจควบคู่กันไปด้วย เพื่อบังคับให้ไก่มีความมั่นใจที่จะใช้เชิงบังคับคู่ต่อสู้ได้ และพยายามที่จะตีคู่ต่อสู้ให้ได้ด้วย สำหรับไก่หนุ่มเชิงมุด มัด แบก ขี่ ควรทำการปั้นหลาย ๆ ครั้ง ปั้น 3 ครั้งขึ้นไป อาจเป็นการปล้ำซ้ำ ๆ เอาไว้ คือ ได้กาดน้ำทำตัว ได้ออกกำลังกายบ่อย ๆ อย่างจริงจัง ปล้ำบ่อย ๆ เพื่อให้เกิดความแข็งแรง แต่ดื่มน้ำปล้ำสุดปีกสุดหางมีลักษณะแข็งแรง ก็ปล้ำครอบเลี้ยงได้เลย คือ ทำการกาดน้ำทำตัว และให้ออกกำลังกายวิ่งสุมอย่างจริงจัง โดยจัดเวลาปล้ำให้เหมาะสม เช่น ปล้ำครั้งแรกไม่ควรเกิน 20 นาที (1 ยก) อีกไม่เกินสองอาทิตย์ก็จัดการปล้ำวางครั้งที่ 2 ไม่ควรเกินสองยก อีกอาทิตย์หนึ่งหรือ 10 วันก็จับปล้ำ 2 ยก เมื่อแน่ใจว่าไก่ใช้ได้ก็เริ่มครอบเลี้ยง จากนั้นก็จัดให้มีการปล้ำเอาแรง โดยหาคู่ต่อสู้ที่ไม่เก่งมาลงปล้ำให้ได้ 2 ยก ถ้าปล้ำไม่ครบก็ต้องกลับไปเริ่มปล้ำเลี้ยงกันใหม่ ส่วนการปล้ำวัดความเก่ง เพื่อที่จะดูว่าไก่มีความพร้อมแค่ไหน ควรจะหาคู่เปรียบที่มีร่างกายพอพืดพอเหวี่ยง มีความเก่งพอ ๆ กัน เป็นการทดสอบว่าไก่จะผ่านหรือไม่ แต่การปล้ำแบบนี้มักจะไม่ให้เกิน 2 ยก หรือบางครั้งก็ไม่ครบยก เนื่องจากไก่

ทั้งสองฝ่ายจะตีลังกันไปกันมาต่างได้บาดเจ็บ เพราะขึ้นให้ปล้ำต่อไปอาจจะทำให้ ไก่ตัวใดตัวหนึ่งเสียไก็ก็เป็นได้ การปล้ำเอาคอ เป็นการหาจุดปล้ำที่เป็น ไก่ดีคอเพื่อให้ไก่ของเราเคยชินกับไก่ประเภทนี้ เพราะจะได้เคยคอและคอของไก่จะได้แข็งแรง หากไก่ของเราเริ่มขึ้นเชิงไหวพริบดี ก็จะเห็น

การแก้เป็นอย่างไร เช่น กอด กัด ขี หรือออกกลีลาหากเดินไม่ทันก็จะกดบาดิตัว เป็นต้น แต่ควรปล้ำพอสมควร และหาไก่ปล้ำที่ดีไม่แรง เพราะการถูกตีบ่อย ๆ จะทำให้ไก่ของเราไม่กล้าขึ้นขี และหากถูกตีมาก ๆ อาจเกิดความขลาดแข้งก็เป็นได้ อย่างไรก็ดี การปล้ำไก่ควรหาไก่หลายประเภทมาทดสอบฝีมือของไก่ ไก่จะได้ทดสอบ ฝีมืออันหลากหลาย นอกเหนือจากการสร้างความแข็งแกร่งให้กับไก่ของเรา

การออกกำลังกายให้กับไก่นั้นจะมีวิธีการฝึกซ้อม ไก่ชนได้หลายวิธี ได้แก่

(เฉลิม มหาชน. 2545, หน้า 86-87; คาวรุ่ง พุ่มทองคำ. 2547, หน้า 14-15)

1. การล่อไก่ การล่อไก่จะทำได้ 2 แบบคือ

1.1 การล่อไก่แบบเก่าหรือแบบโบราณ เป็นการล่อไก่โดยการคนอุ้มไก่โดยตรง ไม่มีอุปกรณ์เสริมล่อโดยการอุ้มไก่ตัวล่อเหวี่ยงไปมาล่อให้ไก่ซ้อมไล่ตี ในขณะที่ได้ซ้อมกระโดด ทำท่าจะจิกให้ยกไก่ตัวล่อหนีบ้างเป็นบางครั้งเพื่อให้ไก่ซ้อมกระโดดตาม การพยายามเอาไก่ตัวล่อหลบหนีเป็นการทำเพื่อฝึกนิสัยในการไล่โจมตีไล่คู่ต่อสู้ ทำให้ไกมีความว่องไวทั้งปากสาขตา ฝึกหลบหลีกกำลังขา ข้อมา ถ้างัดปีกในการกระโดดและบิน ในขณะที่ล่อไก่นั้นควรมีการเอาแข้งขาของไก่ตัวล่อตีเข้าที่ไก่ตัวซ้อมบ้างเพื่อให้รู้จักเจ็บและเป็นการกระตุ้นยั่วให้ไก่คุและอยากตีมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้ล่อแล้วให้พยายามอุ้มไก่ห่างไกลพอสมควรเพื่อป้องกันการถูกไก่เตะ

1.2 แบบใหม่ การล่อแบบนี้จะเป็นต้องมีอุปกรณ์ประกอบด้วย เช่น ลูกนวมหรือเอี่ยม สำหรับเป็นการใส่ป้องกันกับตัวล่อ มีการสวมนวมไปเกสำหรับตัวล่อเพื่อป้องกันการทำร้ายไก่ซ้อม เกิดการบาดเจ็บหรือบอบช้ำมากเกินไป ทำการล่อโดยการเหวี่ยงไก่ให้ตัวไก่ห่างจากตัวได้และล่อไปมาได้รอบทิศทาง ไก่ตัวล่อจะไม่เจ็บตัวมากเกินไปเพราะมีอุปกรณ์ป้องกันผู้ล่อเองจะไม่เหนื่อย ไม่เมื่อยมือและไม่เจ็บตัวมากเกินไป รวมถึงยังจะช่วยป้องกันไก่หลุดมือได้ พื้นที่สำหรับการล่อไก่นั้นควรจะเป็นพื้นทรายไม่มีเศษหินหรือวัตถุแข็งเพื่อป้องกันเท้าเจ็บที่ตีควมพรุนน้ำให้ชุ่มเสียก่อน

ประโยชน์ของการล่อไก่นี้จะเป็นการช่วยฝึกไก่ให้มีความคล่องแคล่วว่องไวรวดเร็ว การกลับตัวรวมถึงขึ้นเชิงเทคนิคต่าง ๆ ได้ตามต้องการ นอกจากนั้นยังสามารถที่ทำการตรวจสอบขึ้นเชิงการตีของไก่ได้ว่าการตีแบบไหน มีเชิงไหนที่สมบูรณ์ที่ขาดหายไปหรือจะต้องฝึกสอนเพิ่มเติมเพื่อที่จะทำการแก้และเพิ่มทักษะอื่น ๆ เฉพาะตัวเข้าไปให้กับไก่นั้น ๆ ได้ เวลาที่ใช้ นั้นจะนานประมาณ 20-30 นาทีหรือเท่ากับ 1 อัน การล่อไก่นี้ส่วนใหญ่จะเริ่มล่อกันอย่างจริงจัง

2. การวิ่งสุม ทำได้โดยการจับไถ่ตัวล่อขังไว้ในสุมแล้วล่อให้ไถ่ตัวซ่อมด้วยการวิ่งไปรอบ ๆ คอยจับเวลาประมาณ 20-30 นาที หรือแล้วแต่ความเหมาะสม การวิ่งสุมนั้นบางรายอาจจะทำโดยใช้สุมใหญ่แล้วให้ผู้ล่ออยู่ภายในคอยหลอกล่อไถ่จะดีกว่า เนื่องจากหากปล่อยไถ่ตัวล่อลำพังเพียงตัวเดียวหากเป็นไถ่ตัวซ่อมไม่เกิดความรู้สึกอยากไล่ตีหรือไม่สร้างบรรยากาศที่น่าสนใจในการซ่อมอาจจะไม่ได้ผลเท่าที่ควร นอกจากนั้นยังทำได้โดยการอุ้มไถ่ตัวล่อวิ่งไปรอบ ๆ สุมเพื่อให้ไถ่วิ่งไปรอบ ๆ จนกว่าจะเหนื่อยก็ได้เพราะจะทำให้ไถ่ได้ออกกำลังขา ฝึกความอดทน ชินกับความเหนื่อย

การฝึกซ้อมหรือออกกำลังกายด้วยวิธีนี้ส่วนใหญ่จะทำหลังจากการผ่านการล่อไถ่มาแล้ว เพื่อเป็นการผ่อนคลายกล้ามเนื้อจากการวิ่งเป็นการเดินหรือวิ่งให้ช้าลง วิธีนี้จะช่วยให้ไถ่ฝึกกล้ามเนื้อขา ฝึกสายตา ความไว ความคล่องตัว ความฉลาดหรือไหวพริบ ในการหาวิธีการตีไถ่ที่อยู่ในสุมที่ดี อาจเกิดประโยชน์เมื่ออยู่ในสังเวียนจริง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม ในการวิ่งสุมจะทำให้เกิดผลเสียกับไถ่ได้เช่นกัน เนื่องจากผิวของสุมสามารถทำให้ไถ่ปากหัก ปีน หลุด เสียหายหรือบาดเจ็บ บริเวณใบหน้าได้ง่ายในการจิกตีแต่ละครั้ง ดังนั้น เพื่อป้องกันปัญหาดังกล่าวปัจจุบันได้มีการปรับเปลี่ยนตาข่ายเชือกตาถี่กันระหว่างไถ่สองตัว นอกจากนี้ ยังมีการกระโดดสุมโดยจับให้ไถ่กระโดดข้ามไปหัวสุมแต่ละอันก็สามารถออกกำลังในส่วนนี้ได้เช่นกัน (เฉลิม มหาชน, 2545, หน้า 85; มนตรี แสนสุข, 2540, หน้า 70)

การวิ่งสุมนั้นเป็นวิธีการที่ทำให้ไถ่มีกำลังขามาก การวิ่งสุมที่จะทำให้ไถ่มีกำลังมาก ๆ จริง ให้คนล่อไถ่ไปล่อไถ่ไปนั่งในสุมใหญ่ ๆ กว้างประมาณ 1.80 เซนติเมตร สูงประมาณ 1.50 เซนติเมตร นำไถ่ไปล่อไถ่ที่เราจะเลี้ยง ให้มันโมโหเสียก่อนแล้วไถ่จะวิ่งดี พอเข้าไปนั่งในสุมพร้อมกับไถ่ล่อแล้ว ให้ยกไถ่ล่อวนข้างในสุมเพื่อเป็นการล่อไถ่ตัวนอกให้วิ่งไปข้างซ้าย-ขวา ข้างละ 20 รอบ วันแรกอาจจะวิ่งได้ประมาณ 50-60 รอบ แต่ว่าวันต่อมาให้วิ่งวันละ 100 รอบ วิ่งทุกวัน วิ่งจนกว่ามันจะเหนื่อยแล้วให้ได้ 1,500 รอบ แล้วจากนั้นวิ่งประจำวัน วันละ 100 รอบ วิ่งเสร็จให้เอาขนไถ่แห้งคอกแล้วก็เริ่มล่อต่อ การล่อต่อจากการวิ่งสุม คือ ล่อให้ไถ่ย้ายจับไถ่ล่อคุมปากเสียแล้วล่อวนไปทางซ้าย 10 รอบ ทางขวา 10 รอบ การล่อวนซ้าย-ขวานี้ใหม่ ๆ ไถ่จะล้า วนได้สัก 2-3 รอบจะล้าให้ล่อนกว่าไถ่จะไม่ล้าเป็นใช้ได้ ถ้าววนซ้าย 10 รอบ ขวา 10 รอบ ยังล้าอยู่ยังใช้ไม่ได้ ล่อให้มันกระโดดบ้างก็ได้ให้กระโดดสัก 30 ครั้งก็พอ พื้นรองให้ไถ่กระโดดต้องใช้พรมรองพื้น หรือบริเวณที่ดินอ่อน ๆ มิเช่นนั้น อุ้งเท้าไถ่จะเจ็บหรือบวมได้ อาจจะกลายเป็นหนองก็ได้ การล่อไถ่ก็เหมือนกันควรล่อบนพรม หรือพื้นดินที่นุ่ม ๆ เวลาไถ่วิ่ง หรือไถ่ย้ายดินและนี้ จะได้ไม่พอง

ข้อสำคัญ ในสังเวียนไก่ตามบ่อนต่างๆ นิยมใช้พรมปูพื้น การเลี้ยง การล่อไก่จึงต้องปูพื้นพรมเหมือนในบ่อน จะทำให้ไก่เคยชินกับพื้น ถ้าเลี้ยงหรือล่อตามพื้นดิน พอไปชนในสังเวียนที่มีพื้นพรมไก่อีกจะดีไม่เหมือนเดิม จะลั่น หรือจะล้มไปเลย

3. การโยนไก่ ทำได้โดยการจับไก่ให้ยืนบนฝ่ามือหรือกระสอบให้คนจับมุมผ้าทั้งสี่มุม แล้วโยนขึ้นบนอากาศ การกระทำเช่นนี้จะเป็นการออกกำลังกายขาและปีกได้ดี ให้ทำเป็นประจำ ประมาณวันละ 100-200 ครั้ง นอกจากนั้นอาจจะใช้มือเปล่าจับไก่โยนขึ้นอากาศเบา ๆ โดยตรงก็ได้ แต่ไก่อะจะได้ฝึกบินอย่างเดียวเท่านั้น

4. การบินหลุม หรือกระโดดหลุมทำได้โดยการขุดหลุมให้ใหญ่พอประมาณ หากเล็กหรือแคบเกินไปจะทำให้ปีกไก่มีปัญหาหรือเสียได้ในระหว่างบินส่วนความลึกนั้นให้คาดคะเนว่า ไก่จะมีกำลังบินขึ้นได้ไม่ยากนัก จัดการกับกันหลุมและปากหลุมให้เรียบร้อยอย่าให้มีเศษแก้วขวดของแข็งที่จะทำอันตรายต่ออุ้งเท้าไก่ได้ ทางที่ดีควรจะใช้กระสอบหรือผ้าหนา ๆ รองกันหลุมไว้ ด้วยจะเป็นการดี หลังจากนั้นนำไก่ที่ต้องการซ้อมโยนลงไปหลุมปล่อยให้ไก่อะโดดขึ้นมาเอง แล้วจึงจับโยนลงใหม่ ทำประมาณ 50-100 ครั้ง หรืออาจจะมากกว่าถึง 150-200 ครั้งก็ได้ แล้วแต่ความต้องการหรือกำลังของไก่ ไก่จะได้ฝึกกำลังขา ปีก และความอดทน (เฉลิม มหาชน, 2545, หน้า 86; มนตรี แสนสุข, 2540, หน้า 69-70)

การโดดหลุม การบินหรือการ โดดบ่อก็คือการให้ไก่อะมีกำลังขาหลายๆ กำลังปีกมากๆ แต่ความแข็งแรงจะไม่ค่อยมีมากเท่าไร การบินหลุมนี้ส่วนมากจะผ่านการวิ่งมาก่อน ผ่านการเลี้ยงเอากำลังมาก่อนทั้งนั้น การบินหลุมเป็นส่วนประกอบในการเลี้ยงไก่เหมือนกัน ไม่ใช่วิธีการเลี้ยงแบบหลัก ๆ ที่สำคัญ ถ้าบินหลุมอย่างเดียวไม่ให้ไก่อะออกกำลังขาวิ่งบ้าง ความแข็งแรงก็จะไม่มากพอ ต้องวิ่งสุมเสียก่อนแล้วค่อยบินหลุม ต่อไปก็ทำการล่อความแข็งแรงก็จะแข็งแรงมากหลุมที่ใช้บินในอดีตจะใช้เป็นหลุมดินที่ขุดลึก 1-1.5 เมตร กว้าง 1 เมตร ส่วนพื้นจะใช้วัสดุที่นุ่ม ๆ รอง เช่นฟางข้าว สำหรับจำนวนครั้งที่ให้ไก่อะโดด ถ้าเป็นไก่หนุ่มโดดใหม่ ๆ ก็ควรให้โดดสัก 10 ครั้งก่อนแต่ต้องสังเกตด้วยว่าไก่อะหอบหรือไม่ ถ้าไก่อะหอบมากก็ควรให้หยุดก่อนแล้วค่อยเพิ่มจำนวนให้มากขึ้นในต่อไป ปัจจุบันหลุมโดดไก่อะมีการใช้ถังส้วมแทนการขุดหลุม และใช้กระสอบหรือฟองน้ำรอง เพื่อลดแรงกระแทก

5. การตีเป่า วิธีนี้ใช้กับไก่ไม่ค่อยออกกำลังกาย ไม่อยากฝึกซ้อม คือ ล่อก็แล้วไม่ค่อยอยากวิ่งไม่โมโห โยนหลุมก็ไม่ต้องอยากฝึก พึ่งเลี้ยงต้องใช้วิธีตีเป่า คือ หาไก่ลูกขายอายุดี ๆ หรือพวกไซ่ง่อนเนื้อหนังดี จับมาพันนมขาแล้วใส่ปากไม่ให้จิกได้ ส่วนไก่ซ้อมจะใส่นมที่เคี้ยวอย่างเดียวปากไม่ต้องใส่แล้วปล่อยให้ไก่ซ้อมตีจริง ดีไปจนได้กำลังขา กำลังปีก ควรให้ตีประมาณอันหนึ่ง 20 นาที เรียกว่า “ตีเป่า” (มนตรี แสนสุข, 2540, หน้า 70)

6. วิธีจี้กกิ่งหรือวิ่งบนสายพานจะเป็นการให้ไก่ซ้อมบนสายพานหมุนไปเรื่อย ๆ แบบเครื่องจี้กกิ่งที่ใช้ออกกำลังกายกับคน โดยจะมีลักษณะเป็นกล่องขนาดที่ไก่เข้าไปอยู่ได้อย่างไม่อึดอัด ภายในมีสายพานที่ขับเคลื่อนด้วยมอเตอร์ชนิดที่ใช้กับจักรเย็บผ้า สามารถปรับความเร็วได้ โดยใช้การควบคุมด้วยระบบอิเล็กทรอนิกส์ การวิ่งบนสายพานทำได้โดยเอาไก่ใส่ลงในกล่องแล้วค่อย ๆ เปิดสวิตช์ไฟให้สายพานเริ่มหมุนและเร่งความเร็วขึ้นให้พอเหมาะกับความเร็วยกของไก่ เป็นการออกกำลังส่วนของขาของไก่

7. การว่ายน้ำ การว่ายน้ำนั้นก็เพื่อต้องการให้ไก่ได้กำลังปีก กำลังอกทำให้กล้ามเนื้อบริเวณหน้าอกแข็งแรง กำลังปีกจะแข็งแรงและได้กำลังได้ดีมาก แต่กำลังขาไม่ค่อยได้มากเท่าที่ควร เพราะขาทำหน้าที่ว่ายน้ำเบา ๆ ไม่ได้รับน้ำหนักอะไรมากนัก การว่ายน้ำไก่ส่วนมากจะว่ายกันในช่งบ่าย หลังจากที่มีการออกกำลังไก่ไปแล้ว สถานที่ควรเป็นสระที่มีความกว้าง 2-3 เมตร มีน้ำไม่เต็มนัก การว่ายน้ำถ้าไก่อังไม่เคยควรจะประคองหัดให้ว่ายก่อน โดยใช้มือข้างหนึ่งประคองที่อก ส่วนอีกข้างให้ประคองที่หลัง แรกๆก็ให้ว่ายน้อยๆ ก่อน หลังจากนั้นค่อยเพิ่มเวลาขึ้นเรื่อย ๆ หลังจากว่ายน้ำเสร็จถ้ามีแดดก็ให้ไก่ตากแดดก่อนสักพัก ถ้าฝนตกควรใช้โดเป่าลมเป่าให้ขนแห้ง (ธนทร์ บุญตาแสง, 2545, หน้า 108; มนตรี แสนสุข, 2540, หน้า 70-71)

นอกจากนี้ ชุ่มเลี้ยงไก่จะมีการซ้อมลงนวม คือ การใส่นวมที่เคียว สวมปากให้ตีกันเลย ให้ไก่ได้จัดข้อกำลังกัน ให้ไก่ได้จัดข้อแล้วตี แต่ถ้าเป็นไก่เชิงจะไม่นิยมวิธีนี้เพราะว่าอันตรายถ้าใส่นวมปาก แล้วต่อไถจะทำให้ไก่ไม่ถอยจิก จะเสียเชิงจิก จะติดเป็นนิสัย การลงนวมนิยมเป็นพวกไก่แข้ง ไก่ยืนดีโคดดี

การหาไก่คู่ลงนวม ไก่ที่นำมาเป็นคู่ลงนวมไคนั้นควรเป็นไก่ที่อายุใกล้เคียงกัน หากว่าไก่ที่เลี้ยงเป็นไก่หนุ่มแล้วนำไก่ที่มีอายุดีมาทำการลงนวม ไก่ที่เลี้ยงอาจโดนตีระบมภายในได้ แต่ถ้าไก่เลี้ยงเป็นไก่ที่มีอายุดีแล้ว สามารถนำไก่ที่มีอายุดีเช่นกันมาลงนวมได้ ไก่ที่นำมาใช้เป็นคู่ลงนวมนั้นต้องมีน้ำหนัก รูปร่างใกล้เคียงกัน อย่าให้ได้เปรียบเสียเปรียบกันมาก และที่สำคัญไม่ควรนำไก่เชิงมาเป็นคู่ลงนวม เพราะหากไก่เลี้ยงเชิงไม่ดีจะทำให้เสียเชิงได้ เมื่อได้คู่ลงนวมที่ต้องการแล้วควรตัดเคียวออกให้ราบติดแข้ง เพื่อป้องกันไก่เลี้ยงโดนสาธอาจทำให้เจ็บระบมภายในได้ อุปกรณ์ที่ใช้ในการลงนวม นวมพันแข้ง พาสเตอร์ นวมปาก

วิธีเตรียมไก่ก่อนลงนวม นำไก่คู่ลงนวมที่เตรียมไว้มาพันแข้งให้เรียบร้อย ควรพันพาสเตอร์ที่เล็บของไก่คู่ลงนวมด้วยทุกนิ้ว เช็ดน้ำธรรมดาให้ทั่วตัวป้อนน้ำให้กิน นำนวมปากสวมคลุมทั้งปากบนและปากล่าง แล้วนำไก่ที่เลี้ยงมาพันนวมให้เรียบร้อยด้วย หากว่าไก่ที่เลี้ยงดอยเคียวเล็กควรคาดเคียวกันเคียวโคนก่อนทำการพันแข้ง ควรพันพาสเตอร์รองก้อยด้วยเพื่อป้องกันก้อยถลอกหรือหัก เช็ดน้ำไก่ให้ทั่วด้วยน้ำสะอาด ขอนคอกแล้วป้อนน้ำให้กิน นำนวมปากมาสวมทั้งปากบนและปาก

ล่าง แล้วจึงทำการลงนมได้ เทคนิคและวิธีการลงนมก่อนปล้ำ ในการลงนมไก่อ้นั้นสามารถลงนมได้ตั้งแต่เริ่มนำไก่อมาเลี้ยง ไปจนถึงการลงนมไก่ออกชน ซึ่งถ้าทำอย่างถูกต้องและถูกวิธีจะทำให้

ไก่อแข็งแรง พละกำลังดีและแข็งแรง นอกเสียจากไก่อบางประเภท อย่างไก่อพม่าที่ไม่นิยมลงนม ในการลงนมนั้นจะต้องมีการวางกำหนดการในการลงนมเสียก่อนเพื่อเป็นการกำหนดวันที่จะลงนมว่าจะลงนมทั้งหมดกี่ครั้งและพักไก่อกี่วัน ในช่วงเวลาที่เลี้ยงไก่อก่อนนำไปปล้ำ ตัวอย่าง เช่น ไก่อที่เราเลี้ยงปล้ำในวันอาทิตย์มา 2 อัน แล้วอีกสองสัปดาห์ถัดไปในวันอาทิตย์ จะทำการปล้ำอีกครั้ง แสดงว่าเรามีเวลาในการเลี้ยงทั้งหมด 13 วัน ผู้เลี้ยงต้องทำการวางกำหนดการภายใน 13 วันว่าจะพักไก่อกี่วัน ลงนมกี่วัน แล้วพักไก่อก่อนนำไปปล้ำกี่วัน ในการพักไก่อหลังจากการปลำนั้น ควรพักไก่ออย่างน้อย 5-6 วัน เพื่อให้บาดแผลตกสะเก็ดและร่วงเสียก่อน ให้สังเกตว่าบาดแผลไก่อเริ่มบางใกล้หายจึงเริ่มลงนม และในการพักไก่อหลังจากที่ลงนมมาไม่ว่าจะลงนมไปกี่ครั้ง ก็ควรจะมีการพักไก่อเสียก่อนจะนำไปปล้ำ ควรจะพักอย่างน้อย 2 วัน เพื่อเป็นการคลายความเมื่อยล้า คลายเนื้อคลายตัว ตัวอย่างการวางกำหนดการลงนมไก่อก่อนปล้ำในกำหนดเวลาเลี้ยง 13 วันก่อนนำไปปล้ำ

วันที่ 1-2 ปล่อยให้ไก่อพัก เช็ดน้ำและประคบกระเบื้องหรือนวดยา ไม่ต้องให้ไก่อวิ่งสุม ปล่อยให้ไก่ออยู่ในตาข่ายกว้าง ๆ ก็พอ วันที่ 3-6 ปล่อยให้ไก่อพัก เช็ดน้ำและประคบกระเบื้อง ให้ไก่อวิ่งสุมในช่วงเช้าและบ่าย วันที่ 7 ลงนมช่วงเช้าตรู่ อันเดียว 25 นาที เช็ดน้ำหรือประคบกระเบื้อง นวดยาตามปกติ วิ่งสุมช่วงบ่ายก่อนเช็ดน้ำอีกครั้ง วันที่ 8 ให้วิ่งสุมในช่วงเช้านอกเช็ดน้ำ และประคบกระเบื้องนวดยาตามปกติ วิ่งสุมในช่วงบ่ายก่อนเช็ดน้ำอีกครั้ง วันที่ 9 ทำเช่นเดียวกับวันที่ 7 วันที่ 10 ทำเช่นเดียวกับวันที่ 8 วันที่ 11 ลงนมช่วงเช้าตรู่ อันเดียว 30 นาที เช็ดน้ำและประคบกระเบื้องนวดยาตามปกติ วิ่งสุมช่วงบ่ายก่อนเช็ดน้ำอีกครั้ง วันที่ 12-13 พักไก่อ ไม่ต้องวิ่งสุม เช็ดน้ำธรรมดา ไม่ต้องประคบกระเบื้อง ปล่อยให้ไก่อเดินที่กว้าง ๆ เพื่อผ่อนคลายกล้ามเนื้อทุกครั้งก่อนที่จะทำ

การลงนมต้องเตรียมตัวไก่อตามที่กล่าวไว้ข้างต้นเสียก่อน และควรทำการลงนมในช่วงเช้าตรู่ของวันที่จะทำการลงนม

ไก่อชนก่อนที่จะมีการลงสนามชนจริงนั้นจะมีการฝึกซ้อมเสมือนนักมวยก่อนขึ้นเวทีชิงแชมป์จะมีขั้นตอนดังนี้ (दारुंग พุ่มทองคำ, 2547, หน้า 16-17)

การกราดน้ำหรือการอาบน้ำไก่อมีอยู่ 2 วิธีด้วยกันคือ การกราดน้ำเย็น และการกราดน้ำร้อน ไก่อชนที่เตรียมออกสังเวียนส่วนใหญ่มักนิยมการกราดน้ำร้อนเนื่องจากการกราดน้ำร้อนจะต้องใช้สมุนไพรประคบตัวไก่อด้วย ซึ่งตรงนี้จะช่วยสร้างความแข็งแรง มีกำลัง ทนทาน เหนียวดีมาก ส่วนการกราดน้ำเย็นนั้นมักจะใช้กับไก่อที่จะออกโชว์ความสวยงามมากกว่า การกราดน้ำร้อนจะต้องมี

สมุนไพรและมีขั้นตอนมากกว่าการกดน้ำเย็น การใช้สมุนไพรนั้นก็เพื่อที่จะขับไล่พวกไร พวกเห็บ เหาที่เกาะติดตัวไก่ให้หมดไปเพราะหากมีเห็บ ไร หมัด จะทำให้ไก่เกิดความรำคาญ ไก่จะไม่มีสมาธิในการตีหรือฝึกซ้อม การใช้สมุนไพรก็เพื่อให้กล้ามเนื้อกระชับ แข็งแรง นั้งเหนียวขึ้น รวมถึงทำให้เกิดความสบายตัว ให้ไก่กระปรีกระเป่า ฉะนั้น หลังจากออกกำลังกายหนัก ๆ จะต้องกราดน้ำเพิ่มความสดชื่นให้กับร่างกายของไก่ด้วย วิธีการอาบน้ำไก่ตามภูมิปัญญาชาวบ้านพื้นบ้านสมุนไพรที่ใช้มีดังนี้

1. ใบมะขาม เพื่อช่วยให้รัดขน รัดกล้ามเนื้อ นั้งเหนียว
2. โพล เพื่อช่วยแก้การฟกช้ำ การช้ำใน ช่วยขับลมเจริญอาหารดี รักษาผิวหนัง สมานแผล กล้ามเนื้อรัด

3. ขมิ้นเพื่อช่วยให้เกิดการรัดขน ทำให้หนังตึงหนังหนาเหนียว และเจริญอาหาร
4. ใบส้มป่อย เพื่อช่วยให้รัดกล้ามเนื้อ รัดขนให้ตึง นั้งเหนียวหนา
5. อ้อย เพื่อช่วยรักษาแผลและสร้างความสดชื่น
6. ตะไคร้ ทำให้หนังหนา รัดกล้ามเนื้อให้แน่นและกำจัดพยาธิภายนอก
7. ใบมะกรูดและข่า ช่วยรักษาผิวหนังและรัดกล้ามเนื้อให้กระชับ

สมุนไพรที่กล่าวมานี้เอามาพอประมาณแล้วต้มน้ำไปใบน้ำเดือด พอให้ตัวยาออกมาดีแล้วก็ยกตั้งทิ้งไว้ให้อุ่นเพื่อนำไปอาบน้ำไก่ต่อไป บางแห่งอาจมีการเพิ่มสมุนไพรอื่นๆ เช่น ใบหนาด เชื่อว่า ขับสิ่งชั่วร้ายต่าง ๆ ออกไปให้พ้น ใบไผ่ ช่วยให้แข็งแรง เหนียวไม่หักโค่นง่าย เหมือนกับต้นไผ่ พริก ช่วยให้หนังด้านหนา ขาชินกับความเจ็บปวด เชื่อว่าหากคู่ต่อสู้ไม่เคยกดน้ำที่มีส่วนผสมขมิ้นมาก่อน เมื่อใกล้ชิตจะทำให้รู้สึกปวดเสียวปวดร้อนได้

วิธีการอาบน้ำให้ไก่หรือกาดน้ำนั้น จะต้องทำความสะอาดไก่ทุกส่วน แต่ต้องไม่ให้ปีกเปียกน้ำ มีอน้ำจะใช้ผ้าขาวบางชุบน้ำแล้วบิดหมาด ๆ เช็ดไล่ทุกซอกจนตลอดทั้งตัว เนื้อหนังต้องเปียกโคนน้ำดูบได้ตั้งแต่สร้อยคอลงไปจนถึงลำตัว กลางหลัง โคนหาง ขา ยกเว้นที่ปีกที่เดียว กาดน้ำต้องดูไปตามทิศทางของขน อย่างย้อนขน

การยกเว้นไม่ให้ให้น้ำอุ่นถูกปีกเพื่อป้องกันไม่ให้ปีกเปียกเสียเพราะว่าปีกจะมีไขมันจับอยู่ ถ้าอาบน้ำโคนน้ำอุ่นบ่อยๆ ปีกจะกรอบ ปีกจะเสีย ไขมันจะหมดไปทำให้ปีกกรอบแตกง่าย วิธีป้องกันคือ ต้องใส่ถุงพลาสติกครอบที่ปีกไว้ทั้งสองข้างกันน้ำอุ่น โคนปีก เวลากาดน้ำต้องไล่ตามขนลงมาทีละเส้น มีอน้ำจะต้องชำนาญ

การตีขม้นหรือการลงขม้น ขม้นที่ใช้้นนั้นจะใช้ขม้นสำเร็จรูปที่เป็นผงหรือขม้นหั่วก็ได้ เอาขม้นอ้อยหั่วเล็ก ๆ ไปได้มกับเกลือเล็กน้อย จากนั้นก็เอามาฝนกับกระถางหรือกระเบื้องที่อ่างไฟอุ่น ๆ เอาปูนแดงที่กินกับหมกผสมลงไปบนเอ็งเล็กน้อย บางแห่งหยอดเหล้าขาวลงไปหรือ

น้ำส้มสายชูเพื่อให้เนื้อหนังดีขึ้น จากนั้นมือน้ำก็เอาผ้าขาวบางที่กาดน้ำไก่อชุบน้ำบิดพอหมาด วางบนแผ่นกระเบื้องแล้วพับผ้าให้หนา เรียกว่า “อังไฟ” ให้ร้อนพอประมาณ นำมานาบหรือทาที่จุดสำคัญเพื่อให้โครงสร้างหนาขึ้น ให้เนื้อหนังดีขึ้นทางบริเวณหน้าอย่าให้โดนตา ทาคอ จุดไหนที่มักจะโดนคู่ต่อสู้ตีต้องนาคให้นานหน่อย ทาหน้าอก ขั้วปีก กล้ามขา หน้าแข้ง เดี่ยว ขั้นตอนนี้ต้องเช็ดตัวไก่อให้แห้งก่อนหลังกาดน้ำจึงลงมันตาม การลงขมิ้นให้กับไก่อนั้นควรทำอย่างสม่ำเสมอเพื่อสะสมความเหนียวให้กับหนังไก่อ

การกราดแดด เป็นการช่วยในการควบคุมน้ำหนักไก่อ สร้างความแข็งแรง ทนทานให้กับร่างกายทำให้ไก่อคุ้นเคยกับความร้อน ความเหนียว ไก่อจะต้องกราดแดดเพื่อให้กำลังอยู่ตัว

วิธีการกราดแดดคือ นำส้อมครอบไก่อปล่อยไว้กลางแจ้งให้โดนแดดนานแค่ไหนอยู่ที่แดดจัดหรือไม่ ผู้เลี้ยงต้องสังเกต หากไก่อเริ่มมีอาการหอบ อ้าปากหรือปีกยกก็เอาเข้าร่มได้ ถ้าเป็นไก่อหนุ่มหากให้หอบมากเกินไปจะส่งผลเสียได้เพราะร่างกายไม่เคยชิน แต่ถ้าเป็นไก่อแก่แล้วจะไม่เป็นปัญหา

พอกกราดแดดเสร็จ เอาเข้าร่ม ปั่นคอ ปั่นเสลดออกมาให้ไก่อหายหอบสักพัก อย่างเพิ่งให้กินน้ำเพราะจะทำให้คอเป็นฝ้า ต้องรอให้หายเหนื่อยถึงค่อย ๆ ให้น้ำ ตามด้วยให้ข้าวกินถือว่าเสร็จขั้นตอน

การนวดตัว การนวดตัวไก่อนั้นก็เหมือนกับนวดมวยเพื่อให้กล้ามเนื้อคลายตัว ริดไขมันออกจากร่างกาย วิธีการนวดคือ นวดบริเวณคอ ใช้ผ้าขาวไปอังกระเบื้องอุ่นที่เผาไฟเอาไว้ เรียกว่า “ติดกระเบื้อง” นาบบริเวณนั้นเพื่อให้หน้าหนา หน้าขา หน้าด้านถูกตีไม่ค่อยเจ็บ ทำผ้าเป็นลูกประคบถูกับกระเบื้องพออุ่นแล้วนาคที่หน้าไก่อ ที่ลำคอ บริเวณกล้ามเนื้อลำคอให้ยังดีเพื่อให้โคนคอแข็งแรง นวดไหล่ซ้ายขวา เอาลูกประคบคลึงเบา ๆ ตามกล้ามเนื้อ จับปีกสองข้างยกขึ้นให้ชาลอยจากพื้นหิ้วให้กล้ามเนื้อปีกแข็งแรงแล้วค่อย ๆ วางลงอย่าทำแรง บริหารสักพักก็พอ นวดปีกแล้วก็นวดตัว

การนวดจะนวดช่วงเช้าหรือเย็นก็ได้ต้องนวดหลังทำขั้นตอนต่าง ๆ เรียบร้อยแล้วเพื่อให้กล้ามเนื้อผ่อนคลาย ถ้าช่วงเย็นทำทุกวันยิ่งดี พอนวดเสร็จก็ให้พักผ่อนนอน การนอนต้องนอนกางมุ้งอย่าให้ยุ่งกีด ไม้ให้เห็บ แมลงรบกวน พื้นต้องสะอาด บริเวณกรงหรือที่ใหไก่ออยู่ต้องกวาดให้สะอาดตลอดเวลาอย่าให้หมักหมมจะเกิดเชื้อโรคทำให้ไก่อไม่สมบูรณ์

การฝึกทักษะไก่อ หมายถึง การสร้างไก่อให้เกิดความชำนาญในการออกชนหรือตีกับคู่ต่อสู้ ต้องมีการปล้ำไก่อ ไก่อที่จะนำมาปล้ำครั้งแรกอายุประมาณ 6-7 เดือนช่วงนี้ไก่อเริ่มสู้แล้ว ผู้เลี้ยงต้องเอามาฝึกคู่ชั้นเชิง คู่มือ ครั้งแรกจะปล้ำอันนิ่ง คือ 20 นาที เพราะว่าไก่อยังอ่อนไม่รู้อะไรเลย มีแต่จิตใจ

เป็นนักสู้เห็นคู่ต่อสู้ก็เข้าตีโดยสัญชาตญาณ ช่วงนี้เราก็รู้ไหวพริบปฏิภาณว่ามีแนวหรือเปล่า จะมี การส่อสัญชาตญาณออกมาให้เห็น มีสไตล์มีเชิงหรือเปล่า ขึ้นบนสองคอ เข้าปีกสองข้างหรือเปล่า ดีหน้า ดีหลังดีลำตัวหรือไม่ มีการความแข็งแรงหรือไม่ โคนดีแล้วอึดไหม

การปล้ำไก่ คือ การจับไก่อลงสังเวียนหาคู่มาให้ตีให้ซ้อม ให้ไก่ได้ตีจริงๆ เลย ปล่อยปล้ำ ครั้งแรก 1 อันเพื่อดูเชิง ดูสัญชาตญาณ ดูแนวของไก่แล้วนำมาเลี้ยงบำรุง ออกกำลัง เข้าคอร์สฟิตร่างกาย ประมาณ 2 อาทิตย์ ปล้ำครั้งที่ 2 นี้เพิ่มเป็น 2 อัน ถ้าตีขึ้นมีลูกตีแรงขึ้นหรือตีลำโต ดีแม่นยำขึ้นก็จุดสำคัญ เช่น ดีหู ดีตา ดีหัว ดีหลัง อย่างนี้เรียกว่า “ตีแม่นยำ”

ขณะเดียวกันก็ต้องดูเชิงว่ามีเชิงขึ้นบนหรือลงล่าง กลัวเจ็บไหม มีลีลาซึ่งวิ่งลือค้ายขวา เข้าปีกมุดมิด ลงคังไถนาครบชุดหรือยัง ถ้ามีแสดงว่าไก่มือนาคใช้ได้แน่นอน การปล้ำให้ปล้ำตามระยะเวลา จะน็อกคู่ต่อสู้หรือไม่ไม่สำคัญอยู่ที่ว่าขึ้นเชิงมีครบหรือเปล่าเท่านั้น จากนั้นเรานำมาฝึกประสบการณ์ต่อไป

เมื่อได้ไก่มือนาคก็ต้องพยายามหาคู่ปล้ำมาให้ตีกันเพื่อความแข็งแรงเพิ่มประสบการณ์ คู่ปล้ำก็ควรเปลี่ยนตัวใหม่ หลังจากปล้ำก็ดูว่าร่างกายช้ำมากหรือไม่ ถ้าเจ็บไม่มาก ประมาณ 2-3 อาทิตย์ก็เอาคู่ปล้ำตัวใหม่มาลงนามอีก อาจนำไก่พม่าหรือไก่ไชงอนมาสลับปล้ำบ้าง เพื่อฝึกให้ไก่มือนาคกับคู่ต่อสู้ทุกรูปแบบและทุกชั้นเชิงให้ไก่ได้เรียนรู้ว่าถ้าเจอพม่าต้องสู้แบบไหน ไก่ไชงอนต้องทำอะไร ยิ่งคู่ต่อสู้เก่งยิ่งดีทำให้ไก่ประสบการณ์มาก

ไก่โคนเจ็บมากก็จะรู้หลบรู้หลีกมาก ถ้ามาสไตล์นี้ต้องป้องกันแบบไหน ไก่จะเรียนรู้ และหาวิธีด้วยสมองของมันเอง ดังนั้น จึงต้องให้ประสบการณ์กับไก่มาก ๆ เพื่อแก้สถานการณ์ได้ ถ้าไก่ได้ปล้ำมากทักษะจะมาก เรียกว่า “ไก่แข็ง” ไก่ประสบการณ์เยอะเรียกว่า “ไก่เก่า” ประการสำคัญของการปล้ำไก่อันคือ ความบอบช้ำที่จะเกิดกับไก่นั่นเอง ถ้าไก่สมบูรณ์ดีลงปล้ำ 2 อาทิตย์ก็จะหายดี ธรรมชาติช่วยให้ร่างกายหายเจ็บไว แต่ถ้าเจอคู่ต่อสู้เก่งกว่าตีชะยับเยิน ผู้เลี้ยงต้องเอากลับมาฟิตซ้อมใหม่แล้วต้องดูว่าไก่เราเสียเรียบหรือเปล่า บางครั้งสู้ไม่ได้จริงๆ เพราะด้อยประสบการณ์กว่าก็จำเป็นต้องใช้เวลาอีกนิดในการฟิตซ้อมไก่ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

การปล้ำตามธรรมชาติของไก่อ่อนจะออกจากบ่อนอย่างน้อยต้องผ่านการปล้ำ 10-12 อัน ปล้ำอย่างน้อย 6-7 เดือน ก่อนปล้ำก็ต้องเข้าคอร์สฝึกซ้อมตามกำหนด กาดน้ำ กราดแดดตลอด การบำรุงก็ขาดไม่ได้ พอปล้ำได้ทีแล้วจะหน้าอีกครั้งหนึ่ง เข้าคอร์สอีก 14 หรือ 21 วัน หลังจากนั้นก็ออกบ่อนชนได้เลย ที่สำคัญการจะหน้าหรือปล้ำครั้งสุดท้ายต้องดี ถ้าไม่ดีต้องทำตัวใหม่ เริ่มต้นออกกำลังกาย เข้าคอร์สใหม่ นับหนึ่งใหม่ แต่ถ้าครั้งสุดท้ายลงแล้วดี มีกำลังปีก บินดี แข็งแรง กระชุ่มกระชวยก็ออกตีได้

การเลี้ยงไก่ชนแบบชู้มนขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบันโดยเฉพาะจังหวัดชลบุรี
ระยอง จันทบุรี ตราด และฉะเชิงเทรา มีอยู่จำนวน 44 แห่ง ตามที่ปรากฏในตารางที่ 7 ดังนี้

ตารางที่ 6 รายชื่อชู้มนไก่ชนขนาดใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงใต้

	ชื่อชู้ม	อำเภอ	จังหวัด	เจ้าของ/ ผจก./ ผอ.
1	ชมรมบ้านดาวเทียม	อ.ศรีราชา	ชลบุรี	สมชัย ยะหัดตะ
2	ศูนย์เกียรติฟาร์ม	ท่าแฉลบ อ.เมือง	จันทบุรี	คุณชัยกิจ
3	ธีรธรฟาร์ม	อ.พนัสนิคม	ชลบุรี	-
4	น.โชคทวีทรัพย์	อ.แปลงยาว	ฉะเชิงเทรา	-
5	ธนอินท์ฟาร์ม	อ.เกาะจันทร์	ชลบุรี	-
6	พรดาขาย	พัทยา	ชลบุรี	-
7	พรแม่ประนอม	อ.แปลงยาว	ชลบุรี	-
8	พรพิศาส	อ.บางละมุง	ชลบุรี	-
9	เพชรน้ำฟาร์ม	อ.พนัสนิคม	ชลบุรี	-
10	เมืองพนัสไถ่ในฟาร์ม	อ.พนัสนิคม	ชลบุรี	-
11	รุ่งสุวรรณฟาร์ม	อ.พนัสนิคม	ชลบุรี	-
12	ประเสริฐฟาร์ม	อ.พนมสารคาม	ฉะเชิงเทรา	คุณประศาสน์
13	วงศ์โชคชัย	อ.บางละมุง	ชลบุรี	-
14	ศ.เอกเจริญ	อ.เกาะจันทร์	ชลบุรี	-
15	ส.ดวงเจริญ	อ.บ้านบึง	ชลบุรี	-
16	พรवासนา	อ.บ้านบึง	ชลบุรี	-
17	ป.เจริญฟาร์ม	ต.นาป่า อ.เมือง	ชลบุรี	คุณสิทธิโชค
18	ส.แสงดี	อ.พนัสนิคม	ชลบุรี	-
19	จักรกฤษณ์ฟาร์ม	อ.หนองปรือ	ชลบุรี	-
20	บ้านค่ายไก่ชน	บ้านค่าย	ระยอง	คุณชลอ วัฒนวงษ์
21	เมืองตราดพัฒนา	อ.เมือง	ตราด	คุณสุริสา รัตนวงศ์
22	ส.ธนโชติ		ตราด	-
23	ส.ปิยะทรัพย์	อ.เขาสมิง	ตราด	-

ตารางที่ 6 (ต่อ)

	ชื่อผู้ชม	อำเภอ	จังหวัด	เจ้าของ/ ผจก./ ผอ.
25	ศิริมงคล	อ.ท่าพรึก	ตราด	เล็ก เรืองรัตนตรัย
26	ก.สิงห์ชัย	อ.บ้านแลง	ระยอง	-
27	ปราโมทฟาร์ม	ตำบลนายาอาม	ระยอง	
28	ซุ้มก้องเพชร	อ.พนมสารคาม	ฉะเชิงเทรา	คุณยุทธนา
29	ส.วรวิทย์	อ.แกลง	ระยอง	-
30	สบายแท้ไก่ใน	อ.ปลวกแดง	ระยอง	-
31	ซุ้มตระกูลดี	อ.บ้านค่าย	ระยอง	พิทักษ์ ลีวงศ์ศักดิ์
32	ดอกไม้ไทย	อ. บางน้ำเปรี้ยว	ฉะเชิงเทรา	ธนาคม ธนกาญจน์
33	เทพประภัสสร	อ.บางคล้า	ฉะเชิงเทรา	-
34	บิกเฮง	อ.พนมสารคาม	ฉะเชิงเทรา	-
35	ไผ่คู่	อ.พนมสารคาม	ฉะเชิงเทรา	
36	พลึงหนุ่ม	อ.บางคล้า	ฉะเชิงเทรา	-
37	เพชรกระจ่าง	อ.กบินทร์บุรี	ฉะเชิงเทรา	-
38	สายน้ำบางปะกง	อ.บางคล้า	ฉะเชิงเทรา	-
39	สิริชัยฟาร์ม	อ.บางปะกง	ฉะเชิงเทรา	-
40	ส.ดวงดาว	อ.ท่าใหม่	จันทบุรี	-
41	ส.บุรพา	ต.เชิงเนิน อ.เมือง	จ.ระยอง	-
42	ดาวิเศษ	อ.เมือง	ระยอง	-
43	พงษ์ศักดิ์ฟาร์ม	อ.บางคล้า	ฉะเชิงเทรา	คุณพงษ์ศักดิ์ นพสศ
44	ส.ห้วยยางฟาร์ม	อ.แกลง	ระยอง	-

การเลี้ยงไก่ชนแบบฟาร์ม

การเลี้ยงไก่ชนแบบฟาร์มเป็นการเลี้ยงไก่ชนขนาดใหญ่ที่มีจุดมุ่งหมายโดยตรงเพื่อขายไก่เป็นอาชีพ ดังนั้น ในระบบฟาร์มแบบนี้จึงต้องมีกระบวนการพัฒนาสายพันธุ์ไก่เพื่อให้ได้ “ไก่เก่ง” ให้พร้อมที่จะได้นำไปขายได้ ระบบการเลี้ยงแบบฟาร์มต้องมีการสร้างโรงเรือนที่ได้มาตรฐานโดยแยกออกมาเป็นพื้นที่จากชุมชนหรือแหล่งที่อาจจะแพร่เชื้อโรคให้กับไก่ได้ นอกจากนี้ ระบบการ

ดูแลไก่จะต้องใช้ระบบสมัยใหม่ที่มีการป้องกันโรค เช่น การให้วัคซีนป้องกันไข้หวัดนก เป็นต้น และการให้อาหารที่ถูกต้องตามหลักโภชนาการ

การเลี้ยงไก่ชนแบบฟาร์ม จะเป็นการเลี้ยงไก่ชนแบบครบวงจรตั้งแต่ฟักไข่เอง เลี้ยงจนโต คัดตัวลงสนามชนไก่ เพาะพันธุ์และขยายพันธุ์ไก่ชนของตนเอง ขายลูกไก่ในระดับอายุต่างๆ ขายไก่ชนที่มีประวัติการชนดี รวมทั้งขายพ่อพันธุ์แม่พันธุ์ไก่ชนด้วย การเลี้ยงแบบฟาร์มนั้นจะมีการเลี้ยงไก่จำนวนมากตั้งแต่ 500-3,000 ตัว และจะเลี้ยงเพื่อขายอย่างเดียวเท่านั้น จะมีบางซุ้มหรือฟาร์มบางแห่งที่จะนำไปชนตามบ่อนเพื่อเป็นการโฆษณากับสร้างชื่อเสียงให้กับซุ้มหรือฟาร์มของตัวเอง เพื่อให้คนในวงการไก่ชนเชื่อว่าฟาร์มหรือซุ้มของตนมีไก่เก่งที่ชนะการชนมาในสนามใหญ่ๆ หรือเดิมพันสูงๆ มาแล้ว ลูกไก่ที่ได้จากไก่อัดดังกล่าวจะเป็นที่ต้องการของผู้เลี้ยงไก่ชนมาก (กุศล ศิริธรรม, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2555) ตัวอย่างเช่น เชิงตราดไก่ชนฟาร์มในจังหวัดตราดเลี้ยงไก่เพื่อขายประมาณ 500-600 ตัว หรือฟาร์มดาวเศษในอำเภอเมือง จังหวัดระยอง เลี้ยงไก่อีกมากกว่า 1,000 ตัว

ลักษณะของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพนันชนไก่ในภาคตะวันออก

การพนันชนไก่ในสนามไก่ชนของภาคตะวันออกนั้น โดยทั่วไปจะมีกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องหลายฝ่ายด้วยกัน ในที่นี้จะแบ่งกลุ่มบุคคลออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. กลุ่มบ่อนไก่

กลุ่มบ่อนไก่ในภาคตะวันออกจะประกอบด้วยเจ้าของบ่อน นายสนาม กรรมการตัดสิน และพนักงาน ซึ่งแต่ละกลุ่มย่อยจะมีบทบาทที่สำคัญในการพนันชนไก่ ดังนี้

1.1 บทบาทเจ้าของบ่อน เจ้าของสนามชนไก่หรือบ่อนชนไก่ คือ ผู้ลงทุนเปิดบ่อนชนไก่ซึ่งต้องเป็นผู้ที่มีเงินทุน กว้างขวาง และมีอิทธิพลเพียงพอที่จะต้องติดต่อประสานงานกับเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้องเพื่อให้บ่อนชนไก่คงอยู่ได้เนื่องจากการเปิดบ่อนชนไก่อมีค่าใช้จ่ายและลงทุนสูง การเปิดบ่อนชนไก่แห่งหนึ่ง ๆ อาจจะต้องใช้เงินในการลงทุนไม่น้อยกว่า 5-6 ล้านบาท ไม่นับรวมค่าที่ดินที่ต้องมีพื้นที่กว้างเพียงพอสำหรับการก่อสร้างอาคารและเป็นที่จอดรถ บริเวณภายในโรงเรือนมีบริเวณพอเพียงกับการทำธุรกิจอื่น ๆ เพื่อเป็นรายได้แก่เจ้าของบ่อนชนไก่ เล่นร้านอาหาร เครื่องดื่ม หรือกิจการอื่น ๆ เพื่อบริการลูกค้า

เจ้าของบ่อนต้องเป็นผู้กว้างขวางและรู้จักของคนในวงการนอกจากฐานะการเงินที่ดีแล้วเจ้าของบ่อนยังต้องเป็นผู้มีบารมีพอสมควร เจ้าของบ่อนส่วนใหญ่จะชื่นชอบหรือนิยมการพนัน ซึ่งนิสัยในการชื่นชอบการพนันเป็นแรงผลักดันให้บทบาทเจ้าของบ่อนเด่นชัดยิ่งขึ้น

1.2 บทบาทนายสนามหรือผู้จัดการสนาม นายสนามหรือผู้จัดการสนาม มีหน้าที่ตัดสินในเรื่องเกี่ยวกับทุกเหตุการณ์ในสนามชนไก่ ถ้าไก่ชนมีปัญหาจากการตัดสินของกรรมการหรือกรรมการตัดสินค้านกับความเห็นส่วนรวมของคนในสนาม นายสนามจะเป็นผู้ตัดสินชี้ขาด การตัดสินของนายสนามนั้นจะเป็นที่ยอมรับของทุกคน นายสนามจะต้องเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ และรู้เรื่องไก่ชนรวมทั้งเข้าใจในกฎกติกาในการชนไก่เป็นอย่างดี ถ้านายสนามตัดสินผิดคนที่เล่น ไก่ชนจะประท้วงด้วยการต่อว่าหรือคำทอ สุดท้ายก็จะไม่เข้าสนามนั้นอีก นายสนามจึงต้องเป็นคนที่มีบารมีในตัวเอง มีลักษณะเป็นนักเลงเพราะบางครั้งคนที่เล่น โกงในสนามจะหลบเลี่ยงไม่ยอมจ่ายเงินหรือไม่ยอมรับในการตัดสิน นายสนามบางคนสามารถห้ามไม่ให้พวกที่ใช้กลโกงกับการชน ไก่เข้าสนามได้ นายสนามจึงมีความสำคัญต่อสนามไก่ชนอย่างยิ่ง ในสนามชนไก่จะมีกรรมการแต่ละสังเวียนประจำอยู่เพื่อตัดสินการชนไก่ แต่สำหรับบ่อนป่าที่มีกรรมการตัดสินแล้ว นายสนามหรือผู้จัดการส่วนใหญ่จะเป็นเจ้าของบ่อน ไม่เหมือนสนามชนไก่ที่มีใบอนุญาตที่จะจ้างนายสนามหรือผู้จัดการให้มาบริหารงานแทน

1.3 บทบาทของกรรมการตัดสิน กรรมการตัดสิน เป็นผู้ขึ้นกพนันหรือเจ้าของไก่ชนที่เข้าบ่อนชนไก่รู้จักดี มีความซื่อตรง เชื่อถือได้ ใน 1 สังเวียนจะมีกรรมการตัดสินไก่ชน 1 คน ทำหน้าที่หลายอย่าง เช่น ประกาศให้เจ้าของไก่ได้รู้กำหนดการต่าง ๆ ได้แก่ การเตรียมตัวเปรียบไก่ รับลงทะเบียนคู่ชนไก่ การรับวงเงินเดิมพัน การประกาศให้เริ่มชนไก่แต่ละคู่ เป็นต้น กรรมการยังมีหน้าที่ให้ปาสเตอร์พันเคียวไก่ จับไก่ชนทั้งสองฝ่ายจุ่มเท้า แช่ล้างในน้ำกลางเพื่อป้องกันเจ้าของไก่ใส่ยาทำร้ายไก่คู่ต่อสู้ ประกอบคู่ให้ไก่ชนกัน จับเวลาการชนไก่แต่ละยก แจ้งให้นักพนันบนสังเวียนทราบเอกลักษณ์ของไก่ชนแต่ละตัวเพื่อง่ายในการเล่นการพนัน บอกเวลาหมดยก และตัดสินผลแพ้ชนะของไก่ที่ชนในสังเวียน กรรมการตัดสินไก่ชนในสังเวียนหลักจะได้ค่าตอบแทนประมาณวันละ 500-1000 บาท ส่วนกรรมการห้ามไก่ในสังเวียนรองจะมีค่าตอบแทนประมาณวันละ 300-400 บาท

ทั้งบ่อนป่าหรือสนามชนไก่ที่มีใบอนุญาตต่างต้องมีกรรมการประจำสนาม ในสนามชนไก่ที่มีใบอนุญาต ถ้าใบอนุญาตได้อนุญาตให้มี 5 สังเวียน ก็ต้องมีกรรมการประจำทุกสังเวียนถ้าเปิดสังเวียนให้ไก่ชนกัน แต่ถ้าในสนามมี 5 สังเวียนแต่เปิดแค่ 3 สังเวียนก็ใช้กรรมการเพียง 3 คน เท่ากับจำนวนสังเวียนที่เปิดใช้ แต่สำหรับบ่อนป่าที่ส่วนใหญ่จะมีไม่เกิน 2 สังเวียน จะมีกรรมการเพียง 2 คนเท่านั้น แต่บ่อนป่าใหญ่ ๆ บางแห่งอาจมี 3-4 สังเวียน ก็ต้องมีกรรมการประจำให้ครบทุกสังเวียน

กรรมการที่ตัดสินในสังเวียนไก่ชน เมื่อไก่ที่ได้เปรียบได้คู่เข้าสู่สังเวียนเพื่อชนกัน กรรมการจะต้องตรวจดูความเรียบร้อยของไก่ทั้งคู่ว่า มีอะไรผิดปกติหรือไม่ การพันพลาสเตอร์

ที่แข่งหรือเคียวไ้ถูกต้องตามที่ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันหรือยัง ตัวอย่างเช่น ไ้ฝ่ายสีแดงจะพันพลาสเตอร์สีแดงซึ่งพลาสเตอร์สีเพ็งจะมีไ้ในปี พ.ศ. 2555 นี้เอง ฝ่ายสีแดงตกลงว่าจะพันเคียวทบ 3 พัน 3 ก็พัน 3 ทบ กับทาบ 3 รอบ แต่มีอน้ำจะพันเพียง 2 ทบกับ 2 รอบซึ่งผิดข้อตกลง กรรมการจะให้พันใหม่จนครบตามที่ทั้งสองฝ่ายได้ตกลงกันไว้ในขณะที่เปรียบไ้ หลังจากตรวจว่าพันพลาสเตอร์ครบตามที่ตกลงแล้ว กรรมการจะให้มีอน้ำไ้ทวนน้ำ คือให้เอาขาไ้ทั้งสองข้างล่างน้ำในถังหรือพานะที่เตรียมเอาไว้ที่ละตัว เมื่อล่างขาไ้ทั้งสองตัวเสร็จแล้ว กรรมการจะให้มีอน้ำนำผ้าเช็ดตัวไ้ชุบน้ำในถังจนเปียกแล้วบีบไ้ปากไ้ทั้งสองตัวกิน เพื่อเป็นการยืนยันว่าทั้งสองฝ่ายไม่มีการไ้ขาหรือสิ่งแปลกปลอมอะไรที่บริเวณขาหรือเคียวและแข่งไ้ การที่ทั้งสองฝ่ายให้ไ้กินน้ำที่ล่างขาไ้เป็นเครื่องพิสูจน์ว่าไ้ทั้งคู่สะอาดบริสุทธิ์ไม่มีการไ้เลห์หรือกลโกงใด ๆ

หลังจากมีอน้ำได้เช็ดเนื้อเช็ดตัวไ้จนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว กรรมการจะนำไ้ทั้งสองตัวมาเตรียมตัวกลางสังเวียน เมื่อกรรมการกดปุ่มนาฬิกาเพื่อเริ่มการแข่งขันไ้ มีอน้ำทั้งสองฝ่ายจะต้องปล่อยไ้ให้เข้าชนกันทันที กรรมการจะเป็นคนเดียวที่สามารถแตะต้องหรือถูกเนื้อตัวไ้ชนทั้งสองฝ่ายได้ มีอน้ำไม่สามารถแตะต้องตัวหรือสัมผัสตัวไ้ของตนเองได้เลยตลอดเวลาที่ไ้ทั้งคู่ติดกันอยู่ ถ้ามีอน้ำฝ่ายใดเข้าจับไ้หรืออุ้มไ้ของตัวเอง กรรมการจะตัดสินให้มีอน้ำที่สัมผัสไ้ตัวเองแพ้ทันที ผลตัดสินจะเป็นอันสิ้นสุดและจะไม่มีผู้ใดคัดค้านได้ ส่วนในบ่อนปาไ้ที่ชนกัน 2-3 อัน เป็นการปล้ำไ้ไ้แข็ง หมายถึง นำไ้มาชนเพื่อให้มีประสาการณ์หรือควาไ้ที่เลี่ยนนั้นเก่งพอที่จะนำไปตีในบ่อนหรือสนามชนไ้ใหญ่ ๆ ได้หรือไม่ ถ้าไ้ที่ชนในบ่อนปาชนะโดยที่ไ้ได้รับบาดเจ็บเพียงเล็กน้อย ซึ่งหมายความว่าไ้ตัวนั้นเป็นไ้ที่มีอนาคตดีใ้เท่าเก่งสามารถเลี่ยนเพื่อไปชนในสังเวียนใหญ่ ๆ ได้ แต่ถ้าไ้ที่ตีในบ่อนปาแล้วแพ้ติดต่อดัง 2 หรือ 3 ครั้ง เจ้าของจะไม่นำไปตีในสนามใหญ่เลยเพราะมองควแล้วว่าเขาไปตีในสนามใหญ่ก็ต้องแพ้เสียเงินพนันแน่นอน ไ้เหล่านี้จะเป็นไ้หนุ่มหรือไ้ที่เป็นคู่ซ้อมให้กับไ้ชนตัวเก่งที่จะนำไปออกตียังสนามชนไ้ต่อไป แต่บางครั้งถ้ามีอน้ำเห็นว่าไ้ที่ตัวเองมองว่าดีมีอนาคตเลี่ยนไว้เพื่อตีในสนามใหญ่ได้ แต่เจอคู่ต่อสู้ที่มีชั้นเชิงหรือลีลาที่เหนือกว่า มีอน้ำจะเข้าอุ้มไ้ในสนามและยอมแพ้เพื่อรักษาไ้ของตัวเองไว้ไม่ให้บอบช้ำหรือบาดเจ็บจากการตี โดยยอมเสียเงินเดิมพันที่เล่นพนันในบ่อนปาที่เป็นเงินไม่มาก เพราะถือว่าเสียเงินเล็กน้อยดีกว่าเสียไ้ไป

แต่สำหรับในสนามใหญ่ที่เล่นพนันเป็นเงินจำนวนมาก ๆ ถ้าไ้ยังไม่มีการว่าแพ้แน่นอนแล้ว หรือราคาเดิมพันยังไม่ไหลไปแบบไม่มีราคาเดิมพัน คือ ราคาเดิมพันอยู่ที่ 30 ต่อ 1 ที่ไม่มีใครกล้าเล่นราคารอง มีอน้ำต้องไม่เข้าอุ้มหรือสัมผัสไ้เพราะเซียนพนันยังหวังว่าไ้อาจพลิกกลับมาชนะหรือยังทนอยู่ได้จนหมดยกหรือครบยกที่ตกลงไว้ ซึ่งเป็นอันยกเลิกกันเพราะไม่มีใครแพ้ชนะ แต่ถ้ามีอน้ำเข้าอุ้มไ้เซียนพนันจะรุมด่าหรืออาจได้เถียงไม่ยอมจ่ายเงินค่าพนันที่เสีย

เพราะคิดว่ามีน้ำรับสินบนมาจับไก่อ่ เพื่อยอมแพ้ กรรมการต้องตัดสินทันทีว่า ไก่ที่ชนในยกนี้ตัวไหนชนะและให้ตัดสินว่าเงินเดิมพันที่เจ้าของไก่ทั้งสองฝ่ายเล่นพนันไว้ให้ถือว่าได้เสีย คือ มีน้ำที่จับไก่อ่เป็นฝ่ายเสียพนัน และให้การพนันวงนอกยกเลิกคือ ไม่มีการจ่ายเงินเดิมพันเพราะมีน้ำทำผิดกฎหรือสงสัยว่ารับสินบนล้มไก่อ่เดิมพัน กรรมการตัดสินจะต้องมีความชำนาญและประสบการณ์ในการตัดสินไก่ชนให้บริสุทธิ์ยุติธรรมจึงจะทำให้บรรดาเซียนนักพนันหรือเจ้าของไก่อ่ชนยอมรับการตัดสินนั้น หากกรรมการตัดสินแล้วยังไม่เป็นที่ยอมรับจากเซียนพนันหรือเจ้าของไก่อ่ชน นายสนามหรือผู้จัดการสนามจะเป็นผู้ตัดสินชี้ขาดว่า ไก่ตัวไหนชนะหรือแพ้ การพนันให้ยกเลิกหรือให้จ่ายเงินพนันตามที่เล่นต่อไป

นายสนามต้องมีบารมีหรืออิทธิพลพอสมควรเพื่อจะตัดสินและให้คนยอมรับ ตัวอย่างเช่น คนที่นำไก่อ่มาชนในสนามทั้งสองฝ่ายรู้จักกันและนัดแนะกันโดยนำไก่อ่ที่เคยตีแพ้ชนะมาแล้ว มาตีกันอีกในสนาม วิธีการคือจะทำเป็นไม่รู้จักกันมาก่อน ทั้งสองฝ่ายจะนำไก่อ่มาเปรียบที่สนาม แต่ไม่ว่าใครจะนำไก่อ่มาเปรียบด้วยและอาจเป็นรองด้วยซ้ำ แต่เจ้าของไก่อ่หรือมีน้ำที่เปรียบไก่อ่จะบายเบี่ยงและไม่ยอมเปรียบด้วย ในที่สุดจะเปรียบกับไก่อ่ที่นัดแนะไว้และตกลงจะชนด้วยทันที ถ้าบรรดานักพนันที่ไม่รู้จะเล่นเดิมพันตัวที่ดูว่าเป็นต่อ แต่ไก่อ่ที่เคยแพ้ชนะกันมาแล้ว เมื่อถึงยกหรือถึงเวลาที่เคยแพ้ ไก่อ่จะแพ้หรือเดิม เป็นลักษณะที่ไก่อ่แพ้เชิงต้อยอย่างไก่อ่ก็ไม่มีทางชนะ เจ้าของไก่อ่หรือฝ่ายที่นำไก่อ่มาจะเล่นต่อหรือรองราคาไก่อ่ของตนทันที แต่ถ้ามีเซียนจำได้หรือเคยเห็นไก่อ่ทั้งสองตีกันมาก่อนและไว้วางหรือบอกให้กรรมการรับรู้ กรรมการจะไม่ตัดสินให้ไก่อ่ตัวใดชนะหรือแพ้ แต่ให้ยกเลิกการชนทันที กรณีนี้รวมถึงไก่อ่ที่ถูกวางยาจากฝ่ายตรงข้ามหรือจากเจ้าของไก่อ่เอง ดังนั้น กรรมการตัดสินจึงเป็นคนที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสนามชนไก่อ่เพราะจะต้องตัดสินใจอย่างเด็ดขาดไม่เข้าข้างฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ในกรณีที่มีการโกงหรือใช้วิธีการที่สกปรกในการพนันชนไก่อ่ ไม่ว่าจะเป็นเจ้าของไก่อ่ชนที่วางยาไก่อ่ตนเองแล้วถูกจับได้ หรือไก่อ่ชนอีกฝ่ายหนึ่งวางยาหรือจ้างมีน้ำฝ่ายตรงข้ามวางยาไก่อ่ชนตลอดจนนักพนันที่วางยาไก่อ่ ถ้าทางสนามจับได้หรือมีข้อมูลที่สนับสนุนได้จริง ทางสนามจะประกาศยกเลิกเดิมพันไก่อ่ชนคู่ดังกล่าว และจะถ่ายรูปหรือติดประกาศไม่ให้บุคคลดังกล่าวเข้าสนามชนไก่อ่อีกต่อไป แต่สำหรับทางภาคใต้ จะมีการลงขัน ซึ่งทางสนามจะหาขันมาตั้งไว้และนักพนันจะใส่เงินลงในขัน โดยแต่ละคนจะใส่เงินมากหรือน้อยตามแต่ใจตนเอง ส่วนเจ้าของสนามจะใส่เงินจำนวนที่มากที่สุดหลังจากนั้นจะมีคนมาชักชวนกันไป คนที่ชักชวนไปจะทำหน้าที่เป็นมือสังหารหรือมือปืนยิงนักพนันหรือคนที่เล่นกลโกงในการชนในสนาม คำว่าลงขันจึงมีที่มาจากภาคใต้ที่ลงขันจ้างมือปืนจัดการกับคนที่เล่นโกง (ทวี นาทองลาย, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

1.4 บทบาทของพนักงานของบ่อนไก่ พนักงานในบ่อนชนไก่ เป็นบุคลากรที่เจ้าของบ่อนจัดจ้างให้มาทำงาน มีดังนี้

1.4.1 พนักงานขายบัตรผ่านประตูเข้าบ่อนชนไก่ สำหรับบ่อนที่มีใบอนุญาต จะมีพนักงานหรือเจ้าหน้าที่ขายบัตรที่หน้าประตู เจ้าหน้าที่ขายบัตรจะมอบสมุดจดหนึ่งเล่มพร้อมปากกาให้กับผู้ที่จ่ายค่าผ่านประตู ในสนามบางแห่งนอกจากสมุดและปากกาจะมีหมายเลขที่เรียงกันต่อ ๆ ให้กับผู้เข้าสนามด้วย หมายเลขที่แจกจะเป็นเสมือนบัตรประจำตัวเพื่อแสดงหรือยืนยันตัวตนนั้น ผู้เข้าสนามเมื่อได้หมายเลขจะกั้ดติดหน้าอกไว้เมื่อเวลาเล่นพนันในสนาม ทุกคนจะจดหมายเลขแทนชื่อหรือลักษณะรูปร่างของคนที่เล่นพนันด้วย นอกจากคนที่รู้จักกันมาก่อน แต่สำหรับคนที่ไม่รู้จักกันจะใช้วิธีจดหมายเลขแทนการจำใบหน้า เมื่อไก่แพ้ชนะแล้ว คนที่เล่นพนันจะเดินหาเพื่อจ่ายเงินเดิมพันกัน โดยดูจากหมายเลขที่ออกนั้น ส่วนในสนามหรือบ่อนป่า จะมีคนขายสมุดปากกาแทนเก็บเงินค่าผ่านประตู

1.4.2 พนักงานอื่น ๆ เช่น พนักงานดูแลทั่วไป พนักงานทำความสะอาดภายในบ่อนชนไก่ พนักงานรักษาความปลอดภัย ฯลฯ

ในสนามไก่ชนยังมีร้านอาหารที่ขายอาหารเครื่องดื่มให้กับผู้เข้าสนาม เนื่องจากสนามไก่ชนที่มีใบอนุญาตจะมีระบบควบคุมคนเข้าออกที่รัดกุม เมื่อคนที่เข้ามาในสนามจะกลับออกไป กรรมการหรือเจ้าหน้าที่จะประกาศหมายเลขของคนที่จะออกไปว่าหมายเลขที่เท่าไร กำลังจะกลับออกไป ถ้ามีบัญชีหรือค้างเงินเดิมพันกับผู้ใด ให้หักทวงหรือตะโกนบอกด้วย เพื่อที่จะมิให้คนนั้นออกไปจนกว่าจะเคลียร์บัญชีหรือจ่ายเงินแล้วเสร็จ ดังนั้น คนที่เข้ามายังสนามชนไก่ จะไม่สะดวกในการเข้าออกหรือออกไปกินอาหารภายนอก ร้านค้าขายอาหารจึงเป็นที่พึ่งในเวลาหิว ราคาอาหารเครื่องดื่มที่ขายจะสูงกว่าภายนอกเล็กน้อย เพราะต้องเสียค่าเช่าให้กับสนาม

นอกจากร้านอาหารแล้ว ยังมีร้านขายยาหรืออาหารไก่ชนที่จะมีอยู่ทุกสนามชนไก่ ผู้นำไก่มาชนจะซื้อยาบำรุงหรือยารักษา รวมทั้งยาได้ปจากร้านขายยา ไก่ที่ปล่อยตีไปแล้วในยกที่สอง มือน้ำจะต้องสังเกตอาการหรือบาดแผลของไก่ชนที่ดีว่าได้รับบาดเจ็บหรือมีแผลที่ใด มือน้ำจะรักษาหรือให้ยากับไก่ที่ชนทันทีเมื่อหมดยก ยาที่มีอยู่หรือนำติดตัวมาบางครั้งไม่เพียงพอหรือไม่มีประสิทธิภาพพอในการให้น้ำไก่ มือน้ำจึงต้องหาซื้อยาจากร้านค้ายาไก่ในสนาม ร้านค้ายาในสนามแต่ละสนามจะมีรายได้จากการขายยาหรืออาหารเสริมของไก่จำนวนหลายพันบาทต่อวัน

ส่วนพนักงานมีอยู่สองพวก พวกแรกหรือคนกลุ่มแรกจะมีหน้าที่ขายบัตรหรือหมายเลขติดตัวให้ผู้เข้าสู่สนามชนไก่ หมายเลขที่ขายจะเป็นเครื่องหมายแทนตัวตนของคนที่ยึดหมายเลขนั้นหน้าอก นักพนันที่เข้ามายังสนามชนไก่จะมีมากมาย บางสนามมีนักพนันเข้ามา มากกว่าหนึ่งพันคน คนที่เข้ามาเล่นพนันจะไม่รู้จักกันทุกคนหรือจำหน้าตาของคนในการเล่นพนันด้วย

ส่วนพนักงานมีอยู่สองพวก พวกแรกหรือคนกลุ่มแรกจะมีหน้าที่ขายบัตรหรือหมายเลขติดตัวให้ผู้เข้าสู่สนามชนไก่ หมายเลขที่ขายจะเป็นเครื่องหมายแทนตัวตนของคนที่ดี หมายเลขนั้นหอบหน้าอก นักพนันที่เข้ามายังสนามชนไก่จะมีมากมาย บางสนามมีนักพนันเข้ามา มากกว่าหนึ่งพันคน คนที่เข้ามาเล่นพนันจะไม่รู้จักกันทุกคนหรือจำหน้าตาของคนในการเล่นพนันด้วย ไม่ได้ ดังนั้นหมายเลขที่ติดอกจึงเป็นหลักฐานยืนยันว่าเป็นคนเดียวกันกับคนที่เล่นพนันด้วย เวลาเล่นพนันเขียนพนันจะเล่นพนันกับทุกคนที่ร้องต่อหรือรองราคาพนัน ในแต่ละยกของการชนไก่เขียนพนันจะเล่นพนันกับคนเป็นสิบ ๆ คนมากน้อยตามแต่สถานการณ์หรือราคาต่อรองและจำนวนเงินที่พอใจ แต่ไม่สามารถจดจำหน้าตาของคนในการเล่นพนันได้ทุกคน ดังนั้นหมายเลขจึงเป็นสิ่งสำคัญ เพื่อแสดงว่าเป็นคนที่เล่นพนันด้วยหรือไม่ เจ้าหน้าที่จะขายบัตรหมายเลขและสมุดปากกาให้กับคนเข้าสนามในแต่ละสนามจะมีการกำหนดราคาขายไม่เท่ากัน ส่วนใหญ่จะขายหรือเก็บค่าผ่านประตูที่ 30 หรือ 40 บาท เฉพาะพิเศษสำหรับเขียนพนันที่ต้องการดูการชนไก่ชนิดติดสังเวียน พนักงานจะขายที่นั่งชนิดติดสังเวียนให้กับเขียนพนันในราคาโดยทั่วไปที่ 100 บาท พนักงานนอกจากมีพวกขายบัตรหรือเก็บค่าผ่านประตูแล้ว ยังมีพนักงานอีกพวกที่มีหน้าที่คอยตรวจดูว่า คนที่จะออกจากสนามได้จ่ายหรือรับเงินที่เล่นพนันแล้ว เมื่อเขียนนักพนันหรือคนคู่ที่เข้ามายังสนามชนไก่จะกลับออกไปจากสนาม เจ้าหน้าที่จะตรวจหมายเลขบัตรและประกาศให้คนในสนามชนไก่ว่า หมายเลขต่อไปนี้อยู่กำลังจะออกจากสนาม มีบัญชีหรือพนันกับใครหรือไม่ ถ้ามีให้คัดค้านหรือแจ้งให้ทราบ แต่ถ้าไม่มีบัญชีค้างกับใคร สนามจะให้กลับได้" พนักงานจะประกาศสองหรือสามครั้งจนแน่ใจว่าคนที่จะออกจากสนามไม่มีบัญชีหรือหนี้สินค้างกับใครแล้วจึงเปิดประตูให้ออกไป เหตุที่ต้องทำเช่นนี้เนื่องจากสนามชนไก่ที่ได้รับอนุญาตจะเป็นสนามขนาดใหญ่มีคนเป็นจำนวนมากเข้าออกตลอดเวลา นักพนันหรือเขียนพนันที่เล่นพนันในสนาม หากเล่นเสียจำนวนมากบางครั้งจะพยายามหลบหนีออกจากสนามไป สนามชนไก่จึงจำเป็นต้องมีรั้วรอบขอบชิดและมีประตูทางออกทางเดียว โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำเฝ้าดูตลอดเวลา หากนักพนันที่เสียพนันหลบหนีออกไปได้โดยที่สนามไม่ประกาศให้นักพนันรู้ว่าคนนั้นกำลังจะออกจากสนาม สนามชนไก่ต้องรับผิดชอบต่อเงินที่คนที่หนีออกจากสนามเสียให้กับนักพนัน กฎดังกล่าวไม่ได้เขียนหรือตั้งไว้ให้เห็นแต่อย่างใด แต่สำหรับสนามชนไก่ที่มีมาตรฐานและเป็นที่ยอมรับของเขียนพนัน หากมีเรื่องนักพนันหนีออกจากสนามทางสนามต้องรับผิดชอบโดยเป็นเรื่องที่เจ้าของสนามใช้จิตสำนึกหรือความรับผิดชอบต่อเขียนพนันเอง

พนักงานอีกส่วน จะเป็นพนักงานดูแลความสะอาด พนักงานขายอาหารหรือเครื่องดื่ม และสุดท้ายในบางสนามจะมีพนักงานรักษาความปลอดภัย (นักเลงคุมสนาม) ทำหน้าที่ดูแลความเรียบร้อยหรือจัดการกับคนที่เล่นพนันโดยใช้กลโกงหรือไม่ยอมใช้หนี้พนันที่เสียไป แต่ใน

ภาคตะวันออกส่วนใหญ่จะเป็นการพูดคุยกันหรือหาคนมารับรองว่าจะจ่ายเงินที่ค้างหนี้ให้เมื่อใด หรืออาจจะต้องจำนองรถที่ขามาเพื่อจ่ายหนี้

2. กลุ่มซุ้มไก่ชน กลุ่มซุ้มไก่ชนในภาคตะวันออกนั้นประกอบด้วยบุคคลที่มีบทบาท 2 ส่วนด้วยกัน คือ เจ้าของไก่ และมือน้ำ

2.1 บทบาทเจ้าของไก่ นักพนันที่เป็นเจ้าของไก่ชนเหล่านี้จะนำไก่ชนของตนไปชนตามสนามชนไก่ทั่วไป เมื่อเปรียบไก่ชนได้คู่แล้วก็จะตกลงราคาเดิมพันกับคู่ต่อสู้ หลังจากไก่ชนของตนเข้าสู่สังเวียน ถ้ามองว่าไก่ชนของตนสามารถชนะคู่ต่อสู้ได้แน่แล้ว ก็จะเล่นเดิมพันเพิ่มอีกจากนักพนันในสังเวียนนั้น นักพนันที่เป็นเจ้าของไก่ชนส่วนใหญ่จะเล่นพนันข้างไก่ของตนเท่านั้น ยกเว้นว่าราคาเดิมพันได้เปลี่ยนแปลงไป ไก่ของตนมีท่าที่ต้องแพ้แน่นอน เจ้าของไก่ชนอาจเล่นออกตัวเพื่อให้ตนเองเสียเงินพนันน้อยลง แต่บางคนจะเล่นฝั่งไว้กับไก่ของตนเองเท่านั้นซึ่งเป็นส่วนน้อย นักพนันเหล่านี้รวมถึงมือน้ำและพรรคพวกหรือญาติพี่น้องเจ้าของไก่ที่ตามมาเล่นพนันไก่ของตนที่นำมา (दारुंग พงษ์ทองคำ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

หากเจ้าของไก่ไปเล่นพนันไก่ฝ่ายตรงข้ามตั้งแต่เริ่มปล่อยไก่เข้าสู่สังเวียนเขียนพนันจะเข้าใจได้ทันทีว่า ไก่ที่กำลังชนอยู่คู่นี้เป็นไก่งานซึ่งเจ้าของไก่ทั้งสองข้างนำไก่ที่เคยแพ้ชนะกันมาก่อนมาตีใหม่อีกครั้งซึ่งผลของการชนไก่จะเป็นเหมือนเดิมคือ ตัวไหนที่แพ้ก็จะแพ้ อีก ดังนั้นถ้าเขียนพนันเห็นเจ้าของไก่ไปเล่นพนันไก่ฝั่งตรงข้ามหรือให้เพื่อฝูงหรือลูกน้องไปเล่นพนันไก่ตรงข้ามไว้ เขียนพนันจะรู้ได้ทันทีว่า เป็นไก่งานที่เจ้าของไก่ชนทั้งสองฝ่ายจัดมาเล่นเพื่อโกงเงินเดิมพัน

2.2 บทบาทของมือน้ำ กีฬาไก่ชนนับว่าเป็นกีฬาที่อยู่ยากพอสมควร นับตั้งแต่การเลี้ยงชนออกชน ปัญหาที่มากมายรอบแปดพันประการแล้วแต่จะเจาะเจอ รวมไปถึงการแก้ไขสถานการณ์ในระหว่างชน คนที่ต้องแก้ไขก็คือมือน้ำ มือน้ำ คือ คนที่ให้ น้ำไก่ และต้องแก้ไขสถานการณ์ยามคับขัน จะต้องมีการประสพการณ์พอสมควร หรืออย่างมากเพื่อจะทำให้ไก่ของตนเองกลับมาเป็นต่อหรือชนะก็ขึ้นอยู่กับมือน้ำ มือน้ำอาจจะเป็นผู้ที่เจ้าของซุ้มไก่ชนจ้างไว้ประจำซุ้มเลี้ยงดูไก่ชน ให้น้ำไก่ พาไก่ออกกำลังกาย ซ้อมปล้ำไก่ ดูแลไก่ชน รักษาแผลให้ไก่หลังจากการปล้ำหรือการชนไก่แต่ละยก ในวันที่นำไก่เข้าชนในบ่อนชนไก่ มือน้ำจะเป็นผู้นำไก่เข้าบ่อนพร้อมด้วยเจ้าของซุ้ม อุ้มไก่ชนไปเปรียบจับคู่ชนในสังเวียน ดังนั้น มือน้ำจึงเป็นผู้มีความสำคัญมากในขบวนการชนไก่ที่จะสามารถทำให้ไก่ชนของซุ้มชนะหรือแพ้ได้ ซุ้มไก่แต่ละซุ้มจะมีมือน้ำหลายคน ขึ้นอยู่กับจำนวนไก่ที่มีในซุ้ม แต่จะมีมือน้ำที่เป็นหัวหน้า 1 คน เรียกว่า “มือน้ำเอก”

มือน้ำ คือ คนเลี้ยงไก่หรือพี่เลี้ยงของไก่ที่ชนในสนาม คนเลี้ยงไก่หรือเจ้าของไก่

ขนาดกลางจะมีการจ้งมือนำมาประจําซุ้ม ในเวลาว่างที่ไม่ได้นำไ้ไปชนตามสนาม มือนำจะให้ อาหารและกราดน้ำไ้ เช็ดน้ำและปล้ำไ้ให้แข็งแรง เมื่อไปถึงสนามชนไ้ มือนำส่วนใหญ่จะเป็น คนเปรียบคู้ให้ไ้ชน มือนำจะรู้ว่าไ้ชนที่ตนเลี้ยงนั้นมีชั้นเชิงหรือลีลาการชนแบบใด ไ้ที่เลี้ยงจะ ถนัดเชิงชนแบบใด การเปรียบไ้ต้องให้ไ้คู้เปรียบที่ไ้ตนเองชอบหรือชนิดในเชิงดี หากเปรียบไ้ แล้วเสียเปรียบไม่ว่าจะเป็นน้ำหนัก รูปร่าง ส่วนสูงหรืออายุ ไ้ของตนเองที่เปรียบคู้ด้วยก็มีโอกาส แพ้ตั้งแต่ยังไม่ทันชนเลย มีมือนำบางคนที่อาศัยอาชีพการเป็นมือนำหากินโดยรับจ้างทำให้ไ้ที่ตัว เลี้ยงอยู่แพ้ในการชน ตั้งแต่การเปรียบไ้ การรักษาอาการบาดเจ็บ การให้ยาบำรุงหรือยาไ้ไปฝึกคิด จะทำให้ไ้ชนของตนเองแพ้ได้ทุกอย่างอยู่ที่มือนำ มือนำอาจใช้วิธีการให้น้ำไ้จนเปียกเพื่อให้ไ้ หนาวหรือให้น้ำโดยใช้เวลานานเกินไ้จนไ้ไ้ไม่มีเวลาพักผ่อน (ไ้ไ้ไ้กลับชั่วระยะเวลาสั้น ๆ ทำให้ไ้อ่อนเพลีย ไม่มีกำลัง) มือนำจึงต้องมีความซื่อสัตย์และมีจรรยาบรรณในวิชาชีพ แต่เท่าที่ ผ่านมา มีมือนำหลายคนที่ใช้การเป็นมือนำหาเงินกับกลโกงหรือยอมขายตัวเพื่อเงินที่นักพนันหรือ เซียนพนันจ่ายให้เพื่อให้ไ้ของตนเองแพ้ในการชน

2.3 บทบาทของเจ้าของไ้และมือนำในการเปรียบไ้ เมื่อไปถึงสนามชนไ้ มือนำ หรือเจ้าของไ้ต้องเลือกสถานที่ให้น้ำที่สะอาดไม่มีคนพลุกพล่าน จากนั้นก็กวาดพื้นให้สะอาด พร้อมทั้งเอาส้อมกระแทกพื้นให้ของที่ติดตามส้อมออกให้หมด เจ้าของไ้ต้องตรวจดูส้อมที่ใช้ครอบไ้ ว่าไม่มีสิ่งที่เป็นอันตราย เขตอไ้ของตนเองติดอยู่ ปูพรมแล้วเอาไ้เข้าส้อมแล้วเอามุ้งครอบไ้ไว้ หลังจาก นั้นเป็นเรื่องของการเปรียบไ้ การเปรียบ คือการหาคู่ชน ซึ่งเจ้าของไ้จะต้องพิจารณาอย่าง รอบคอบเพราะการจับคู่ชนก่อให้เกิดการไ้เปรียบเสียเปรียบกันซึ่งส่งผลกระทบถึงการแพ้ชนะได้ การเปรียบไ้ชนนี้เจ้าของไ้แต่ละฝ่ายจะแลกกันจับคู้ไ้ โดยจะใช้มือนำรวตัวเพื่อไ้เพื่อคาดเดา น้ำหนักไ้ชน คนเปรียบไ้ต้องเป็นคนใจเย็น อย่าให้คนอารมณ์ร้อนชีโมโหเปรียบไ้ เพราะคนชี โมโห อารมณ์ร้อนโดนยั่วอาจจะตกหลุมพรางของคู่ต่อสู้ได้ สิ่งที่คุณเปรียบไ้ต้องมี “ความใจเย็น” เพราะการเปรียบไ้จะหนี ไม่พ้น การถูกยั่ว ถูกดูหมิ่นและถูกทำทายเป็นต่าง ๆ นานา ฝ่ายที่มีเจตนา มายั่วอารมณ์ ให้โกรธ ก็คือฝ่ายเจ้าของไ้ที่อยากให้เราเอาไ้ของเราประจักษ์คู่คู้กับไ้เขาเนื่องจาก มองเห็นแล้วว่าไ้ของเขาไ้เปรียบไ้ฝ่ายเราเสียเปรียบ ถ้าคนเปรียบไ้ไม่เย็นพอถือว่าดูหมิ่น เสีย ศักดิ์ศรีกันแล้วเอาไ้เข้าประจักษ์ชน ถ้าเป็นแบบนี้ก็เข้าทางเขา ผลสุดท้ายคือไ้เรา แพ้แน่นอน

เพราะฉะนั้นคนเปรียบไ้ต้องใจเย็นเป็นน้ำ น้ำธรรมดายังไม่พอต้องเย็น ขนาดน้ำแช่ แข็งกันเลยทีเดียว จะถูกยั่วอย่างไรไม่สนใจ ถ้าเห็นว่าไ้เราไม่ได้เปรียบหรือไม่สู้สึกไม่ควรชน ด้วยอย่างเด็ดขาด เจ้าของไ้ที่เปรียบไ้เองมักจะมีความเชื่อมั่นในไ้ของตัวเองสูงเกินไป ยิ่งซุ่ม ปล้ำมาดีเห็นว่าไ้ไ้เองส่วนมากตัดสินใจสู้ โดยลืมนึกไปว่าฝ่ายตรงข้ามถ้าไม่เก่งจริงแท้จริงเขา

ไม่อุ้มเข้าสนามให้เปรียบด้วย เทคนิคในการเปรียบไก่ นักเลงไก่ชนนิยมเปรียบไก่ให้ได้ 3 หน้อย คือ สูงกว่าหน้อย เดื่อยยาวกว่าหน้อย รูปร่างโตกว่าหน้อย ทั้งนี้เพื่อให้ไก่ของตนได้เปรียบมากที่สุด

ผู้เปรียบไก่จะต้องใช้ทักษะและความชำนาญตลอดจนประสบการณ์ที่เรียนรู้มาด้วยตัวเองในการเปรียบเทียบหาไก่ของตน เจ้าของไก่อาจต้องดูด้วยว่าคนเปรียบเป็นใครมาจากไหน มีชื่อเสียงแค่ไหน ประสบการณ์ของผู้เปรียบและไก่ตัวที่เปรียบเป็นอย่างไร อีกทั้งพิจารณาดูรายละเอียดต่าง ๆ ของไก่แต่ละฝ่าย การเปรียบไก่เป็นขั้นเชิงของนักเลงไก่ชนทุกประเภท ถือว่าเป็นความสำคัญที่สุดในการชนไก่ก็ได้ เพราะถ้าเปรียบไก่เสียเปรียบคู่ต่อสู้แล้ว ทางชนะมีอยู่แค่ร้อยละ 30 เท่านั้น นอกเสียจากไก่ของเราเก่งมากจริง ๆ จึงจะชนะได้ นักเลงไก่ที่ดีควรเปรียบไก่ให้รอบคอบ อย่าให้เสียเปรียบคู่ต่อสู้เป็นอันขาดถ้าเปรียบไก่ได้เปรียบคู่ต่อสู้แล้วจะเป็นทางนำมาซึ่งชัยชนะอย่างง่ายดาย คนเปรียบไก่ต้องเป็นคนอ่านทางไก่ออก คนเปรียบไก่ที่เก่งเขาจะอ่านออกว่าไก่ของเราตีเชิงไหน คู่ต่อสู้มีชั้นเชิงอย่างไร การเปรียบไก่ได้เชิงจะทำให้ไก่อวดดีนั้น สามารถตีเอาชนะได้ง่ายและรวดเร็ว แต่ถ้าหากเปรียบไก่เสียเชิง จะทำให้ไก่อวดดีไม่ได้หรือไม่ถนัด ดังนั้นการเปรียบไก่จึงต้องศึกษาให้ดีเรียกว่ารู้เขารู้เรา เช่น ไก่อเราชอบบน เวลาเปรียบก็อย่าให้เสียเปรียบสูงเป็นอันขาด แต่ถ้าเราได้สูงกว่าแต่ตัวยุบกว่า หากไก่ชอบบนก็เอาได้ แต่ถ้าไก่อเราเก่งตีล่าง หน้าคอ หัวปีก เท่เห่น ก็ยอมให้เขาได้สูงกว่าประมาณ 5-4 ได้ แต่เราต้องได้เปรียบตัวหนากว่า การดูเชิงไก่เป็นสิ่งสำคัญซึ่งเชิงของไก่จะมีเชิงที่เหนือชั้นกว่า หรือที่เรียกว่า “เชิงเหนือเชิง” บางทีก็วนกลับกันเป็นวงกลม เช่น ไก่คุมเชิงบนจะแพ้ไก่เชิงมัดปีก ไก่เชิงมัดปีกจะแพ้ไก่เชิงลง ไก่เชิงลงจะแพ้ไก่เชิงคุมบน เป็นต้น

พฤติกรรมในการเปรียบไก่ชนในภาคตะวันออกเฉียงใต้ปัจจุบันจากการสำรวจโดยกลุ่มตัวอย่างมีผู้นำที่อยู่ในจังหวัดภาคตะวันออกเฉียงใต้พบว่ามีการใช้หลักเกณฑ์ในการเปรียบไก่อ้างตารางที่ 7

ตารางที่ 7 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างมีน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตามหลักเกณฑ์ในการเปรียบเทียบ
(n=60)

การเปรียบเทียบ	ความถี่	ร้อยละ
อายุ	54	17.94
น้ำหนัก	50	16.61
รูปร่าง	47	15.61
ส่วนสูง	44	14.62
ผิวพรรณ	33	10.96
เคี้ยว	31	10.29
เชิงไก่	22	7.31
สายพันธุ์	20	6.64
รวม	301	100.00

จากตารางที่ 7 จะพบว่าในการเปรียบเทียบชนในปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างมีน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะให้ความสำคัญกับเรื่องอายุเป็นอันดับแรก ในการพิจารณาอายุควรพิจารณาคู่ต่อสู้ว่าเป็นไก่รุ่นเดียวกันหรือเปล่า แต่ถ้าของเราเป็นไก่ถ่าย (ไก่ที่มีอายุนานกว่า 1 ปีและมีผ่านการผสมพันธุ์ในครั้งแรก) ของคู่ต่อสู้เป็นไก่หนุ่มแล้วปัญหาเรื่องอายุก็หมดไป หลักการเปรียบเทียบโดยดูที่อายุของไก่นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากว่าไก่ของเราเป็นไก่หนุ่มหรืออายุน้อยอยู่ก็ต้องดูให้ละเอียดเป็นพิเศษ แต่ถ้าไก่ของเรามีอายุดีแล้วหรือว่าไก่ถ่าย ก็ไม่ต้องกลัวเรื่องอายุ ขอให้รูปร่าง น้ำหนักใกล้เคียงกันก็พอติดกันได้ การดูลูกหนุ่มหรือลูกถ่าย บางครั้งเราอาจจะมองไม่ออกว่าเป็นลูกหนุ่มหรือลูกถ่าย บางคนมักดูลูกถ่ายที่เคี้ยวว่าเคี้ยวขาต้องเป็นลูกถ่าย เรื่องนี้มันเรื่องของเทคนิค ไก่ลูกหนุ่มบางตัวเคี้ยวขา หรือที่เรียกว่า เคี้ยวส่ง บางตัวลูกถ่ายกลับไม่ค่อยมีเคี้ยว การดูลูกหนุ่มอ่อนต้องดูที่สร้อยคอ คือสร้อยคอจะสั้นหางพัดจะสั้นแข้งจะเป็นเงาไม้แห้ง เล็บจะสั้นนี่คือลักษณะไก่ชนลูกหนุ่มอ่อน ลูกหนุ่มแซบหรือลูกหนุ่มอายุดี ดูแล้วเหมือนลูกถ่ายใหญ่ คือ สร้อยยาว หางพัดล่างสุดจะสั้น แข้งจะเงาเป็นมัน ปลายเคี้ยวจะมีกระพี้ขาว ๆ ดิด ดูลักษณะจะใกล้เคียงกับลูกถ่ายใหญ่ ส่วนลูกถ่ายใหญ่ สร้อยจะยาวเป็นระย้า หางพัดจะยาวผิดปกติ แข้งจะแห้งไม่เป็นเงา เล็บจะยาว สร้อยหลังจะคมกระปุกหาง เคี้ยวจะไม่มีการพี้ขาวดิด นี่คือนิยามของไก่ลูกถ่ายใหญ่

ในการวิเคราะห์ดูว่าไก่ของฝ่ายตรงข้ามเป็นไก่หนุ่มหรือไก่ถ่ายให้สังเกตดูดังนี้
(วิเชียร สันตศิริ. 2542, หน้า 160-166; ไก่ป่า 2543 หน้า 10)

ตารางที่ 7 ร้อยละของกลุ่มตัวอย่างมีน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือในการเปรียบเทียบ
(n=60)

การเปรียบเทียบ	ความถี่	ร้อยละ
อายุ	54	17.94
น้ำหนัก	50	16.61
รูปร่าง	47	15.61
ส่วนสูง	44	14.62
ผิวพรรณ	33	10.96
เดือย	31	10.29
เชิงไก่	22	7.31
สายพันธุ์	20	6.64
รวม	301	100.00

จากตารางที่ 7 จะพบว่าในการเปรียบเทียบในปัจจุบันกลุ่มตัวอย่างมีน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะให้ความสำคัญกับเรื่องอายุเป็นอันดับแรก ในการพิจารณาอายุควรพิจารณาคู่ต่อสู้ว่าเป็นไก่รุ่นเดียวกันหรือเปล่า แต่ถ้าของเราเป็นไก่ถ่าย (ไก่ที่มีอายุนานกว่า 1 ปีและมีผ่านการผลิตในครั้งแรก) ของคู่ต่อสู้เป็นไก่หนุ่มแล้วปัญหาเรื่องอายุก็หมดไป หลักการเปรียบเทียบโดยดูที่อายุของไก่นั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากว่าไก่ของเราเป็นไก่หนุ่มหรืออายุน้อยอยู่ก็ต้องดูให้ละเอียดเป็นพิเศษ แต่ถ้าไก่ของเรามีอายุดีแล้วหรือว่าไก่ถ่าย ก็ไม่ต้องกลัวเรื่องอายุ ขอให้รูปร่าง น้ำหนักใกล้เคียงกันก็พอได้ การดูลูกหนุ่มหรือลูกถ่าย บางครั้งเราอาจจะมองไม่ออกว่าเป็นลูกหนุ่มหรือลูกถ่าย บางคนมักดูลูกถ่ายที่เดือยว่าเดือยยาวต้องเป็นลูกถ่าย เรื่องนี้มันเรื่องของเทคนิค ไก่ลูกหนุ่มบางตัวเดือยยาว หรือที่เรียกว่า เดือยส่ง บางตัวลูกถ่ายกลับไม่ค่อยมีเดือย การดูลูกหนุ่มอ่อนต้องดูที่สร้อยคอ คือสร้อยคอจะสั้นหางพัดจะสั้นแข้งจะเป็นเงาไม่แห้ง เล็บจะสั้นนี่คือลักษณะไก่ลูกหนุ่มอ่อน ลูกหนุ่มแซบหรือลูกหนุ่มอายุดี ดูแล้วเหมือนลูกถ่ายใหญ่ คือ สร้อยยาว หางพัดล่างสุดจะสั้น แข้งจะเงาเป็นมัน ปลายเดือยจะมีกระพี้ขาว ๆ ติด คุณลักษณะจะใกล้เคียงกับลูกถ่ายใหญ่ ส่วนลูกถ่ายใหญ่ สร้อยจะยาวเป็นระย้า หางพัดจะยาวผิดปกติ แข้งจะแห้งไม่เป็นเงา เล็บจะยาว สร้อยหลังจะคมกระพี้ขาวติด นี่คือนิยามของไก่ลูกถ่ายใหญ่

ในการวิเคราะห์ดูว่าไก่ของฝ่ายตรงข้ามเป็นไก่หนุ่มหรือไก่ถ่ายให้สังเกตดูดังนี้
(วิเชียร สันตศิริ, 2542, หน้า 160-166; ไก่ป่า 2543 หน้า 10)

1. ให้ดูเดือยก่อนเป็นอันดับแรก หากเป็นไก่ที่เดือยยาวแหลม แสดงว่าเป็นไก่ที่มีอายุดี หรืออาจเป็นไก่ถ่าย ถ้าเดือยมีการตัดเป็นปากฉลามหรือตัดเฉียงนั้นแสดงว่าไก่ก็มีอายุดีแล้ว ถ้าเดือยสั้นและโคนยังไม่แข็ง คือจับดูแล้วยังไม่แน่นมาก เดือยยังโอ้นเอน นิดหน่อย ปลายไม่แหลมแสดงว่าเป็นไก่ที่อายุน้อยหรือไก่หนุ่ม แต่การดูเดือยไก่อาจจะผิดพลาดได้ เพราะเดือยสามารถตัดแต่งได้และสังเกตได้ยาก หากไก่ฝ่ายตรงข้ามเป็นไก่เดือยครุฑหรือเดือยกามเดือยจะไม่งอกออกมายาว บางตัวอาจไม่มีเดือยเลย จึงทำให้สังเกตได้ยากมาก

2. ดูเกล็ดแข้ง ธรรมชาติของไก่เมื่อถ่ายขน เกล็ดแข้งก็จะหลุดร่วงหรือเปลี่ยนถ่ายไปด้วย ให้สังเกตดูว่าแข้งไก่มีร่องรอยของการเปลี่ยนเกล็ดหรือไม่ อาจจะมีร่องรอยอยู่ตามรอยเชื่อมของเกล็ดหรือมีเกล็ดที่ยังร้อนหรือร่วงออกไม่หมดติดค้างอยู่ซึ่งแสดงว่าไก่ตัวนั้นเป็นไก่ที่มีอายุดีหรือถ่ายขนมาแล้ว หรือแข้งไก่อาจมีลักษณะของเกล็ดแข้งที่แข็งมาก เกล็ดแข้งเป็นสัน เกล็ดนิ้วแห้งหนา แสดงว่าเป็นไก่ที่ถ่ายขนมาแล้วหรือไก่ถูกถ่ายขนเอง

3. ดูลักษณะขน ไก่เมื่อถ่ายขนแล้วจะมีขนใหม่ขึ้นมาทดแทน แต่จะมีขนเก่าติดอยู่ทั้งขนตัวและขนหาง ให้สังเกตดูว่าไก่ของฝ่ายตรงข้ามมีขนใหม่และขนเก่าติดอยู่หรือไม่ซึ่งขนใหม่และขนเก่าจะมีกลิ่นละสี ขนหางก็เช่นกัน นั้นแสดงว่าไก่ตัวนั้นเป็นไก่ถูกถ่าย

หลักเกณฑ์ต่อมาเป็นอันดับ 2 ในการเปรียบไก่ในภาคตะวันออกก็คือ เรื่อง น้ำหนักของไก่ชน กล่าวคือ ในกรณีที่ไก่ที่มีน้ำหนักเกินกว่า 2 ชีด เจ้าของไก่คนที่มีน้ำหนักตัวเบาว่าจะไม่ยอมเปรียบไก่ให้ชนด้วยซึ่งน้ำหนักของไก่ที่ห่างกันถึง 2 ชีดนั้นถ้าเปรียบกันคนก็หมายถึงน้ำหนักที่ห่างกันถึง 10 กิโลกรัม ไก่น้ำหนักที่น้อยกว่าไม่สามารถต้านแรงปะทะหรือน้ำหนักตัวไก่คู่ต่อสู้ได้เลย เจ้าของไก่จึงไม่ยอมเปรียบไก่ถ้ามีน้ำหนักห่างกันถึง 2 ชีดขึ้นไป ถึงแม้ว่าไก่ของตนจะได้เปรียบไก่ที่น้ำหนักมากกว่าทั้งส่วนสูงหรือความยาวของเดือยเพราะน้ำหนักที่ห่างกันนั้น เพราะไก่ที่ตัวเล็กกว่าไม่สามารถต่อสู้ได้เลย (วรเกียรติ เสริมอัตรา, สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม 2555)

การดูน้ำหนักของไก่โดยการจับไกววัดกะน้ำหนักดูว่าไก่ของเราจับของฝ่ายตรงข้ามมีน้ำหนักใกล้เคียงกันหรือไม่ โดยการจับที่กลางลำตัวบีบเข้าพอดังมือ ยกขึ้นสูงกว่าพื้น จดจำน้ำหนักที่ถ่วงไว้ แล้วเปรียบเทียบให้ใกล้เคียงกัน (วิเชียร สันตศิริ, 2542, หน้า 160-166)

จากตารางที่ 8 ยังพบอีกว่ากลุ่มตัวอย่างมีน้ำในภาคตะวันออกถือว่าการดูรูปร่างเป็นเกณฑ์ในการเปรียบไก่ชนในลำดับที่ 3 การเปรียบไก่ต้องจับตัวไก่คู่ต่อสู้ การจับไก่ต้องจับให้แน่น และดูบุคลิกลักษณะของคู่ต่อสู้ว่า แคร่หลัง คอ ปั้นขา ส่วนต่าง ๆ อย่างไหนใหญ่กว่าของเราเป็นการดี โดยให้มองหาตัวที่มีรูปร่างใกล้เคียงกับไก่เรา จึงเข้าไปเปรียบได้ เพราะหากนำไก่ไปเปรียบกับไก่ที่เล็กกว่า อาจถูกฝ่ายตรงข้ามต่อว่าซึ่งผิดมารยาท และหากนำไก่ไปเปรียบกับไก่ที่ใหญ่กว่าเขาจะหัวเราะเยาะได้ซึ่งถือเป็นการเสียเหลี่ยม

การดูความกว้างของลำตัวให้ดูว่าไก่ของเรากับไก่ฝ่ายตรงข้ามมีความกว้างของลำตัวหรือ แคร่หลังขนาดใกล้เคียงกันหรือไม่ ทั้งด้านหน้าอกและบริเวณแผ่นหลัง เพราะหากไก่ของเราแผ่น หลังแคบกว่า หน้าอกแคบกว่า เมื่อปล่อยลงสนามชน ไก่ของเราจะดูตัวเล็กกว่าและต้องเปิดดูปีก ของฝ่ายตรงข้ามด้วยว่า ปีกของฝ่ายตรงข้ามสมบูรณ์หรือไม่ มีปีกครบหรือหักมากน้อยขนาดไหน เพราะหากไก่ของฝ่ายตรงข้ามปีกหักเยอะหรือแทบไม่มีเลย ในเวลาเปรียบดูแล้วความกว้างพอกัน หน้าอกกว้างพอกัน แต่เมื่อคู่ต่อสู้ต่อปีกมาจะยังดูตัวโตกว่าเรามาก และการดูแผ่นหลังนั้นต้องดู ความยาวของแผ่นหลังด้วย เพราะไก่ที่ลำตัวยาวจะได้เปรียบไก่ที่ลำตัวสั้น โดยให้สังเกตดูจาก การจับและสังเกตดูโดยการวัดด้วยการใช้คืบนิ้ววัดดูหรือกะดูด้วยสายตา ไก่ที่ตัวยาวจะได้เปรียบ ในเรื่องความสูง เมื่อปล่อยเข้าชนจึงจำเป็นต้องละเอียดรอบครอบให้มากที่สุด

การดูปลายคอของไก่นั้นถ้าไก่มีปลายคอยาวจะได้เปรียบไก่ที่มีคอสั้น ให้สังเกตดูโดย การเคาะใต้คางไก่ทั้งสองตัวให้ชิดเต็มที่แล้วสังเกตความยาวจากต้นคอถึงหัวของไก่ หากตัวใดคอ ยาวกว่าจะมีผลในเรื่องของความสูงเมื่อปล่อยเข้าสังเวียน

การดูไก่ที่เดียนั้นถ้าไก่มีเดียนยาวกว่า แหลมกว่าย่อมได้เปรียบไก่ที่เดียนสั้น ปลายหัว หากว่าไก่คู่ต่อสู้มีเดียนยาวและแหลมมากก็ไม่ต้องชนเพราะโอกาสที่ไก่ของเราจะเสียไก่จากโคน เดียนหางมีสูง หากเดียนไก่ทั้งสองตัวมีความยาว ความแหลมใกล้เคียงกัน ก็ตกลงชนกันได้หรือหาก พันเดียนควรพินเท่ากัน แต่ถ้าหากไก่เดียนเท่ากันแต่รูปร่างเราเสียเปรียบ เราอาจขอให้คู่ต่อสู้พิน เดียนมากกว่าสัก 1-2 รอบ เพื่อเป็นการทดแทนความเสียเปรียบในด้านรูปร่าง ยังมีอีกวิธีหนึ่ง ที่ สามารถอ่านเชิงคู่เปรียบไก่ได้จากการจับคลำจากอวัยวะอื่น ๆ ของไก่ชนที่เปรียบ เช่น

1. ตะเกียบกันแข็งแรงและชิด แสดงว่า เป็นไก่ดีเร็ว
2. ช่องขาแคบ แสดงว่า เป็นไก่คุมบนและจัดเป็นไก่อดทน ชอบตีประชิดตัว ไม่ควรเอา ไก่เชิงลงไปเปรียบดี ไก่เราจะขึ้นมาตีลำบาก
3. ช่องขาห่าง กำปั้นลอดได้ แสดงว่า เป็นไก่ชอบตีห่าง ดีแรง
4. ซอกคอชิดแน่น นิ้วมือลงไม่ได้ แสดงว่า มีกำลังดี
5. ซอกคอห่าง ชนคลอนแคลน แสดงว่า คอไม่แข็ง
6. แข้งกลมเล็กเป็นลำห้วยหรือแข้งออกเหลี่ยมเรียกว่า “แข้งคัด” จะดีเจ็บปวดลึกถึง ขัดขอกและหักได้ แข้งกลมแข้งเหลี่ยมขนาดใหญ่จะดีลำโตและชอบตีหัว นิ้วยางเรียวกลมเป็นไก่ดี แสกหน้า แข้งกลมนิ่มแบบนิ้วมือคนเป็น ไก่ดีเจ็บปวดลึก อาจดีไก่อื่นพิการหรือตายได้ ไก่ยืนข้อขา ตัวและคอตรง แสดงว่า เป็นไก่เชิงบน ไก่ยืนโย้ตัวไปข้างหน้าลักษณะเฉียง ๆ แสดงว่า เป็นไก่เชิง มัด ล็อก ไก่ยืนลำตัวทอดขนานไปกับพื้น แสดงว่า เป็นไก่เชิงลง เชิงล่าง ไก่ก้าวเท้าเดินหยิบกำเท้า แสดงว่า เป็นไก่ดีเจ็บ ดีแมน

หลักเกณฑ์ในการเปรียบเทียบไถ่ชนในลำดับที่ 4 จากสายตาของกลุ่มมือน้ำในภาคตะวันออก ก็คือ เรื่องส่วนสูงของไถ่ การเปรียบเทียบไถ่ชนโดยดูส่วนสูงเป็นการเปรียบเทียบว่า ถ้าไถ่ชอบดินบน ควรเปรียบเทียบให้สูงกว่าคู่ต่อสู้ แต่ถ้าไถ่ชอบดุ่มชอบคาง ก็ควรเปรียบเทียบให้ต่ำกว่าคู่ต่อสู้เล็กน้อย (แต่ต้องให้ตัวของเราใหญ่กว่านิดหน่อยจึงจะพอดีกัน) บางคนขึ้นเชิงการเปรียบเทียบไถ่สูงมากมักจะกดไถ่ให้ตัวต่ำมากเวลาเปรียบเทียบ ข้อนี้ต้องพิจารณาให้ดี พิจารณาดูด้วยตัวของผู้เปรียบเทียบเองว่าจะดีได้หรือไม่ได้ (วิเชียร สันตศิริ, 2542, หน้า 160-166; ไถ่ป่า, 2543 หน้า 10)

ในการเปรียบเทียบไถ่ในด้านความสูงนั้น มีวิธีดูหลากหลายวิธี ในการเปรียบเทียบนั้นควรระมัดระวังเป็นอย่างยิ่งอย่าให้เสียเปรียบในด้านความสูงเพราะจะทำให้ไถ่ของเราเสียเปรียบในเชิงชนและการบินตี หากขึ้นเชิงเท่าเทียมกัน แข็งแกร่งพอกัน แต่เราเสียเปรียบสูง ไถ่ของเราจะเป็นตัวที่ต้องเสียเชิงให้กับคู่ต่อสู้จะทำให้การบินตีไม่ถนัด จะคิดปีก ดิดไหล คือตีได้ไม่เต็มที่ ยิ่งถ้าไถ่เราเป็นไถ่ดีแผลหู ตา ไปเจอคู่ต่อสู้ที่หัวสูงไม่ยอมลงจะทำให้ไถ่ของเราตีไม่ถึงแผลที่ชอบ ถึงตีได้ก็ไม่ถนัด ไม่เต็มปาก เต็มคำ ถ้าสูงกว่ามากอย่าชนเพราะมีโอกาสแพ้สูง วิธีการเปรียบเทียบไถ่ด้านความสูงคือ ให้นำไถ่ทั้งสองตัวมาเทียบใกล้ ๆ กันแล้วเคาะคางไถ่ให้หูหวัให้เต็มที่ เมื่อบมองดูโดยการเคาะได้คางดูแล้วมีความสูงใกล้เคียงกัน ลำดับต่อมาให้ดูให้ดูที่ความสูงช่วงขา ตั้งแต่พื้นไปจนถึงข้อพับดูว่าไถ่ตัวใดมีช่วงขายาวกว่า ต่อมาให้ดูที่หัวไหล่หรือบ่าว่าตัวใดสูงกว่ากันอีกอย่างให้สังเกตดูโคนหาง ว่าตัวใดมีโคนหางสูงกว่า ไถ่ตัวที่มีช่วงส่วนต่าง ๆ ที่กล่าวมาโดยรวมแล้วสูงหรือยาวกว่าจะได้เปรียบในเรื่องความสูง

การเปรียบเทียบไถ่ชน โดยพิจารณาจากผิวพรรณถือว่าเป็นหลักเกณฑ์ลำดับที่ 5 ที่กลุ่มตัวอย่างมือน้ำใช้พิจารณา การดูผิวพรรณนั้นต้องดูหน้าตาคู่ต่อสู้ว่าหน้าตาแก่หรือนานมากกว่าเราหรือเปล่า ถ้าผิวพรรณหน้าตาแก่หรือนานมากกว่าเรา การเอาชนะก็จะยาก ในการดูกระดูกเส้นสายและผิวพรรณให้วิเคราะห์จากการจับตัวในขณะที่เปรียบเทียบไถ่ที่กระดูกเส้นสายดี เวลาจับแล้วเนื้อตัวจะแข็งจะรู้สึกได้ว่ากระดูกแข็ง กระดูกใหญ่ กระดูกดี ถ้าคอต้องใหญ่มีกล้ามเนื้อลำคอมากและแข็ง ส่วนในเรื่องของผิวพรรณนั้นสังเกตได้ด้วยตาเปล่า ให้สังเกตในส่วนของ ปั้นขา ลำตัว ลำคอ หน้าอก หากไถ่ที่มีผิวพรรณดีจะมีผิวสีแดงสด และผิวพรรณจะดูหยาบกร้านกว่าปกตินั้นแสดงว่าเป็นไถ่ที่ผ่านศึกมาเยอะ แต่ไถ่บางตัวถึงแม้จะผ่านศึกมาเยอะแต่ผิวพรรณนั้นดูไม่น่ากลัว คือ ดูแล้วไม่หยาบกร้านเนื้อไม่แดงมากมาย ดังนั้น จึงจำเป็นต้องวิเคราะห์ควบคู่กับการจับตัวดูกระดูกและเส้นสายด้วย (วิเชียร สันตศิริ, 2542, หน้า 160-166; ไถ่ป่า, 2543 หน้า 10)

การดูเดือยไถ่นอกจากใช้เพื่อวิเคราะห์อายุในการเปรียบเทียบไถ่ชนแล้ว การดูเดือยไถ่ยังใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการเปรียบเทียบไถ่ กล่าวคือ เดือยที่ยาวและแหลมคมเหมือนอาวุธประจำกายของนักรบ

เคียวยิ่งยาวและแหลมคมเท่าใดเปรียบได้เช่นนักรบมีอาวุธประจำกายที่เป็นอันตรายต่อคู่ต่อสู้มาก เช่นนั้น ไก่หนุ่มที่อายุน้อยจะมีเคียวที่สั้นและไม่แหลมคมเท่าไก่ที่มีอายุมากกว่า

หลักเกณฑ์ในการเปรียบไก่อรงลำดับสุดท้ายในสายตาของกลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มในภาคตะวันออกก็คือ การดูเชิงไก่

1. ไก่เชิงยืนแปะหน้าตักกัน ขาดาย ไม่ฟุดเวิร์ก ชอบหน้าคอและคัม การเปรียบถ้าเราได้ หนากว่า หรือถ้าเสียเปรียบน้อยกว่าหน้อยก็พอจะตีกันได้ ดูไก่คู่ต่อสู้ชนหัวเต็ม ๆ คอชนเขาะ ๆ ยืนตั้งตรง ก้อยเข่ง แต่ถ้าได้ใหญ่เท่ากันจะตีตัวไหนชนหัวกร่อนๆน่าจะเป็นไก่ลง ไก่มัด หรือยืนตัว เอน ๆ จับคอแล้วยัดไปข้างหน้าชนหัวเต็ม ชนคอไม่เขาะเป็นไก่เชิง กอด กด จี ไก่ชอบหน้าคอ จ้วลม หงายไฟตีตัวเอง ไม่เอาหลบ ยืนตัวทอดขนานกับพื้น จับคอแล้วยัดหน้าอย่างมั่วว้าง หัวกร่อน มุดมัด หลบซ่อนแน่ ๆ ต้องหลบขึ้นตีด้วยเสียง

2. ไก่ยืนแปะหน้าตักกัน ขาไม่เดิน ไม่ฟุดเวิร์ก ชอบหัวและหน้าหงอน การเปรียบชนถ้า หากสูงพอกันหรือสูงกว่าคู่ต่อสู้จะดี ถ้าต่ำกว่าจะลำบากจะตะกายเอาหัวไม่ได้ในไก่เชิงเดียวกัน ยืนแปะหน้าเหมือนกัน ถ้าเจอไก่เชิง กอด กด จี บด บี ขยี้ สือก มัด ลงจิกขา ลอดทะลุหลัง จะเสียเปรียบหนัก เรียกว่า มีลูกหากินน้อย

3. ไก่เชิงยืน (เดินใบ) คอกอดบิดซ้าย-ขวา ขาเดินในเร็ว ฟุดเวิร์กดี ชอบหน้าคอ หน้า หงอน หัว กระจายออกมาคิดแข่งเปล่าเข้าบ้อง เข้าตัว เจอไก่ กอด กด จี ถ้าเดินไม่ทันจะกดบ่าตีตัว ไก่เข้าปีกจะกดไม่ให้ออกกรณีเข้ามัดได้แล้ว หรือพยายามขยับปีกและหมุนตัว ไม่ให้คู่ต่อสู้เข้าปีก ไก่แบบนี้เป็นไก่ปากเร็ว เรียกว่าปากถึง ตินถึง ตีเจ็บ เปรียบสบาย เปรียบได้เชิงอะไรก็ตีทั้งนั้น

4. ไก่เชิง กอด กด จี (มัดและทะลุตุต) เป็นไก่ 2 คอประเภทบนจัดชอบหัวและหูนอก ตีหัวและหลัง ชอบไก่ยืนหรือ ไก่เชิงบนเหมือนกันถ้าเจอไก่มัดจัดลำบาก ไก่เชิงบนจัดอย่างเดียว ถ้า เจอไก่ยืนจะเสียเปรียบต่ำกว่าอันตรายจะเสียเปรียบสูงมากมัวแต่จะตะกายตีหัวจะแพ้ไก่ยืน

5. ไก่เชิง กอด กด จี ขยี้ บด บี สือก มัด (เชิงล่าง สือก มัด 60% บน 40%) ประเภทไกล่าง จัด ถ้าคู่ต่อสู้บนจัดเหลี่ยมคอสู้ไม่ได้ จะเล่นเพลงล่างเข้า มุด มัด ไก่ประเภทนี้มักจะล่าเดี่ยว ส่วนใหญ่จะแพ้ไก่ขึ้นจัด โดยเฉพาะถ้าเสียเปรียบสูงมาก ๆ เพราะลูกถนัด ลูกหากิน เข้าปีกจะหมด ประสิทธิภาพลงทันที ถ้าไม่สามารถทำเชิงมัดปีก ดีสวาทหรือหลังได้ เพราะโผล่หัวออกมาไม่ได้ ในไก่มัดจัด ๆ ถ้าไม่สามารถทำให้คู่ต่อสู้บาดเจ็บได้ก็มีแต่จะแพ้อย่างเดียว

6. ไก่เชิงบนมีล่างสลับ เป็นไก่ประเภทบนจัด เดินในดี วงในเหนียวแน่น ถ้าเดินเพียง พล่างเสียเหลี่ยมกำลัง จะขวางให้คู่ต่อสู้หลบเข้าปีก หรือท้อง ทำเชิงมัดกลายเป็นได้เปรียบ รูปเชิงไก่ เเชิงแบบนี้เปรียบง่าย เปรียบไม่ให้เสียเปรียบก็พอแล้ว ไม่ต้องคำนึงถึงคู่ต่อสู้ว่าจะเป็นเชิงอะไร

เจ้าของไก่หรือผู้เปรียบไก่จะต้องดูไก่ที่ตนเปรียบว่าเป็นไก่เชิงประเภทใด หากไก่ของตนเป็นไก่เชิง
แข็งเปล่า หากเปรียบกับไก่ที่เป็นเชิงเท้าบ่า เเชิงไก่ของตัวเองจะเหนือกว่า หากเชิงไก่ของตนเป็น
เชิงเท้าบ่า จะเป็นเชิงที่เหนือกว่าไก่เชิงลงจิกขา ไก่เชิงลงจิกขาเป็นไก่เหนือเชิงกว่าไก่เชิงมัดปีก
แต่ถ้าไก่ของตนเป็นเชิงมัดปีกหากเปรียบได้ไก่เชิงบน ไก่เชิงมัดปีกจะเหนือกว่าไก่เชิงบน ไก่เชิง
มัดปีกจะเสียเปรียบไก่เชิงบนแต่จะเหนือกว่าไก่เชิงหน้าตรงที่เหนือกว่าไก่เชิงตั้งโค่ ดังนั้นผู้ที่
เปรียบไก่จำต้องดูเชิงไก่ที่เปรียบให้ขาดว่าเป็นไก่เชิงไหนเพื่อจะได้เปรียบไก่ไม่ให้เสียเปรียบกัน

มีน้ำที่เปรียบไก่อบางคนอาจหลีกเลี่ยงที่จะเปรียบไก่ของตนกับขุมใหญ่ที่มีชื่อเสียง
สาเหตุนอกจากชื่อเสียงและเงินเดิมพันที่คู่แข่งมีเหนือกว่าแล้ว สาเหตุสำคัญอาจเป็นเพราะมีน้ำ
ของขุมใหญ่นั้นเอง มีน้ำของขุมใหญ่นอกจากมีประสบการณ์สูงแล้ว วิธีการในการให้น้ำใน
ระหว่างชนไก่รวมถึงวิธีการรักษาบาดแผลจากการบาดเจ็บในการชนไก่ยังเหนือกว่าด้วย มีน้ำดี
เวลาเข้าชนผู้จะเป็นมีน้ำต้องดูไก่ออกว่าโคนคู่ต่อสู้ตีแผลไหน โคนลำแข้ง หรือปลายคอ มีอาการ
ขัดอาการเอียง เชื่องช้าลงจะได้แก้ไขประคับกระเบื่องได้ถูกต้อง ว่าโคนปั่นขา หน้าอก หัวคุด โคน
คอ ปลายคอ ขั้วหู กระดูกขอบตา จะได้ไขหัวถ่วงตา มีน้ำบางคนมีความชำนาญเป็นพิเศษจนเป็นที่
ยอมรับของนักพนัน ขุมใหญ่ ๆ บางขุมนอกจากมีมีน้ำที่มีความชำนาญและประสบการณ์สูงแล้ว
ยาบำรุงที่ให้ไก่กินในระหว่างชนนั้นยังมีคุณภาพสูงและราคาแพง ยาบางอย่างอาจมีราคาถึงขวดละ
5,000-10,000 บาท ซึ่งหมายถึง การใช้ยาเพียงครั้งเดียวต่อไก่ที่ชนหนึ่งตัว

การเปรียบไก่ออกจากการพิจารณาหรือใช้ประสบการณ์ของผู้เปรียบไก่แล้ว หากสาย
พันธุ์ไก่อีความสำคัญต่อการเปรียบไก่อเป็นอย่างยิ่ง จากประสบการณ์ของผู้อยู่ในวงการไก่ชนหรือ
สถิติของพันธุ์ไก่ที่เปรียบคู่ชน พอสรุปการเปรียบเทียบความเด่นของพันธุ์ไก่ชนได้ดังนี้
(พน นิลผึ่ง, 2541)

เหลืองหางขาว	เหนือกว่า	ประดู่หางดำ
ประดู่หางดำ	เหนือกว่า	เขียวแมลงภู่
เขียวแมลงภู่	เหนือกว่า	โยดอกหมาก
โยดอกหมาก	เหนือกว่า	ทองแดง (นกแดง)
ทองแดง (นกแดง)	เหนือกว่า	โนรี
โนรี	เหนือกว่า	นกกรด
นกกรด	เหนือกว่า	เทา
เทา	เหนือกว่า	ลายกาเหว่า

การเปรียบเทียบไถ่นั้นเราต้องอาศัยการสังเกตหลายอย่างประกอบกัน คอยอ่านเชิงว่าเขาเชิงใด แล้วจึงค่อยตัดสินใจเปรียบเทียบ เมื่อเจ้าของไถต่างพึงพอใจทั้งสองฝ่าย ก็จะตกลงกันเรื่องเงินเค็มพัน ซึ่งจะมากหรือน้อยนั้นขึ้นอยู่กับความเก่งของไถ อาจจะตั้งแต่ 500 บาทขึ้นไป จนถึงหลักแสน ถ้าตกลงหลักแสน ถ้าตกลงกันได้ก็จะจับคู่ชนกันเลย

สายพันธุ์ไถถือว่าเป็นหลักเกณฑ์หนึ่งที่ยังคงนำมาใช้ในเวลาเปรียบเทียบไถชน การใช้สายพันธุ์ไถในการเปรียบเทียบไถชนนั้นเป็นการดูสกุลไถต้องดูว่าลักษณะไถคู่ต่อสู้มีสีสันอะไร หน้าตาเป็นอย่างไรเกล็ดตามขาหน้าแข็งเป็นอย่างไรดีกว่าเราหรือเปล่า ถ้าคู่ต่อสู้มีสีดีกว่าเรา เราไม่ควรชนด้วย เพราะโอกาสชนะมีน้อยมาก ถ้าลักษณะคล้ายคลึงกัน การแพ้ชนะอยู่ที่น้ำเลี้ยงของไถเอง ซึ่งกาเปรียบเทียบไถทุกครั้งจะดูที่สกุลของไถเป็นอันดับแรก (วิเชียร สันตศิริ, 2542, หน้า 160-166; ไถป่า, 2543 หน้า 10)

นอกเหนือจากเทคนิคของการเปรียบเทียบไถแล้ว ผู้เปรียบเทียบไถยังต้องมีวิธีในการสังเกต วิเคราะห์ดูลักษณะไถชนที่เปรียบอีกด้วย ซึ่งในปัจจุบันเราจะพบว่า มีการผสมพันธุ์ไถชน 2-3 สายพันธุ์ ดังนั้น ในยุคที่ไถชนหลากหลายสายพันธุ์จะมีหลักการเปรียบเทียบไถที่ค่อนข้างละเอียดมากขึ้น โดยมีหลักการเปรียบเทียบไถดังนี้

1. วิเคราะห์สายพันธุ์ไถก่อนเปรียบว่าเขาน่าจะเป็นสายพันธุ์ใด เป็นลูกผสมแบบใด เน้นหนักไปทางไหน เช่น ลูกผสมง่อน ลูกผสมบราซิล ลูกผสมได้ห้วน ลูกผสมได้ ลูกผสมก้อย ลูกผสมพม่า ซึ่งแต่ละสายก็มีลักษณะสังเกตที่ควรจดจำ เช่นลูกผสมง่อนถ้าเลียดง่อนเยอะกระดูกจะใหญ่หนักราคาใหญ่ ขนน้อย แข็งใหญ่เป็นต้น ถ้าลูกผสมพม่าก็ต้องหางกระดูกอกตั้ง หงอนชี้ ตัวเล็กขนหนาตาโลย เป็นต้น ไถที่ออกลักษณะสายพันธุ์ใดชัดเจนขึ้นเชิงมักจะ โน้มเองไปทางสายพันธุ์นั้น เช่น ดูหน้าตาแบบไทย ๆ ก็เดาก่อนว่ากอดมุดมัด อย่างน้อยต้องกอดสองคอบน เป็นต้น ต้องสังเกตให้รอบครอบ

2. วิเคราะห์เชิงชน ถ้ารู้สายพันธุ์ก็วิเคราะห์เชิงชนแบบคร่าว ๆ ได้ เช่นลูกผสมเชิงจะไม่จัดดีเจ็บ ๆ ลูกร้อยเช่นไทยร้อย พม่าร้อย ก้อยร้อย ได้ร้อยลิลางจะพลั่ว เตรียมตัวให้ดีกว่าเราดีได้ไหม ถ้าง่อนร้อยช้า ๆ ตีต่ำ ๆ ลำตัวชอกระวัง พวกพม่าง่อนก็หนุน ๆ ถอด ๆ ง่อนตราดก็ ลือคมุดมัดกัดบ่าเป็นต้น

3. วิเคราะห์ท่าทางการยืนของไถชน ไถยืนตรงตั้งมักชนหัวสูง พวกยืนเฉียง ๆ คอชิด 45 องศา มักเชิงมุดมัด คุมบน พวกยืนขนานกับพื้นมักเป็นไถลงหัวต่ำมุด เบียดหน้ากระเพาะ เป็นต้น พวกหางตรง ๆ ขวามักออกสไตร์ไทย ๆ พวกหางตั้งมักชนหลายสไตร์ส่วนมากชอบตีหน้าตรง

4. วิเคราะห์สภาพร่างกาย เช่น พวกหน้าคอดแดง ๆ มักเชิดเวลาชน พวกชนหัวเกรียนมักเชิงมุดมิด พวกชนหัวโล้นลงมาถึงต้นคอมมักจะเชิงล่าง พวกชนหัวไม่เกรียนมักชนหัวสูงคมบนเป็นต้น

การเปรียบไถ่นั้น คนเลี้ยงหรือมือไร่ควรเปรียบเอง เนื่องจากจะได้รู้น้ำหนัก ส่วนสูง อ่านเชิงชน อายุความแข็งแรงและรอยบาดแผลไถ่ที่เปรียบได้ดีกว่าผู้อื่น การเปรียบไถ่ให้ได้เปรียบกว่าให้สังเกตดูเคี้ยวและเกล็ดไถ่ที่เปรียบ ถ้าไถ่ที่เปรียบมีเคี้ยวยาวมีรอยตัดแต่ง เกล็ดหนาเห่อขึ้นไม่ราบเรียบ แสดงว่าเป็นไถ่เก่ามีอายุผ่านสังเวียนมาแล้ว ถ้าไถ่เราเป็นไถ่หนุ่มไม่ควรเปรียบดีด้วยไถ่ที่ล่าตัวได้เปรียบเวลาจับกระดูกอกจะยาวเลยนิ้วไป ถ้าจับกระดูกอกอยู่ในนิ้วชี้ แสดงว่าอกสั้นแรงไม่ดี ไถ่เชิงจะมีลำตัวกลมเป็นไม้กระบอก เนื้อแน่น มีกล้ามเนื้ออกและขา หน้าหน้าอกหนังหน้าคอสีชมพูอมแดง ควรจับจั่วหาง โคนคอ ปล้องกระดูกต่อสั้วด้วย ไถ่โคนหางบ้องหางแน่นจนนิ้วชี้กับนิ้วหัวแม่มือลงไม่ได้ แสดงว่าแข็งแรง ไถ่โคนคอตรงมาแน่นจนนิ้วชี้และนิ้วหัวแม่มือลงไม่ได้ ีองกระดูกซี่โครง แสดงว่าแข็งแรง ปั้นขาใหญ่ บั้นท้ายแบนโต ไหล่อกใหญ่ เป็นไถ่แข็งแรงไม่ควรเปรียบดีด้วย เชิงไถ่ต่อสั้วอาจดูได้จากบาดแผลเก่า เช่น หัวโล้นไม่มีขนแต่หนังบางเรียบใส แสดงว่าเป็นไถ่เชิง ไม่เคยเจ็บตัว หรือบางครั้งไถ่ตั้งกอดกลมหัว แต่เจ้าของไถ่หลอกถอนโกนขนหัวออกให้คนคิดว่าเป็นไถ่ลงหัว ถ้าไถ่หัวโล้น หัวโกนเป็นแถบรอยโกรมีหนังหนาเป็นตุ่มสี คือ สีแดงกับสีขาว แสดงว่าเป็นไถ่ลงโคนตีหัวมาแล้ว ถ้าหัวเลี่ยมขนไม่หลุด ใบหน้ายังมีขนอยู่แสดงว่าเป็นไถ่เร็ว ชนหัวสูง ไถ่อื่นเข้าไม่ติด ปากเร็ว ดิ้นเร็ว ดิ้นเปล่าเป็นไถ่เก่ง ไถ่หน้าคอโล้น ขนหลุดคอใหญ่หนังหนา คอหนา หัวขนไม่หลุด แสดงว่าเป็นไถ่ตั้งไม่ลงหัวให้ใคร ผู้เปรียบไถ่ควรเปรียบดีตามที่ไถ่ตัวเองถนัด การเปรียบไถ่ที่ไม่ได้เชิงถนัด ไถ่จะตีไม่ได้ หรือตีไม่ถนัด ลูกเมไม่เด็ด ๆ ไม่อาจใช้ได้ทำให้แพ้ได้ หากคนเปรียบไถ่เพียงต้องการให้ไถ่ของตนใหญ่กว่าแต่ไม่ได้เชิงดีก็ไม่มีประโยชน์ ผู้เปรียบไถ่เสมอหรือเล็กกว่าเล็กน้อยแต่ได้เชิงดีก็สามารถเอาชนะได้ง่ายกว่าเปรียบได้เปรียบแต่ไม่ได้เชิง

เคล็ดลับของมือเปรียบไถ่อีกอย่างหนึ่ง คือ ชอบกดหลังไถ่ให้ขึ้นย่อ จนไถ่บางตัวขึ้นย่อจนเคยตัว บางคนชอบเอาไถ่ไปเปรียบอยู่ตรงที่ต่ำเพื่อให้ดูว่าไถ่ของตนดี บางคนก็ตัดปีกทำให้ดูว่าไถ่ตัวเล็ก บางคนก็เอาแป้งหรือดินสอพองทาตัวทำให้ผิวของไถ่ไม่น่ากลัว สุดแท้แต่ใครจะหากลยุทธ์มาใช้เพื่อเอาเปรียบคู่ต่อสู้ ข้อสำคัญ เราต้องไม่ประมาท ไม่ดูถูกคู่ต่อสู้ ไม่ถือว่าไถ่ของเราเก่งสุดยอดไม่กลัวไถ่ตัวใดทั้งสิ้น หลักการต่าง ๆ ที่กล่าวมาคงใช้ไม่ได้สำหรับการเปรียบไถ่ทางภาคใต้ เพราะภาคใต้การเปรียบไถ่ ห้ามจับไถ่คู่ต่อสู้ ได้แต่ดูและสังเกตด้วยตาอย่างเดียว ดังนั้นมือเปรียบจะต้องชำนาญ มองด้วยตาก็สามารถอ่านคู่ต่อสู้ดีกว่าสูงหรือต่ำ น้ำหนักมากน้อยเท่าไรสามารถประมาณได้ถูก ว่าได้เปรียบหรือเสียเปรียบอย่างไร

มือน้ำที่เปรียบไก่อที่มีประสบการณ์สามารถดูลักษณะของไก่อเปรียบได้จากสภาพร่างกายของไก่อเปรียบได้ดังนี้ (พน นิลผึ่ง, 2541)

1. ไก่อเปรียบขนหัวเรียบ ขนไม่หลุดขนอยู่บริเวณหน้ายังอยู่ หน้าบางแบบหน้าตัวเมีย กระหม่อมเรียบวัดยาวสองตอน แสดงว่า ไก่อตัวนั้นชนกระแหย่งหัวสูง ไม่ยอมลงหัวเป็นไก่อถือหัวชนเร็วชนสูง เชิงกอดและตีหน้าตรงไก่อื่นจะตีหัวมันยากและการที่ขนอยู่บริเวณหน้าไม่หลุดแสดงว่าไม่เคยเจ็บหน้าเลย เป็นไก่อเก่งและเร็ว ไม่ควรไปเปรียบชนด้วย ถ้าจะเปรียบชนด้วย ไก่อของเราจะต้องแข็งแรง ถนัดตีเท้าบ่าหรือ มัดปีกหรือเชิงมัลลอได้ยิ่งดี ไม่ควรเอาไก่อเชิงตั้งตีหน้า คอ หู ทางไก่อเราจะสู้เขาไม่ได้ ยิ่งถ้าถูกตีหน้า คอ หู ทางไม่มีถูกตีพิฆาตด้วยแล้ว โอกาสที่ไก่อเราจะแพ้มีสูง

2. ไก่อเปรียบเป็นไก่อใหญ่ ขนหน้าคอโกรน หลุดหัก หน้าใหญ่ กะโหลกหนา ขนไม่หลุดร่วง แสดงว่า เป็นไก่อตีล้าหนัก ช้า ตั้งโค ไม่ยอมลงหัว แข็งแรง ถ้าจะเปรียบชนด้วย เราจะต้องเอา ไก่อเชิงลงชุ่มช่อน ลักตึชโมยตีและเป็นไก่อตีวงแดง บริเวณใบหน้าไปเปรียบตีจึงจะชนะเร็ว ไม่ควรเอาไก่อตั้งโคแลกกันไปตี จะสู้เขาไม่ได้

3. ไก่อเปรียบขนหน้าคอยังดก ขนต้นคอหลุด ขนหัวหลุดหมด หัวโล้นหนังหัวหนา แสดงว่า เป็นไก่อเชิงสูง ถ้าจะเปรียบชนด้วย เราจะต้องเอาไก่อเชิงบน ตีหัว ตีท้ายทอย ตีสันคอไปเปรียบตีหรือเอา ไก่อเท้าเก่ง ๆ ไปตีจะชนะเร็ว ไม่ควรเอาไก่อตั้ง ตีหน้าคอหรือไก่อลงไปตีด้วย เพราะไก่อเราจะตีเขาไม่ถนัดหรือตีไม่ได้

4. ไก่อเปรียบขนหัวหลุดแถบเดียว แสดงว่า เป็นไก่อลายหัวหรือเสียเชิงข้างเดียว ถ้าจะเปรียบตีด้วย เราจะต้องเอาไก่อนัดเชิงบน คือ ถ้าไก่อเปรียบขนหัวหลุดแถบขวา เราจะต้องเอาไก่อนัดบน ด้านซ้ายเปรียบตี ถ้าไก่อเปรียบขนหัวหลุดแถบซ้าย เราจะต้องเอาไก่อนัดบนด้านขวาเปรียบตีด้วย จึงจะชนะเร็ว ไม่ควรเอาไก่อนัดหน้าตรง หรือเชิงลงไปเปรียบตีจะชนะยาก

5. ไก่อเปรียบแข้งกลมเป็นลำ มีเกล็ดหน้า-หลังเป็นระเบียบชัดเจน นิ้วก็อวบเตกมาก เกล็ดนิ้วใน (นิ้วชี้) เกล็ดปลายนิ้วแตก เป็นดอกเป็นดวง มีเกล็ดพิฆาต เกล็ดเม็ดข้าวสาร โต เกล็ดเขลยสูง ไม่ควรเอาไก่อไปเปรียบตีด้วย

6. ไก่อเปรียบสีเหลืองใหญ่พระเจ้า 5 พระองค์ ค่างเบญจรงค์ 5 สี ประคู้หางดำ เขียวแมลงภู่ หางดำเทาทอง ทองแดงหงดำ ไม่ควรนำไก่อไปเปรียบตีด้วย

7. ไก่อเปรียบมีตาปลาหมอตายหรือตาสีโพลก่ หงอนกอดรัดกระหม่อม หรือ ท้ายหงอนเปิดสูงแบบพญานาค ไม่ควรเอาไก่อไปเปรียบตีด้วย

8. ไก่อเปรียบที่คอยทะยานเข้าจิกตีฝ่ายเราชนะเปรียบ ไม่ควรเอาไก่อไปเปรียบตีด้วย

9. ถ้าไก่อเราทะยานเข้าใส่ไก่อเปรียบตัวใด ถ้าส่วนอื่นไม่เสียเปรียบ ควรเอาไก่อเปรียบตีด้วย เพราะไก่อจะรู้ของมันเองว่าสู้ได้

10. ถ้าเราเอาไก่ไปเปรียบคู่ แต่ไก่เราเห็นคู่เปรียบแล้วแสดงอาการเฉยเมยหรือ แสดงอาการหลน หวาดกลัว ถึงแม้ว่าไก่เราจะได้เปรียบในด้านอื่นๆ อย่าเอาไปเปรียบดีด้วย เพราะไก่เราจะยอมเขา และแพ้ได้ง่าย

กลุ่มเซียนพนัน

กลุ่มเซียนพนันหรือ นักพนัน ในวงการชนไก่อาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “นักเลงไก่กระดาก” นักพนันกลุ่มนี้จะไม่มีไก่ชนของตนเอง แต่จะเข้ามาในสนามชนไก่เพื่อเล่นแต่การพนัน นักพนันชนไก่เหล่านี้จะวิเคราะห์ไก่ชนก่อนไก่จะชนต้องรู้ว่าไก่ชนตัวนี้สายพันธุ์อะไร มีประวัติความเป็นมาอย่างไร มาจากซุ้มไก่ชนไหน สาเหตุที่นักพนันต้องให้ความสำคัญกับซุ้มไก่ชน เนื่องจากซุ้มไก่ชนที่เจ้าของซุ้มมีทุนมากก็จะสามารถซื้อไก่ชนตัวเก่งๆ มาชนได้ หรือมีयरกระตุ้นพลังที่มีคุณภาพดีให้ไก่กินได้ เพราะชื่อเสียงของซุ้มไก่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจเดิมพัน ดังคำพูดที่ว่า (ดาวรุ่ง พุ่มทองคำ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

“เล่นมวยให้ดูค่าย เล่นไก่ให้ดูซุ้ม”

ซุ้มไก่ที่มีชื่อเสียงหรือมีเงินทุนมากจะมีไก่เก่งที่หาซื้อได้ด้วยราคาแพง จ้างมีอน้ำเก่งและยาได้ปที่มีคุณภาพให้ไก่กิน เซียนพนันหรือนักพนันอาชีพจะเล่นพนันไก่ทั้งสองข้าง เซียนพนันจะมีไหวพริบประสบการณ์สูงมากและมีมันสมองในการคำนวณที่ละเอียดเย็บ สามารถบวกลบราคาเดิมพันได้อย่างแม่นยำ นักพนันเหล่านี้จะไม่มีไก่เลี้ยงไว้ชน แต่จะเข้าบ่อนทั้ง สนามชนไก่ที่ได้รับอนุญาต รวมทั้งบ่อนป่าทุกที่ นักพนันเหล่านี้จะเล่นพนันไก่ทุกตัวที่เห็นว่าดีในสายตาของตน คนพวกนี้จะเล่นพนันแบบออกตัว สุดท้ายเมื่อแต่งบัญชีราคาที่เคยเดิมพันไว้เสร็จจะพบว่า ไก่ตัวไหนก็ตามที่ชนะเซียนนักพนันยังมีกำไรจากการพนันอยู่ดี

แต่งบัญชีให้ได้เงินเดิมพันมากที่สุด จะไม่รู้สึกผูกพันกับไก่ของใคร ไม่เล่นตามพรรคพวกหรือเพื่อนฝูง เล่นกับคนทุกคนโดยไม่มีการแบ่งพวกแบ่งชั้น เงินเดิมพันจะมากหรือน้อยก็ตามแต่สถานการณ์ในขณะนั้นว่ามีราคาต่อรองมากน้อยเพียงใด คนพวกนี้นิยมเล่นการพนันทุกชนิด ในวันที่ไม่มีไก่ชนในบ่อนก็จะไปเล่นการพนันอื่น ๆ ตามบ่อนการพนันทั่วไป พบเห็นได้ทุกวงการพนัน เรียกได้ว่าเป็นนักพนันอาชีพเพราะไม่ทำงานใด ๆ นอกจากเล่นการพนันเท่านั้น (ประดับ รัชมี, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2555)

นักพนันสมัครเล่น คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเล่นพนันเพื่อความสุขสนุกสนานเพื่อความตื่นเต้นเท่านั้น เงินเดิมพันจะไม่มากนัก คนกลุ่มนี้ส่วนใหญ่จะเล่นไก่ตัวที่ตนเองชอบและจะไม่เล่นกับพวกเซียนนักพนันเพราะทุนในการต่อรองมีน้อยและคิดคำนวณผลได้เสียจากการต่อรองไม่ทัน ซึ่งผลจากการเล่นไก่ที่ตนเองชื่นชอบมีความเสี่ยงได้เสียพอสมควร (ดาวรุ่ง พุ่มทองคำ, สัมภาษณ์, 8 สิงหาคม 2555)

พวกเล่นพนันไถ่ชนเพื่อความสนุกสนานและให้ตื่นเต้นล้าใจ คนพวกนี้จะเล่นพนันไถ่ชนในราคาไม่มากนัก ส่วนใหญ่จะนั่งอยู่ด้านบนของอฒจันทร์ไม่ติดสังเวียน จะเล่นกันในกลุ่มนักพนันรายย่อยที่เดิมพันกันในจำนวนเงินพอประมาณ ส่วนใหญ่จะกลับบ้านเมื่อได้เงินมาเล็กน้อย (ประดัด รัชมิ, สัมภาษณ์, 8 กันยายน 2555)

นักเลงกระดาศหรือที่คนในวงการไถ่ชนเรียกว่า "เซียนกระดาศ" เป็นนักพนันที่ไม่มีไถ่ชนเลี้ยงไว้ชนแม้แต่ตัวเดียว คนกลุ่มนี้จะเล่นการพนันไถ่ชนทุกสนามไม่ว่าเป็นบ่อนป่าหรือสนามชนไถ่ที่มีใบอนุญาต แต่ส่วนใหญ่ เซียนกระดาศจะเข้าเล่นพนันในบ่อนใหญ่หรือบ่อนที่มีใบอนุญาต สาเหตุเพราะว่าบ่อนใหญ่หรือบ่อนที่มีใบอนุญาตจะมีคนจำนวนมากมาเล่นพนันหรือดูไถ่ชน เซียนกระดาศสามารถหาคู่พนันได้ง่ายและมีโอกาสในการออกตัวเมื่อราคาเดิมพันพลิกกลับหรือเปลี่ยนไปอย่างกะทันหัน คนที่มีมากในสนามใหญ่จะเป็นสิ่งดึงดูดให้เซียนกระดาศเข้ามาเพื่อเล่นพนัน เซียนกระดาศจะมีประสบการณ์และความชำนาญมากในการตัดสินใจไถ่ตัวใดได้เปรียบหรือเสียเปรียบจะแพ้ได้ เสียกระดาศหรือเซียนกระดาศจะเล่นราคาต่อรองโดยจะรักษาผลประโยชน์เพื่อที่จะได้เงินไม่ว่าไถ่ตัวใดจะแพ้หรือชนะก็ตาม คนเหล่านี้มีไม่โกลหรือคิดจะเล่นพนันเพื่อให้ได้เงินจำนวนมาก ๆ เมื่อवलกลับในบัญชีที่เล่นพนันแล้ว ผลที่ออกมาตัวเลขคือกำไรที่ได้จากไถ่คู่ที่เล่นพนันไว้ไม่ว่าตัวใดแพ้หรือชนะ แต่ตนเองได้เงินในที่สุด ส่วนเซียนพนันคือพวกนักเล่นการพนันที่ชอบเล่นพนันไถ่เป็นชีวิตจิตใจ คนพวกนี้บางครั้งจะเสียเงินมากถ้าไถ่ที่ตนชอบและเห็นว่าน่าจะชนะเกิดแพ้ เซียนพนันจะเล่นพนันโดยทุ่มพนันกับไถ่ที่ตนชอบซึ่งส่วนใหญ่จะไม่ค่อยผิดพลาดนัก แต่บางครั้งไถ่ที่พนันไว้เกิดแพ้ขึ้นมา เซียนพนันก็เสียพนันมากกว่านักพนันส่วนใหญ่ในบ่อนที่เล่นพนันกัน เซียนพนันจะเล่นพนันทุกสนามไถ่ชนโดยไม่สนใจว่าอยู่ใกล้หรือไกลแค่ไหน บางครั้งบ่อนป่าที่มีไถ่จากชุมใหญ่โจรมาเจอกันหรือเปรียบไถ่ได้คู่กัน พรรคพวกที่เป็นนักพนันจะโทรศัพท์มาบอกเพื่อให้เซียนพนันเหล่านั้นไปเล่นพนันในบ่อนป่านั้น ๆ หรือสนามชนไถ่นั้น ๆ ทันที

สรุปคือ เซียนพนันเป็นนักเล่นพนันที่มุ่งเล่นในลักษณะได้เสีย จะไม่เล่นในลักษณะเหมือนเซียนกระดาศที่จะเล่นพนันโดยแต่งบัญชีเพื่อให้ได้เงินจำนวนถึงไม่มากแต่ก็พอใจ ทั้งสองพวกเป็นนักพนันเหมือนกันแต่พวกหนึ่งเล่นอย่างฉลาดและไม่โกลแต่อีกพวกหนึ่งเล่นแบบได้เสียเป็นนักพนันเหมือนกันแต่มีวิธีการเล่นที่แตกต่างกันเท่านั้นเอง

นักพนันไถ่ชนต่างคนต่างเดินทางเข้าบ่อน แล้วมาพบกันที่บ่อนชนไถ่ สังคมของนักพนันไถ่ชนกลับมีลักษณะที่แตกต่างกับสังคมของกลุ่มนักพนันอื่น ๆ นักพนันไถ่ชนมีความเป็นมิตรหรือลักษณะของความเป็นเพื่อนกัน เวลาเล่นพนันต่างคนต่างเล่น นักพนันบางคนอาจมีข้อมูลของเจ้าของไถ่ชนหรือข้อมูลของไถ่ชนว่าเคยชนะหรือแพ้มายังไร แต่ถ้ามีข้อมูลเกี่ยวกับไถ่ก็จะ

ให้ข้อมูลแก่กัน หรือแบ่งการเล่นพนันกันเพื่อช่วยเหลือกันในการ “ออกตัว” เมื่อเห็นว่าตนเองจะเสียพนัน โดยปกติขุมไก่ชนขุมหนึ่งจะมีนักพนันไก่ชนไม่ต่ำกว่า 2-3 คน ภาพที่เห็นในสนามชนไก่จะเป็นภาพของคนที่มาหาความสนุกหรือความบันเทิงใจจากการเฝ้าดูไก่ชน นักพนันจะมีการกระเข้าเข้าเหยหรือพูดจาทำนองที่เล่นที่จริงกับนักพนันด้วยกัน ซึ่งส่วนใหญ่จะพบเห็นหรือเจอกันบ่อยครั้งในสนามชนไก่ คนที่เล่นพนันต่อรองราคาพนันซึ่งบางครั้งก็เป็นการพูดเล่นมากกว่าจริงจัง ภาพที่เห็นจึงเป็นภาพที่เป็นความกันเองหรือหยอกล้อของเพื่อนฝูง แตกต่างกับการพนันชนิดอื่นที่นักพนันแต่ละคนจะมีความรู้สึกเกรงเกลียด เอาจริงเอาจังและใช้อารมณ์ที่บางครั้งอาจรุนแรง เจ้าของไก่ที่เล่นพนันไก่ของตนและเสียจนหมดเงิน คนที่พนันด้วยจะยอมให้เจ้าของไก่ที่เสียออกตัวโดยเสนอราคาต่อรองให้อีกฝ่ายหนึ่งรองเพื่อให้เหลือเงินติดตัวกลับบ้าน นั่นคือน้ำใจของนักพนันไก่ชนในภาคตะวันออก (นิกร ธรรมนิยม, สัมภาษณ์, 6 ตุลาคม 2555)

ลักษณะของรูปแบบการพนันชนไก่ในภาคตะวันออก

รูปแบบการพนันชนไก่ในภาคตะวันออกจากข้อมูลที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์เจาะลึกเสริมด้วยการสำรวจจากกลุ่มตัวอย่างมีผู้นำผู้วิจัยสามารถสรุปรูปแบบการพนันชนไก่ดังกล่าวได้เป็น 4 ลักษณะ ตามหัวข้อดังนี้

วิธีการเล่นพนันไก่ชนในภาคตะวันออก

วิธีการเล่นพนันชนไก่ในภาคตะวันออกนั้นมีหลายวิธี ดังนี้ (พน นิลผึ้ง, 2551, หน้า 39-40)

1. การเล่นเดิมพัน คือ เป็นการเอาไก่ไปเปรียบคู่ตีกันแล้วได้คู่ เจ้าของไก่ทั้งคู่ก็จะเรียกเงินค่าตีไก่ข้างละเท่าไรให้ตรงกัน เรียกว่า เดิมพัน เมื่อไก่ได้คู่ตกลงเดิมพันกันแล้วก็เอาไก่ทั้งคู่ไปพบนายสนามเพื่อให้ทำเครื่องหมายแต้มสีไว้ที่เดือย แล้วเอาเงินเดิมพันบวกค่าน้ำ 10 % ของเดิมพันวางไว้กับนายสนามจนกว่าไก่จะตีกันแพ้ชนะ ฝ่ายไหนชนะก็จะได้เงินเดิมพันและค่าน้ำของตนคืน และรับเงินเดิมพันพนันของฝ่ายแพ้มาร เรียกว่า ชนะเดิมพัน ส่วนค่าน้ำ 10 % ของฝ่ายแพ้ ทางสนามจะเก็บเอาไว้เป็นค่าน้ำหรือค่าบริการ

2. การเล่นเสมอ คือ การเล่นถือหางคนละฝ่ายของไก่ นิยมกันฝ่ายหนึ่งเล่นข้างตัวสีแดง อีกฝ่ายหนึ่งเล่นตัวสีเหลืองตามที่ตกลงกันว่าเล่นพนันกันเท่าไร การเล่นเสมอแต่ตกลงกันจับมือกันและต่างฝ่ายต่างจอดซื้อและเงินเดิมพันกันไว้ และมีการซ้อมค้ำกันให้แน่นอนตรงกันว่าพนันเสมอกันเท่าไร การเล่นแบบนี้อยู่ในประเภทเล่นนอก ไม่ต้องเสียค่าน้ำ 10 % เป็นการประหยัดกว่าเล่นเดิมพันเมื่อไก่แพ้ชนะ ผู้แพ้ต้องจ่ายตามที่ตกลงกันไว้

3. การเล่นต่อ คือ การเล่นตัวที่เก่งหรือเหนือกว่า มีโอกาสเอาชนะได้มากกว่า แต่ต้องให้เงินตัวด้อยกว่ามากกว่า เช่น ต่อ 5/4 จำนวน 500 ถ้าตัวต่อชนะจะได้ 400 บาท ถ้าตัวต่อแพ้จะเสีย 500 บาท

4. การเล่นรอง คือ การเล่นตัวที่ด้อยกว่าในขณะนั้น แต่ผู้เล่นรองเห็นว่าอาจมีโอกาสดีขึ้นขึ้นมาเสมอหรือเป็นต่อหรือสามารถเอาชนะได้ก็รองไว้ เช่น รอง 5/4 จำนวน 400 บาท ถ้าไปตัวรองชนะจะได้ 500 บาท ถ้าไปรองแพ้จะเสียแค่ 400 บาท การคิดเล่นต่อรองให้เอาราคาต่อหรือรองทำเป็นตัวตัวเลขเศษส่วนบนล่างแล้วคูณด้วย

5. การเล่นออกตัว หรือ “แต่งบัญชี” คือ การเล่นไ้ทั้ง 2 ตัว ทั้งเสมอ ต่อ และรอง เพื่อให้ได้ทั้ง 2 ข้างหรือเสียน้อยลง เช่น เล่นพนันเดิมพันหรือเสมอตัวสีแดงไว้ 1,000 บาท แต่ต่อมาไ้ตัวสีแดงเป็นต้องไ้ตัวสีเหลือง 5/1 การเล่นออกตัวเพื่อไม่ให้เสียก็เล่นออกตัว ไปเล่นรองไ้ตัวสีเหลือง 300 บาท เพื่อกันไม่ให้เสีย ถ้าพลิกล็อกขึ้นตัวต่อเกิดแพ้

ถ้าตัวสีแดงชนะจะได้ $1,000 - 300 = 700$

ถ้าตัวรองสีเหลืองชนะจะได้ $5 \times 300 = 1,500$ เหลือ 500 บาท นั่นคือ ไ้ตัวใดจะแพ้จะชนะก็จะได้ทั้ง 2 ข้าง แต่อาจจะได้น้อยกว่าไม่ออกตัว เมื่อตัวต่อสีแดงชนะได้ 700 บาท ตัวรองสีเหลืองชนะได้ 500 บาท เล่นแบบนี้เรียกว่า แบบตลาด โบราณเรียกว่า เล่นกางมุ้งยังไม่กัดได้ทั้ง 2 ข้าง
กติกาของการพนันไ้ชนในภาคตะวันออก

กติกาในการชนไ้ในที่นี้หมายถึง ข้อตกลงที่ใช้ในสนามชนไ้รวมถึงการตัดสินแพ้-ชนะในการพนันชนไ้ในปัจจุบันจังหวัดในภาคตะวันออกมีกติกาของการพนันไ้ชนที่เป็นแบบแผนร่วมกันโดยทั่วไป กติกาทั้งหมดนี้ในสนามชนไ้บางแห่งมีกฎกติกามากกว่าที่ระบุไว้ตามที่กล่าวมาข้างต้นมีกติกาที่เพิ่มขึ้นหรือน้อยลงกว่ากติกาที่กล่าวมาข้างต้นนี้ กติกาสำคัญที่ใช้ในปัจจุบันดังนี้ (วิเชียร สันตศิริ, 2542, หน้า 158-159)

ข้อ 1 เมื่อเปรียบไ้ได้กันแล้ว ให้สองฝ่ายตกลงเก็บเงินเดิมพันไปวางไว้กับผู้รักษาเงินก่อนก่อนปล่อยไ้เข้าชนกัน ไ้ที่ยังไม่วางเงินเดิมพันจะนำเข้าไปชนไม่ได้ เมื่อทั้งสองฝ่ายวางเงินเดิมพันแล้วยังไม่ถึงลำดับเข้าชน ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะถอนเงินเดิมพันคืนไม่ได้ (เว้นแต่ถึงเวลา 17.00 น.) เพราะเริ่มค่ำมีดลงทำให้มีเวลาชนกันน้อยอาจจะไม่ได้กินกัน นักพนันส่วนใหญ่ที่ได้เงินพนันก็นำเงินที่ได้คืนทางกลับทำให้เหลือนักพนันน้อยลง นักพนันที่เหลือส่วนใหญ่เป็นคนที่เสียพนันและเหลือเงินน้อย เจ้าของไ้จึงหาคนพนันได้ยากขึ้นทำให้ทางบ่อนต้องคืนเงินเดิมพันให้หรือยกเลิกเดิมพัน

ข้อ 2 ระยะเวลาช้อมกินกัน 2 นาที ระยะเวลาชนกัน 20 นาที ตั้งเวลาเมื่อปล่อยไ้หากตัวใดตัวหนึ่งวิ่งหนีก่อนเวลาช้อมหมดลง ถือว่าไม่สู้แม้จะมีแผลหรือถูกเคียวก็ต้องยกเลิกกัน ถ้าหากตัวหนึ่ง

ตัวใดวิ่งหนีหลังเวลาซ้อม 2 นาที เสียงกริ่งดังขึ้นครั้งที่หนึ่ง หรือหลังจากนั้นถือว่าเป็นแพ้โดยเด็ดขาด

ข้อ 3 ก่อนปล่อยไก่เข้าชนกัน ฝ่ายหนึ่งสงสัยว่าไก่ของตนไม่สู้เต็มตัว เสนอให้ผู้ปล่อยไก่อีกฝ่ายหนึ่ง และผู้ควบคุมการชนไก่ ในสังเวียนทราบล่วงหน้าว่า ฝ่ายตนต้องการซ้อมปากเป็นสัญญาณกัน เมื่อทั้งสองฝ่ายปล่อยไก่เข้าชนกันแล้วฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไก่ฝ่ายตนทำท่าจะไม่สู้ จะบอกอีกฝ่ายหนึ่งว่าซ้อมปากกันไม่ได้ ต้องถือเอาเวลาซ้อม 2 นาที เป็นเกณฑ์ ถ้าหากผู้ปล่อยมีความประสงค์จะปล่อยหางกินกันก็ได้ แต่ทั้งสองฝ่ายจะต้องเสนอให้ผู้คุมบ่อนการชนไก่อ่อนปล่อยหางเข้าชนกัน เพื่อตกลงกันเป็นที่แน่นอนแล้ว มิฉะนั้นจะถือว่าเอาเวลาซ้อม 2 นาที เป็นเกณฑ์

ข้อ 4 ในระหว่างชนไก่อัน ตัวหนึ่งตัวใดถูกหักวิ่งหนีและออกปากร้องยังไม่ถือว่าแพ้ ต้องปล่อยจนหมดยกนั้นก่อนให้ทั้ง 2 ฝ่ายรับไปให้น้ำ 20 นาที เมื่อเสียงกริ่งดังขึ้นให้ทั้งสองฝ่ายนำไก่ไปปล่อยชนในสังเวียน หากตัวหนึ่งวิ่งหนีไม่สู้จึงถือว่าเป็นแพ้ถ้าหากตัวที่วิ่งหนีออกปากร้องในยกก่อนยังสู้อยู่ต้องชนกันต่อไปจนกว่าจะแพ้หรือชนะ

ข้อ 5 ไก่ทั้งคู่อยู่ห่างกัน ไม่พอสร้อยต่างยืนเฉยอยู่ และตัวหนึ่งวิ่งหนีและอีกตัวหนึ่งไม่ไล่ตาม ผู้ควบคุมการชนไก่อมีสิทธิจับตัวต่อเข้าหาตัวรองทุกครั้ง ถ้าหากตัวหนึ่งหรือทั้งสองดาบอด ผู้คุมการชนไก่อมีสิทธิจับข้างดาดีเข้าหากัน หากตัวหนึ่งก้มหัวลงอยู่ได้อีกตัวหนึ่งยืนเฉยต้องปล่อยไปจนหมดยกนั้น เพราะถือว่าไก่ทั้งสองอยู่ใกล้ชิดกัน

ข้อ 6 เมื่อไก่ทั้งคู่ชนกันในสังเวียนก่อนถึงยกให้น้ำ ถ้าหากผู้ปล่อยไก่อจับฝ่ายตนก่อนถือว่าเป็นแพ้ ไม่ว่าจะเป็นครือเป็นรอง ถ้าหากไก่อตัวหนึ่งกำลังวิ่งหนีอยู่ในสังเวียน ผู้ปล่อยไก่อตัวนั้นยังไม่ทันจับออก ผู้ปล่อยไก่อที่กำลังติดตามจับไก่อของตนก่อน ผู้ควบคุมการชนไก่อจะตัดสินแพ้ทั้งคู่ (เว้นแต่ทั้งคู่ไล่ติดตามออกนอกสังเวียน ผู้ปล่อยไก่อทั้งสองฝ่ายจับไก่อเข้าในสังเวียนได้) ถ้าหากผู้หนึ่งผู้ใดจับไก่อที่กำลังชนกันในสังเวียนไม่ว่าตัวใดผู้หนึ่งจะต้องรับผิดชอบต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแก่ไก่อคู่ นั้นจะต้องชนกันต่อไปจนแพ้-ชนะ ถ้าหากฝ่ายใดไม่ยอมชนต่อเมื่อยกนั้น ผู้คุมการชนไก่อจะตัดสินเป็นแพ้

ข้อ 7 ไก่อตัวหนึ่งตัวใดดาบอดข้างหนึ่ง และอีกข้างหนึ่งถูกตีแหลกหรือเลือดปกคลุม แก้วดาดีไม่เห็นคู่ต่อสู้ ยังไม่ถือว่าแพ้ เพราะไก่อตัวนั้นยังสู้อยู่ต้องปล่อยไปจนหมดยก เมื่อเสียงกริ่งดังขึ้น ผู้ควบคุมการชนไก่อจะได้พิสูจน์ทันที ถ้าปรากฏว่าดาบอดทั้งสองข้างจริงถือว่าเป็นแพ้ ไก่อตัวใดถูกตีดาบอดทั้งสองข้างในยกนั้น ยังไม่ถึงเวลาพิสูจน์ บังเอิญตัวดาบอดทั้งสองข้างตีตัวดาดีวิ่งหนีหรือออกปากร้อง เป็นแพ้ ต้องปล่อยไปจนหมดยกนั้น เมื่อเสียงกริ่งดังขึ้นผู้ควบคุมการชนไก่อจะได้พิสูจน์ตัวดาบอดก่อนทันที ถ้าเข้าลักษณะดาบอดทั้งสองข้าง ถือว่าเป็นแพ้ และตัวดาดีที่วิ่งหนีล่อน้ำ ไม่สู้ถือว่าแพ้ ทั้งคู่ยกเลิกกัน

ข้อ 8 ไก่คู่หนึ่งคู่ใดชนกันระหว่าง 8 อันยกสุดท้ายหรือจะถึงเวลา 19.00 น. ตามนาฬิกาของบ่อนที่จัดไว้ปรากฏว่าตัวใดตัวหนึ่งหนีหน้าอีกฝ่ายหนึ่ง นักพนันทั้งหลายจะถือว่าเป็นแพ้ไม่ได้ ต้องปล่อยไปจนหมดยกนั้น หรือหมดเวลา 19.00 น. เสียงกริ่งดังขึ้น ผู้ควบคุมการชนไก่ จะให้ผู้ปล่อยจับเช็ดหน้าทันทีขณะที่อยู่ในสังเวียน เมื่อเช็ดหน้าเสร็จแล้วให้ปล่อยไก่ทั้งสองตัวเข้าหากัน ถ้าตัวหนึ่งไล่จิกหัวหรือจิกอีกตัวหนึ่งไม่จิกตอบหรือจิกแล้วบิดหน้าหนีเพียงครั้งเดียวถือว่าเป็นแพ้ ถ้าหากตัวที่เคยวิ่งหนีจิกตอบแล้วไม่บิดหน้าหนีถือว่าเป็นเสมอกัน ต้องยกเลิกกัน และเมื่อทั้งสองฝ่ายปล่อยไก่เข้าหากันตัวต่อยืนเฉยอยู่ไม่ไล่จิกและ ตัวรองก้มหัวไม่บิดหน้าหนี ถือว่าเสมอ ยกเลิกเช่นกัน ถ้าหากฝ่ายหนึ่งหนีจิกสุดท้ายหรือหมดเวลาดังกล่าว จับไก่ออกสังเวียนไป โดยไม่ทำตามคำสั่งผู้คุมการชนไก่ ถือว่าแพ้ตัวหนึ่งตัวใดเข้าปล่อยชนกันยกสุดท้าย ไม่ยอมสู้กับคู่ต่อสู้ ถือว่าแพ้เด็ดขาด

ข้อ 9 ถ้าหากปากไก่ตัวใดตัวหนึ่งหลุดออก จะใช้ปากไก่ใหม่สวมแทนได้ และไก่ตัวใดติดจนหลุดจะใช้เคียวที่หลุดผูกติดได้ เมื่อหมดยกพักให้น้ำ ถ้าหากฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดใช้เคียวไก่ตัวอื่นผูกแทน หรือโลหะสวมหรือผูกแทนถือว่าเป็นแพ้

ข้อ 10 เมื่อเจ้าของไก่ทั้งสองฝ่าย ได้วางเงินเดิมพันกับผู้รักษาเงินบ่อนแล้วยังไม่ถึงลำดับเข้าชนกัน ฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไก่ของตนถูกวางยาพิษ ต้องแจ้งให้เจ้าของบ่อนหรือผู้คุมการชนไก่ จะสั่งยกเลิกและคืนเงินเดิมพันที่วางไว้ ถ้าหากพิสูจน์แล้วไม่เป็นความจริง เจ้าของไก่จะต้องนำไก่อตัวนั้นเข้าชนตามลำดับที่จัดไว้ ถ้าไม่นำไปชนตามลำดับ ผู้คุมการชนไก่จะตัดสินไก่อตัวนั้นว่าแพ้ เมื่อทั้งสองฝ่ายปล่อยไก่เข้าชนกันแล้ว ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะมากล่าวหาว่าไก่ของตนถูกวางยาพิษต้องปล่อยชนกันแพ้หรือชนะ

ข้อ 11 ไก่ทุกคู่เมื่อชนกันถึงอันยกพักให้น้ำ 20 นาที เสียงกริ่งดังขึ้นทั้งสองฝ่ายนำไก่เข้าชนต่อไป หากฝ่ายหนึ่งนำไก่เข้าไปคอยอยู่ในสังเวียนอีกฝ่ายหนึ่งทำท่าบิดหัวไม่รับนำไก่เข้าชนตามกำหนด ผู้คุมการชนมีสิทธิสั่งตั้งอันซ้อม 2 นาที ถ้าหากอันซ้อมจบลง เสียงกริ่งดังขึ้นก่อนนำไก่เข้าในสังเวียน ผู้คุมการชนไก่จะตัดสินใจให้ไก่อตัวนั้นแพ้

ข้อ 12 ไก่คู่หนึ่งคู่ใดชนกันไม่ถึง 8 อัน หรือหมดเวลา 19.00 น. ถ้าหากเจ้าของหรือผู้ปล่อยไก่ทั้งสองฝ่ายตกลงยกเลิกกันเอง โดยไม่ได้รับความยินยอมจากผู้ควบคุมบ่อนไก่ 19.00 น. เสียงกริ่งดังขึ้น ผู้ควบคุมการชนไก่ จะให้ผู้ปล่อยจับเช็ดหน้าทันทีขณะที่อยู่ในสังเวียน เมื่อเช็ดหน้าเสร็จแล้วให้ปล่อยไก่ทั้งสองตัวเข้าหากัน ถ้าตัวหนึ่งไล่จิกหัวหรือจิกอีกตัวหนึ่งไม่จิกตอบหรือจิกแล้วบิดหน้าหนีเพียงครั้งเดียวถือว่าเป็นแพ้ ถ้าหากตัวที่เคยวิ่งหนีจิกตอบแล้วไม่บิดหน้าหนีถือว่าเป็นเสมอกัน ต้องยกเลิกกัน และเมื่อทั้งสองฝ่ายปล่อยไก่เข้าหากันตัวต่อยืนเฉยไม่ไล่จิกและ ตัวรองก้มหัวไม่บิดหน้าหนีถือว่าเป็นเสมอยกเลิกเช่นกัน ถ้าหากหนีหน้ายกสุดท้าย หรือ หมดเวลาดังกล่าวจับไก่ออก

สั่งเวียนไปโดยไม่ทำตามคำสั่งผู้คุมการชนไก่ถือว่าแพ้วที่ปล่อยชนกันยกสุดท้าย ไม่ยอมสู้กับคู่ต่อสู้ ถือว่าแพ้วเด็ดขาดจะต้องเสียค่าน้ำทั้งสองฝ่าย คือร้อยละ 5 บาท ตามจำนวนเงินเดิมพันที่วางไว้

ข้อ 13 เมื่อปล่อยไก่เข้าชนกันแล้ว เจ้าของหรือผู้ปล่อยไก่ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเห็นว่าไก่นิสัยฝ่ายตรงข้ามไม่ได้ จะนำเอาของมีนเมา หรือสิ่งอื่นใดให้ไก่กินไม่ได้ ถ้าหากไก่ตัวใดเข้าไปในสังเวียนไม่ยอมสู้กับคู่ต่อสู้คือไม่จิกตอบ ไม่ยืนเตะ นอนอยู่กับพื้นตลอดยกนั้น เมื่อเสียงกริ่งดังขึ้น ผู้คุมการชนไก่จะตัดสินไก่นั้นแพ้

สำหรับกติกาของสนามชนไก่ที่มีกฎระเบียบเป็นที่ยอมรับในภาคตะวันออก

การตัดสิน การแพ้ชนะในการชนไก่มีหลักการคือ (วิเชียร สันตศิริ, 2542, หน้า 158-159)

1. ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งยอมแพ้ไปเองก่อนที่จะรู้ผลก็ถือเป็นการแพ้โดยสมบูรณ์
2. ไก่อีกฝ่ายหนึ่งไม่สู้ ส่งเสียงร้องโดยไม่ได้ถูกคู่ต่อสู้ตีให้จับไก่อีกฝ่ายนั้นแพ้
3. ไก่ตัวใดถูกคู่ต่อสู้ตี เทงหรือทำให้ตายคาสังเวียนหรือระหว่างพักหมอดันให้ถือว่าฝ่ายนั้นแพ้
4. ไก่ตัวใดถูกคู่ต่อสู้ไล่ตี วังหนีจะส่งเสียงร้องหรือไม่ก็ตามยังไม่ถือว่าแพ้ให้ปล่อยชนหมอดัน หลังจากให้น้ำแล้วนำมาวางเพื่อล่อหน้าตีกันใหม่จนกว่าจะครบ 3 ครั้ง หากยังไม่ยอมสู้หรือวังหนีให้ถือว่าแพ้ แต่หากกรณีที่ไก่ตัวที่เคยร้องในอันที่แล้วสามารถสู้ต่อได้ให้ตีกันจนกว่าจะเห็นผลแพ้ชนะ
5. ไก่คู่ใดที่ตีกันจนครบกำหนดอันแล้วยังไม่มีผลแพ้ชนะกันให้ถือว่าเสมอ เงินเดิมพันให้จ่ายคืนแก่ทั้งสองฝ่าย แต่จะต้องเสียค่าน้ำให้ทางบ่อน
6. ในกรณีที่ทั้งหมดแรงก่อนจะครบกำหนดอันให้ถือว่าเสมอกัน
7. ในกรณีที่ไก่ทั้งคู่ยังอยู่ในสังเวียนและยังไม่ถึงกำหนดอัน ผู้ปล่อยไก่หรือเจ้าของไก่จะกระทำการใด ๆ กับไก่ของตนไม่ได้ทั้งสิ้น หากจับไก่ของตนก่อนจะหมอดันให้ถือว่าแพ้ เว้นแต่ไก่หลุดออกนอกสังเวียนทั้งสองฝ่ายสามารถจับไก่ของตนได้ทันที
8. ถ้าไก่ฝ่ายใดตาบอดไม่สามารถมองเห็นพองบอัน นายบ่อนจะต้องเข้าพิสูจน์ถ้าเห็นว่าตาบอดแน่ทั้งสองข้างก็ให้จับเป็นฝ่ายแพ้ ถ้าหากว่าตาบอดทั้งสองข้างจริงแต่ไก่ไม่ได้หนี ฝ่ายไก่ที่คาดิกล้ำเป็นฝ่ายหนี ถ้าหมอดันและจับไก่มาให้ น้ำ นายบ่อนจะเอาไก่เข้าประกบกันใหม่ ถ้าปรากฏว่าไก่คาดิเป็นฝ่ายหนีอีกก็ถือว่าไก่คาดิที่หนีเป็นฝ่ายแพ้ ถ้าต่างตัวต่างหนีไม่สู้กันทั้งคู่ให้ยกเลิกการชนแล้วถือว่าเป็นโมฆะ
9. ทั้งคู่ชนกันครบกำหนดอันแต่ไก่ยังไม่แพ้ นายบ่อนจะเอาไก่ทั้งคู่มาล่อหน้าคือเอามาเผชิญหน้ากัน แต่ไม่ให้ชนกันอีก ถ้าฝ่ายใดแสดงท่าไม่สู้ในขณะล่อหน้า เช่น ร้องแล้ววังหนี ให้ปรับเป็นฝ่ายแพ้ แต่ถ้าไก่แสดงท่าสู้ทั้งคู่ให้เสมอกัน

10. เจ้าของไก่ฝ้ายไคฝ้ายหนึ่งขอมแพ้

กลโกงและเล่ห์เหลี่ยมในการพนันไก่ชนในภาคตะวันออก

ในการเล่นพนันไก่ชนกลโกงเป็นการกระทำด้วยทุจริตซึ่งมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ได้ผลประโยชน์จากเงินเดิมพัน ผู้โกงไม่จำเป็นต้องทำให้ไก่ตนชนะเสมอไปอาจทำให้ไก่ของตนแพ้ก็ได้ทั้งนี้เพื่อผลประโยชน์ที่ตนได้รับ ผู้ทำกลโกงอาจกระทำการก่อนการชนหรือระหว่างการชนก็ได้แต่ต้องปกปิดไม่ให้ผู้อื่นรู้เพราะถ้าถูกเปิดเผยจะถูกลงโทษในลักษณะที่แตกต่างกันซึ่งแล้วแต่สถานที่และผู้ที่พนันด้วย อาจถูกประณามด้วยถ้อยคำรุนแรงหรือถูกทำร้ายร่างกายจากผู้เสียพนัน หรือในบ่อนไก่ชนบางแห่งมีกฎข้อบังคับที่ระบุว่า หากมีการโกงด้วยวิธีการใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นการวางยาไก่ของตนเองหรือนำไก่งานคือไก่ที่เคยแพ้แล้วนำมาสู้กันใหม่โดยการสมยอมหรือรู้เห็นเป็นใจกันทางบ่อนจะยึดเงินเดิมพันทั้งหมด โดยอาจมอบเงินเดิมพันที่ยึดมาให้กับโรงเรียนหรือเป็นสาธารณะกุศล แต่บางบ่อนจะมอบให้กับสถานีดำรงเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายของสถานีดำรง

อย่างไรก็ตาม ผลประโยชน์จากเงินเดิมพันยังเป็นสิ่งยั่วยุให้นักพนันกลุ่มหนึ่งยังอยากกระทำอยู่แม้จะเสี่ยงต่อการถูกจับได้ก็ตาม กลโกงที่นิยมกระทำในวงการไก่ชนได้แก่ การวางยาเพื่อทำให้ไก่ของฝ่ายตนหรือคู่ต่อสู้แพ้ชนะตามที่ตนต้องการ การวางยาไก่ทั้งของตนเองหรือคู่ต่อสู้ สิ่งสำคัญอีก การต่อรองราคาที่เกินกลวิธีเสริมที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่จะทำให้มูลค่าของผลประโยชน์เพิ่มขึ้น การต่อรองราคาอาจทำได้ด้วยตนเองหรือให้พรรคพวกของตนเล่นพนันแทนก็ได้

สถานการณ์ของการใช้กลโกงและเล่ห์เหลี่ยมในการพนันไก่ชนของภาคตะวันออกผู้วิจัยได้สำรวจข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างมีอนำในหลายจังหวัดของภาคตะวันออกและแสดงให้เห็นถึงสัดส่วนในเชิงร้อยละดังตารางที่ 8

ตารางที่ 8 ร้อยละของประชากรจำแนกตามรูปแบบกลโกงในวงการไก่ชน

รูปแบบกลโกง	ความถี่	ร้อยละ
ใช้ยาหรือสารเคมีในอาหารไก่	36	20.57
ใช้ยาทาแข่งทาปีก	32	18.29
ไก่งานและข้อมสี่ไก่	29	16.57
ใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์กดประสาท	27	15.43
ใช้สารเคมีที่เป็นพิษทาชนไก่	20	11.43
ใช้น้ำมันพังกอนและยางมะลอะกอ	9	5.14
การพนันเฉยให้แน่นอน	7	4.0

ตารางที่ 8 (ต่อ)

รูปแบบกลโกง	ความถี่	ร้อยละ
การกราดน้ำ	7	4.0
ใช้หยิกเส้นหรือหักนิ้วไก่อื่น ๆ	6	3.43
อื่น ๆ	2	1.14
รวม	301	100.00

จากตารางที่ 8 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีแนวโน้มในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเห็นรูปแบบกลโกงที่ยังมีการใช้ในวงการไก่ชนมากที่สุด ได้แก่ การใช้ยาหรือสารเคมีในอาหารไก่ วิธีการโกงดังกล่าวอาจใช้กับไก่ฝ่ายของตนหรือฝ่ายตรงข้ามก็ได้ การใช้กับไก่ของตนเป็นการง่ายแต่เสี่ยงอาจถูกจับได้ การใช้กับไก่ฝ่ายตรงข้ามทำได้ยาก แต่ผลคือไม่สามารถรู้ได้ว่าใครเป็นคนทำ การใช้ยาหรือสารเคมีใช้ได้ทั้งก่อนชนหรือระหว่างชน วิธีการใช้ข้าวเปลือกหรือตัวแมลงชุบยาหรือสารเคมี แล้วคิดหรือนำไปติดไว้ที่สุมไก่ชนฝ่ายตรงข้ามเพื่อให้ไก่ฝ่ายตรงข้ามกิน วิธีการดังกล่าวปัจจุบันใช้ไม่ได้ผลเนื่องจากคู่ต่อสู้ใช้คันทองคันทนเฝ้าไก่ตลอดเวลา สุ่มที่นำมาใช้ก่อนใช้จะนำสุ่มมาเคาะหรือกระแทกกับพื้นเพื่อให้สิ่งแปลกปลอมที่ติดอยู่หลุดออกไป

กลโกงที่นิยมใช้ในวงการไก่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นอันดับ 2 จากการสำรวจ คือ การใช้ยาทาแข็ง ทาปีกก็เป็นการวางยาไก่อีกวิธีหนึ่ง การวางยาลักษณะนี้ ส่วนใหญ่จะกระทำโดยตัวเจ้าของไก่เองโดยจะใช้ยาทาแข็ง ทาเดือยไก่ของตนซึ่งจะทำให้ไก่ของตนดีถูกคู่ต่อสู้ ยากจะเข้าสู่ร่างกายคู่ต่อสู้ได้ทางบาดแผลโดยเมื่อก่อนส่วนใหญ่แล้วมักจะใช้พริกขี้หนูหรือยางมะละกอหรือสารเคมีบางชนิด แต่ในปัจจุบันการตีไก่มีการพัฒนาก่อนตีและต้องล้างแข้งก่อนเข้าตีในยกถัดไป จึงมักจะใช้ยากันในยกแรกหรืออันแรก ด้วยเหตุนี้จึงควรให้ผู้ช่วยมีหน้าที่เข้าไปคลำผ้าพันเดือยคู่ต่อสู้ว่าทะลุหรือไม่และจับดูที่ก้อยด้วยเพราะเขาอาจจะทลายไว้ที่ก้อยก็เป็นได้ ซึ่งถ้าเขาทลายไว้ มือที่จับลูบจะรู้สึกได้ สำหรับยาที่ทาชนปีก มักจะใช้พริกขี้หนูที่คั้นเอาแต่น้ำมาทาตามปลายชนปีก จะใช้เมื่อเวลาเจอคู่ต่อสู้ที่มีเชิงมุด มัด ซึ่งก็เป็นอันตรายต่อไก่ตัวเองเหมือนกัน เนื่องจากอาจจะผลอทำให้เขาตาตัวเองได้ ไก่ที่โดนยาชนิดนี้เข้าไปจะมีอาการหน้าตาบวมเพราะมันปวดแสบปวดร้อน ในที่สุดก็จะถอนใจยอมแพ้หนีไปเสียเลย ๆ วิธีการป้องกันกลโกงโดยวิธีนี้ ควรให้กรรมการทวนน้ำทุกยก ไม่ใช่เพียงแต่ล้างแข้งเพียงอย่างเดียว ต้องให้กรรมการเอาผ้าอาบน้ำเช็ดแข้ง ขา ชนปีก และได้ปีก แล้วนำไปเช็ดหน้าและบิบน้ำให้ไก่กินทุกยกก่อนเข้าชนตั้งแต่อัน 2 เป็นต้นไปซึ่งหากเขาทลายมาถึงโดนเข้ากับไก่ของเขาเอง อีกอย่างหนึ่งที่ต้องระวังเป็นอย่างยิ่งนั่นก็คือ การวางยาโดย

มีน้ำหรือเจ้าของให้กินเอง วิธีนี้เป็นการวางยาโดยมีน้ำที่ไม่ซื้อสัตว์หรือเจ้าของไก่ไว้ โดยมากจะเกิดเมื่อไก่เป็นต่อมาก ๆ เจ้าของหรือมีน้ำอยากได้เงินมาก ๆ ก็จะให้พวกไปรองเล่นฝ่ายตรงข้าม ซึ่งจะได้ราคาดี แล้ววางยาให้กินตอนให้น้ำ พอเขายกคอกไปไก่ที่โดนยาจะไม่ดี เดินหนีเฉย ๆ ซึ่งการวางยาแบบนี้เป็นการหักหลังพวกเดียวกันเอง ดังนั้น แต่ละซุ้มจะต้อง ฝึกพิถีพิถันในการคัดเลือกมีน้ำเป็นพิเศษ

ส่วนการใช้ไก่งานและยอมสืบทอดซึ่งความนิยมอันดับ 3 จากการสำรวจมีลักษณะที่คล้ายคลึงกัน กล่าวคือ การใช้ไก่งานเป็นการใช้ไก่ที่เคยชนกันมาแล้วในบ่อนอื่น รู้ผลแพ้ชนะกันแล้วนำมาเปรียบชนใหม่ วิธีการนี้ต้องไม่ให้พนักงานรู้เพราะไก่ที่ชนะผลจะออกมาเหมือนเดิม ไก่ที่ชนะจะชนะอีกเป็นธรรมชาติของไก่ชน ดังนั้น การนำไก่งานมาตีจำเป็นต้องเลือกไก่คู่ที่มีประวัติเคยตีแพ้ตั้งแต่สองอันขึ้นไปที่สำคัญคือ ขณะเปรียบคู่ต้องไม่ให้เกิดพิรุณหรือทำให้คนภายนอกรู้ว่าร่วมมือกันเพื่อเจ้าของไก่จะได้ให้พรรคพวกหรือบริวารมีเวลาเล่นพนันวงนอกได้ จำนวนมากพอสมควรและดูให้เหมือนกับว่าไก่ที่ดีไม่เสียเปรียบในยกต้น ๆ แต่ข้อเสียอาจมีพนักงานบางคนที่เคยเห็นและจำได้ซึ่งต้องยอมรับว่าพนักงานมีความสามารถในการจำที่เป็นเยี่ยม ส่วนการใช้ไก่ยอมสืบทอดเป็นการนำไก่ชนที่ชนะจนหาคู่ชนได้ยาก มาใช้สืบทอดชนไก่เพื่อไม่ให้พนักงานหรือเจ้าของไก่จำไก่ชนตัวเก่งได้ โดยเฉพาะไก่ที่มีสีขาวหรือสีสาของไก่พม่าที่มีสีอ่อนยอมง่าย การยอมนิยมใช้ขายยอมผสมสีดำเพื่อให้ไก่มีสีขนเปลี่ยนไปจากเดิม บางครั้งจะใช้การตัดขนไก่เพื่อให้พนักงานจำไก่ไม่ได้ ปัจจุบันไม่เป็นที่นิยมยอมสืบทอดไก่ เพราะบ่อนใหญ่ ๆ ที่เกิดขึ้นเช่น สนามชนไก่เทิดไท้ เจ้าของไก่เก่งที่หาคู่ตีไม่ได้สามารถนำมาเปรียบหาคู่ชนได้ง่าย ไก่ที่ดีชนะมาหลายสนาม ถ้าหาคู่ชนไม่ได้ก็จะมาที่สนามเทิดไท้หาคู่เปรียบได้ทันที เขียนเจ้าของไก่ชนที่มีไก่เก่งคนอื่นพร้อมที่จะนำไก่ชนของตนมาเปรียบและตีได้ทุกราคา ไม่ว่าเดิมพันจะเป็นหลักแสนหรือหลักล้าน ไม่จำเป็นต้องยอมสืบทอดไก่ของตนเพราะหาคู่เปรียบไม่ได้อีกต่อไป

กลไกที่มีความนิยมในอันดับที่ 4 ในวงการในไก่ชนก็คือ การใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์ในการกดประสาทที่ใช้เฉพาะทาภายนอก การใช้สารเคมีดังกล่าวเป็นสารที่ออกฤทธิ์เร็วและจับผิดได้ยาก สารเคมีที่มีฤทธิ์ในการกดประสาทมีทั้งชนิดสเปรย์และชนิดน้ำ โดยเฉพาะชนิดน้ำหรือเจลจะมีคุณสมบัติที่รวดเร็วประสิทธิภาพสูง และสะดวกในการใช้เป็นที่นิยมอย่างแพร่หลาย วิธีการใช้โดยเมื่อไก่ขึ้นสู่สังเวียนได้สักหนึ่งหรือสองยก หากเห็นว่าไก่แสดงอาการไม่ค่อยดี จะใช้ยาดังกล่าวทาบริเวณที่ถูกจิกหรือตีซึ่งฤทธิ์ยาจะทำให้รู้สึกชาและไม่เจ็บปวด ไก่ที่ทายาจะคุ้ยเศษและไม่แสดงอาการเจ็บปวดใด ๆ ให้เห็น ผลเสียเมื่อยาหมดฤทธิ์ ไก่อาจตายคาสังเวียนหรือสู้เพราะทนพิษจากบาดแผลไม่ไหว

ส่วนการใช้สารเคมีที่เป็นพิษทางชนไก่ก็ยังถือว่าเป็นกลโกงที่ยังนิยมใช้ในวงการชนไก่ ในภาคตะวันออกรองจากการใช้สารเคมีที่มีฤทธิ์ในการกดประสาท ผู้ใช้จะนำชนไก่ชนบริเวณปีก ไปชุบสารเคมีดังกล่าวโดยใช้วิธีละลายผสมกับน้ำแล้วทาที่ชนไก่ หลังจากนั้นก็จะนำชนไก่ที่ทา สารเคมีไปตากแดดให้แห้ง นำไปเสียบหรือต่อกับปีกไก่ของตนก่อนลงสนาม สารเคมีจะไม่ออกฤทธิ์ ถ้าไม่ถูกน้ำ เมื่อใช้จะอาศัยช่วงเวลาพักยกให้น้ำไก่ ทำการกราดน้ำไก่ชนที่ต่อกปีกโดยกราดน้ำ บริเวณชนที่ทาสารเคมีให้เปียกชุ่ม เมื่อปล่อยไก่ลงสังเวียนถ้าไก่ต่อสู้มุดมัดได้ปีก สารเคมีที่ละลาย น้ำจะกระเด็นเข้าสู่ตาไก่ต่อสู้ ทำให้ตามัวมองไม่เห็น บางครั้งอาจยื่นงปล่อยให้ตีจนแพ้ไปในที่สุด

ส่วนกลโกงที่นิยมใช้กันไม่มากนักในวงการไก่ชนภาคตะวันออกได้แก่ การใช้น้ำมัน พังพอนและยางมะละกอ การพันเคียวให้แน่น การกรวดน้ำ และการใช้หยิกเส้นหรือหักนิ้วไก่ เนื่องจากกลโกงเหล่านี้มักถูกตรวจสอบได้ง่ายจากคนในวงการ วิธีการใช้กลโกงทั้ง 4 รูปแบบ มีสาระสำคัญดังนี้ (รัตนะ บัวสนธิ์ และคณะ, 2547, หน้า 97-101)

1. น้ำมันพังพอน พังพอนเป็นสัตว์ที่ชอบกินไก่ไม่ว่าไก่เล็กหรือไก่ใหญ่ พอไก่มันเห็น เจ้าพังพอน มันจะวิ่งหนี เวลาที่ได้พังพอนมาก็จะเอาหนึ่งทีติดมันตากแห้งไว้ซัดพัก จากนั้นก็ มาถึงวิธีการที่เขาใช้กับ ซึ่งมียูด้วยกับ 2 วิธี คือ

วิธีที่ 1 ทาน้ำมันพังพอนบริเวณชนหรือผิวหนัง ตามแข้งทุกวันก่อนชนประมาณ 20 วัน เพื่อให้ไก่คุ้นเคยกับกลิ่นของพังพอนก่อนจะได้ไม่ตกใจเสียเอง ทำทุกวันจนกระทั่งถึงวันชน กลิ่นของพังพอนนี้ก็จะติดกับตัวไก่อยู่ตลอดเวลาถึงแม้จะเช็ดน้ำก่อนชนอย่างไรก็ตาม กลิ่นก็ยังติดที่ตัวไก่ แต่วิธีนี้ก็เสี่ยงอยู่เหมือนกันเพราะไก่บางตัวอาจจะตกใจเสียเองและพาลไม่สู้ไก่ก็มี แต่ถ้าตัวไหน มันคุ้นกลิ่นละก็น่ากลัวสำหรับคู่ต่อสู้เป็นอย่างมาก

วิธีที่ 2 เอาน้ำมันพังพอนที่เขาเคี้ยวมาอย่างดีแล้วมาทาตัวไก่เลยในขณะที่พักยก แต่ไม่ใช่ จู ๆ จะทาเลยต้องลองทาตัวไก่ดูก่อนที่จะเข้าชนว่าไก่มันตื่นหรือเปล่าเพราะไก่อาจแพกปรกร้องหนี น้ำเฉย ๆ ก็ได้ ถ้าไก่ตัวไหนตื่นหรือตกใจกลิ่นพังพอนมันจะแสดงอาการทันทีและที่สำคัญมันไม่แสดงอาการนานเสียด้วย เช่นเวลาไก่ตัวอื่นเข้าปีกไก่ตัวที่ทาน้ำมันไว้ได้ปีก ครั้งแรกมันอาจผละ ออกมาหรือหยุดไปเฉย ๆ แสดงอาการครุ่นคิด (เขียนไก่ลายครามเขาจะสังเกตออกจากแววตา ของมัน) เข้าครั้งที่ 2 ละก็ไม่ว่ามันอาจจะเข้าปีกแล้วเลยออกไปทางหางและวิ่งหนีไปเฉย ๆ ก็ได้ ถ้าจะจับพิสูจน์ก็สรุปได้ยากเพราะว่ากลิ่นน้ำมันพังพอนจะไม่รุนแรงเหมือนกับพวยกยาหม่องหรือ กลิ่นอื่น ๆ ที่จะสามารถรู้ได้ทันที

2. ยางมะละกอ คือ จะนำยางมะละกอทาที่แข้งไก่ทุกวันก่อนชนประมาณ 15-20 วัน ก่อนชนโดยช่วงเวลากาดน้ำไก่จะไม่เช็ดน้ำบริเวณแข้งไก่โดยเด็ดขาด ทายางมะละกอที่แข้งไก่

ทุกวันจนน้ำยาซึมเข้าไปตามร่องเกล็ดแข็งของขาไก่ เวลาที่เอาไก่ไปชนก็จะไม่เจ็บบริเวณแข็งไก่เหมือนกัน ก่อนชนกรรมการจะจุ่มขาไก่ลงในน้ำเปล่า ตอนนี้ยางมะละกอจะเริ่มละลายออกมาจากแข็งของไก่ แน่แน่นอนจะต้องมีการบาดเจ็บเกิดแผลตรงบริเวณหน้าตาไก่ อย่างมะละกอที่ติดกับแข็งไก่อก็จะไปกระทบกับแผลเกิดการเสาร้อนมากทำให้ไก่เจ็บปวดมากกว่าเดิม ถ้ายางมะละกอเข้มข้นมากอาจทำให้ไก่ตัวที่โดนตกใจหนีน้ำไปเพราะความเจ็บปวด กรณีนี้ใช้เพื่อทำให้ไก่ของตนเอง

เขียนไก่เขามีหลักสังเกตว่าถ้าไก่ตัวไหนเมื่อเข้าน้ำไปประมาณ อัน 2 อัน 3 บริเวณแข็งไก่จะต้องเต็มไปด้วยเลือดไก่ ถ้าเจ้าของไก่ไม่ยอมเช็ดเลือดออกก็ให้สันนิษฐานว่าต้องมีอะไรผิดปกติต้องเข้าไปตรวจสอบโดยเอามือลูบแข็งไก่อดู ถ้าเกิดมีเมือกกลื่น ๆ ติดมือออกมาก็นั่นแหละคือยางมะละกอ

3. การพันเคือย เป็นวิธีการที่เจ้าของไก่ต้องการให้ไก่ของตนแพ้ การพันเคือยปกติจะพันให้แน่นพอประมาณ ส่วนใหญ่จะนำขนไก่มาติดกับขาไก่ก่อนที่จะพัน ผู้พันจะพันทับไปบนขนไก่เมื่อแล้วเสร็จจะนำขนไก่ที่ติดกับขาไก่ออกเพื่อไม่ให้แน่นเกินไป หากต้องไก่ให้ไก่ของตนแพ้เจ้าของไก่จะพันแล้วกระชากเมื่อพันถึงกลางเคือยแล้วดึงให้แน่น ไก่ชนจะไม่มีอาการใด ๆ แต่พอเวลาผ่านไปไก่จะมีอาการเสียวที่ขาหรือเมื่อตีไปหลาย ๆ อันเดือนที่พันจะโคน ไก่จะไม่ค่อยเดินเข้าตีทำให้แพ้ได้

4. การกราดน้ำไก่ชนเป็นวิธีทำให้ไก่ชนของตนเองแพ้โดยการกราดน้ำไก่ไม่ให้เปียกจนเกินไปพอหมาด ๆ แล้วปล่อยให้ไก่เข้าชน เมื่อชนได้สักพักไก่จะมีอาการหอบหรือซ็อกได้วิธีนี้ใช้ในฤดูร้อน หากในฤดูหนาวก็จะกราดน้ำไก่ให้เปียกชุ่ม ไก่จะหนาวสั่น ตัวเย็นจนไม่ยากตี วิธีการนี้ไม่นิยมเพราะดูออกง่าย วิธีการหนึ่งคือ ในหน้าร้อนจะกราดน้ำให้แห้งแล้วลงกระเบื้องร้อนให้มาก ๆ หน่อย ส่วนในฤดูหนาวก็กราดน้ำเย็นธรรมดาแล้วไม่ลงกระเบื้องร้อน ไก่จะออกอาการไม่ดีและอาจแพ้ในที่สุด

5. การหยิกเส้นหรือหักนิ้วไก่ มีน้ำที่สามารถจะทำวิธีการนี้ได้ต้องเป็นมือน้ำขึ้นเขียนเลยทีเดียว จึงจะสามารถทำได้และทำได้แบบเนียนจนดูไม่ออก คิดว่าเขานวดเส้นเส้นไก่เพื่อคลายเส้นให้กับไก่ ข้อสังเกตคือ มีน้ำที่จะทำหยิกเส้นไก่ได้ มักจะไว้เล็บยาว อีกวิธีหนึ่งคือ การใช้เข็มหมุดแทงเข้าใต้ปีกไก่ คือเขาจะใช้เข็มหมุดแทงเข้าไปใต้ปีกไก่ ให้ฝังอยู่ทั้งเล่มในระหว่างให้น้ำ จะทำให้ไก่บินไม่ถนัดหลบหลีกได้ไม่คล่องตัว จะทำให้ถูกคู่ต่อสู้ตีจนแพ้ บางตัวบินไม่ขึ้นเพราะเจ็บมากอาจจะยอมแพ้เดินหนี ในที่สุดก็ต้องตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้แบบผิดฟอร์มเลยทีเดียว

กลโกงสุดท้ายที่คือการหลอกให้คู่ต่อสู้มองว่าไก่ของคู่เปรียบยังเป็นไก่ลูกหนุ่ม วิธีการจะมีขั้นตอนที่ยุ่งยากและบางครั้งไม่อาจควบคุมมือน้ำที่มีประสบการณ์สูงหรือมีความสังเกตดี ไก่ชนถ้าใหญ่แต่ให้เป็นลูกหนุ่ม มีขั้นตอนดังนี้ ตัดเคือยให้สั้น แล้วแต่งเคือยให้เหมือนลูกหนุ่ม เอาผ้าที่

เป็นชนนึ่ง ๆ พันแข้งทั้ง 2 ข้าง เอาภาชนะหรือกะละมังใส่น้ำให้สูงพอคืบกับแข้งไก่ เอาน้ำกลั้นเทลง
ไป 2 ขวด ถ้าไม่มีน้ำกลั้นใช้น้ำปูนขาวผสมก็ได้ แล้วนำไก่ลงไปเดินลุยน้ำ เอาส้อมครอบไว้ไม่ให้ไก่
ออก ให้ไก่เดินลุยน้ำอยู่ประมาณครึ่งวัน แล้วเอาไก่ออกมาแก้ผ้าออก แล้วเอาผ้าหมาดๆบิดให้เกล็ด
หลุดออก เมื่อเกล็ดหลุดออกหมดแล้วให้เอาจระบีทาแข้งไว้ 1 วัน แล้วค่อยเอายาสระผมล้างออก
เอาจระบีทาเคลือบบาง ๆ ไว้อีกครั้งหนึ่ง (ห้ามเอาจระบีทาแข้งนำไปบ่อนเด็ดขาด เพราะเป็นสิ่ง
ต้องห้ามของบ่อน) วันที่จะนำไก่ไปสนามไก่ต้องเอาแชมพูสระผมล้างแข้งให้สะอาด ให้ใช้น้ำเปล่า
แล้วเช็ดให้แห้งเท่านั้น วิธีการนี้ไม่เป็นที่นิยมของผู้เลี้ยงไก่ชนเพราะส่วนใหญ่คิดว่าไม่สมศักดิ์ศรี

ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการเล่นพนันชนไก่ในภาคตะวันออก

ในการเล่นพนันไก่ชนในภาคตะวันออกก็เช่นเดียวกับพื้นที่อื่น ๆ คือ เป็นกิจกรรมที่มี
การเล่นมาเป็นเวลายาวนานมาตั้งแต่อดีต และในปัจจุบันเราก็ยังพบว่า เป็นกิจกรรมที่ยังคงดำรงอยู่
ดังนั้น ในหัวข้อนี้ ผู้วิจัยจะนำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการเล่นพนันในภาคตะวันออก
จากข้อมูลการสำรวจมีอยู่ในภาคตะวันออกดังตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ร้อยละและค่าเฉลี่ยของกลุ่มตัวอย่างมีอยู่ในภาคตะวันออกจำแนกตามความเห็น
เกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการเล่นพนันในภาคตะวันออก (n=60)

ประเด็น	ระดับการมีผล					รวม	ค่าเฉลี่ย	ตีความ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
1 นโยบายส่งเสริม การเลี้ยงไก่พื้นบ้าน	(8)	(13)	(23)	(11)	(5)	(60)	3.13	มีผล
	13.34	21.67	38.33	18.33	8.33	100.00		ปานกลาง
2. การหาเงินจาก การพนันไก่ชนเป็น เรื่องง่ายที่ไม่ต้องใช้ กำลัง หรือ ความสามารถพิเศษ	-	(22)	(26)	(10)	(2)	(60)	3.13	มีผล
		36.67	43.33	16.67	3.33	100.00		ปานกลาง
3. เงินที่ได้จากการ พนันสามารถจุนเจือ รายจ่ายในครอบครัว ได้	-	(15)	(25)	(20)	-	(60)	2.91	มีผล
		25.00	41.67	33.33		100.00		ปานกลาง

ตารางที่ 9 (ต่อ)

ประเด็น	ระดับการมีผล					รวม	ค่าเฉลี่ย	ตีความ
	มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด			
4. การมีบ่อนไก่ชน ใกล้บ้าน	(10) 16.67	(23) 38.33	(18) 30.00	(9) 15.00	-	(60) 100.00	3.56	มีผลมาก
5. ความสามารถเล่น พนันเท่าใดก็ได้โดย ไม่จำกัดวงเงินที่เล่น เดิมพัน	(4) 6.67	(28) 46.67	(26) 43.33	(2) 3.33	-	(60) 100.00	3.56	มีผลมาก
6. พนันไก่ชนต้อง ใช้เงินสดทำให้ไม่ ต้องกลัวว่าไม่ได้เงิน	(8) 13.34	(26) 43.33	(21) 35.00	(4) 6.67	(1) 1.66	(60) 100.00	3.60	มีผลมาก
7. กฎหมายลงโทษ การพนันไม่รุนแรง เหมือนการพนัน ชนิดอื่น	(2) 3.33	(16) 26.67	(30) 50.00	(10) 16.67	(2) 3.33	(60) 100.00	3.10	มีผล ปานกลาง
8. กลโกงของไก่ชน มีน้อยกว่าการพนัน อื่น ๆ	(5) 8.33	(13) 21.67	(23) 38.34	(17) 28.33	(2) 3.33	(60) 100.00	3.03	มีผล ปานกลาง
9. การชนไก่ทำให้ เกิดความตื่นเต้น เร้าใจ เชียร์สนุก	(20) 33.33	(22) 36.67	(16) 26.67	(2) 3.33	-	(60) 100.00	4.00	มีผลมาก
10. การที่รัฐอนุญาต ให้เปิดบ่อนไก่ชนได้ เป็นเรื่องถูกกฎหมาย	(5) 8.33	(19) 31.67	(27) 45.00	(9) 15.00	-	(60) 100.00	3.33	มีผล ปานกลาง

จากตารางที่ 9 พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีน้ำในภาคตะวันออกเห็นว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการเล่นพนันชนไก่สามารถแบ่งออกเป็นกลุ่มปัจจัยได้ 2 กลุ่มคือ

1. ปัจจัยที่มีผลมาก ได้แก่ การชนไก่เพื่อความบันเทิง ความมั่นใจในการพนันไก่ชน การชนไก่เป็นการพนันที่ไม่จำกัดวงเงินที่เล่น และความสะดวกในการมีบ่อนไก่ชนใกล้บ้าน

2. ปัจจัยที่มีผลปานกลาง ได้แก่ การพนันไถ่ชนเป็นเรื่องถูกกฎหมาย การพนันไถ่ชนเป็นเรื่องที่ง่ายต่อการเล่น การส่งเสริมจากนโยบายของรัฐ บทลงโทษของการเล่นพนันไถ่ชนไม่รุนแรง การพนันไถ่ชนมีกลไกน้อยกว่าการพนันรูปแบบอื่น

ในการวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่มีผลการดำรงอยู่ของการพนันไถ่ชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะพิจารณาปัจจัยที่มีความสำคัญดังนี้

1. การชนไถ่เพื่อความบันเทิง

ในการดำรงอยู่ของการพนันไถ่ชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสามารถดำรงอยู่ตั้งแต่อดีตได้นั้น ปัจจัยด้านความบันเทิงในการเล่นเนื่องจากการชนไถ่เป็นกิจกรรมที่ก่อให้เกิดความตื่นเต้น เร้าใจ และแต่ละฝ่ายก็มีการเชียร์ไถ่ชนของตนเองอย่างสนุกสนาน การชนไถ่ เป็นการละเล่นพื้นบ้านของชาวไทยมาช้านาน แต่เนื่องจาก ต้องการเล่นให้ตื่นเต้นขึ้น จึงดึงเอาการพนันเข้ามาเกี่ยว เพราะราคาของการพนันยอมทำให้เกมการเอาชนะมีความสำคัญขึ้น คนที่เล่นพนันไถ่ตัวใครก็จะส่งเสียงเชียร์ไถ่ที่ตนเองเค็มพัน ยิ่งไถ่ถูกคู่ต่อสู้หรือหรือวางเค็มเข้าหัวคู่ต่อสู้ เสียงเชียร์จะยิ่งเพิ่มขึ้นรวมทั้งความตื่นเต้นจากบรรดาเชียร์รอบสนาม การชนไถ่จึงให้ทั้งความบันเทิงและความตื่นเต้นกับคนดูและนักพนันได้ตลอดเวลา

2. ความมั่นใจในการพนันไถ่ชน

ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือการพนันไถ่ชนทำให้ผู้เล่นเกิดความมั่นใจในการเล่นจนเป็นที่นิยมโดยทั่วไปเนื่องจากในการพนันไถ่ชนนั้นต้องใช้เงินสดในการเล่นทำให้ผู้เล่นที่ชนะไม่ต้องกลัวว่าจะไม่ได้รับเงิน กล่าวคือ ในสนามชนไถ่โดยเฉพาะที่มีใบอนุญาต เจ้าของสนามจะมีการป้องกันนักพนันไม่ให้หลบหนีเมื่อเสียพนันไป ทุกสนามจะมีรั้วหรือตาข่ายกั้นทั้งสนาม นักพนันหรือผู้เข้าชมไถ่ชนจะต้องซื้อบัตรที่มีหมายเลขเพื่อแสดงแทนตนเอง นักพนันจะจดจำหมายเลขสำหรับผู้ที่ตนเองเล่นพนันด้วย เพื่อการชนไถ่ยุติลงและได้ผลแพ้ชนะ คนที่เล่นเสียจะต้องจ่ายเงินสดให้กับคนที่เล่นพนันได้ทันที ไม่ว่าจะเป็นเงินจำนวนมากน้อยเท่าใด นักพนันจะต้องกำหนดจำนวนเงินที่มีอยู่ว่า หากเสียพนันจะมีพอจ่ายได้ เพราะการพนันชนไถ่ต้องชำระเงินสดเท่านั้น ในกรณีที่เงินไม่พอทางสนามหรือเจ้าของสนามจะเป็นคนจัดการแทน นักพนันไม่สามารถหลบหนีออกจากสนามได้เพราะการออกจากสนามจะต้องมีการประกาศว่าผู้ใดจะออกไป และมีบัญชีพนันค้างกับผู้ใดหรือไม่ ถ้าไม่มีใครทักท้วงทางสนามก็จะให้ออกจากสนามได้ ดังนั้นนักพนันจึงมีความมั่นใจว่าถ้าเล่นชนะเดิมพันไม่ว่าจะเป็นเงินจำนวนมากน้อยเท่าใด จะได้รับเงินสดทันที กรณีนี้ยกเว้นบ่อนป่า สาเหตุเพราะบ่อนป่าไม่มีการป้องกันนักพนันให้หลบหนี บ่อนป่าทั่วไปจะเปิดเล่นในที่โล่งกว้างเวลาเจ้าหน้าที่ตำรวจมาจับกุมก็จะเห็นได้ก่อน และนักพนันสามารถวิ่งหนีการจับกุมได้สะดวก นักพนันจึงต้องใช้การสังเกตหรือเฝ้าดูนักพนันที่ตนเองเล่นพนันด้วย

3. การชนไก่เป็นการพนันที่ไม่จำกัดวงเงินที่เล่น

การพนันไก่ชนในภาคตะวันออกหรือภาคอื่น ๆ ถือว่าเป็นกิจกรรมที่ผู้เล่นสามารถพนันโดยไม่จำกัดวงเงินตามกำลังทรัพย์ที่มีทำให้เป็นกิจกรรมที่มีผลเป็นที่นิยมของผู้เล่นการพนัน กล่าวคือ นักพนันส่วนใหญ่ที่เล่นพนันไก่ชนจะต้องเล่นเดิมพันด้วยเงินสดเท่านั้น ดังนั้นผู้ที่เล่นพนันทุกคนจึงต้องรู้ถึงสถานภาพของตนเองว่ามีกำลังทรัพย์เพียงใด นักพนันทุกคนจะไม่เล่นพนันเกินกำลังทรัพย์ที่ตนมีอยู่อย่างเด็ดขาด นักพนันบางคนในการเล่นพนันจนล้มตัวเล่นเกินกว่าทุนที่มีอยู่เมื่อเสียเดิมพันบางครั้งอาจต้องจำนำทรัพย์สินที่ติดตัวมาหรือมีบางคนต้องมอบรถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ของตนแทนเงินที่เสียพนันไป ผิดกับการเล่นพนันบอลล์หรือแทงหวยที่สามารถเล่นพนันก่อนแล้วคิดเงินที่หลัง ซึ่งผลที่ตามมาคือนักพนันจะยังเล่นพนันมากขึ้นจนผลที่สุดไม่มีเงินใช้หนี้การพนัน

4. ความสะดวกในการมีบ่อนไก่ชนใกล้บ้าน

การมีบ่อนไก่ชนใกล้บ้านหรือชุมชนที่อาศัยอยู่ถือว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้การพนันไก่ชนเป็นกิจกรรมที่ได้รับความนิยมมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวคือ การที่ผู้เลี้ยงไก่ชนต้องนำไก่ชนไปชนยังบ่อนหรือสนามที่ห่างไกล การเดินทางที่ยาวนานหรือระยะเวลาที่ต้องไก่อต้องถูกจำกัดให้อยู่ในที่แคบ ๆ เป็นเวลานาน ทำให้ไก่มีอาการอ่อนเพลียหรืออาจมีอาการเมารถได้ การที่มีสนามชนไก่หรือบ่อนไก่ใกล้บ้านทำให้ผู้เลี้ยงได้รับความสะดวกและประหยัดเวลาการเดินทาง ที่สำคัญในบางครั้งกว่าไก่ที่เปรียบคู่จะได้ลงสนามก็เป็นเวลาเย็นหรือค่ำแล้ว กว่าที่รู้ผลแพ้ชนะก็เป็นเวลากว่าสองยามหรืออาจดึกกว่านั้น การเดินทางกลับก็เป็นเรื่องลำบาก ผู้เลี้ยงไก่ชนจึงนิยมนำไก่ชนของตนไปยังสนามหรือบ่อนใกล้บ้านของตน จะมีเพียงผู้เลี้ยงไก่ที่เป็นชุมชนขนาดใหญ่และเดินสายตีไก่ชนชุมชนขนาดใหญ่จะเดินทางไปยังสนามที่ไกล ๆ เพื่อหาคู่เปรียบและชนในราคาแพง

นอกจากปัจจัยหลักทั้ง 4 ดังกล่าวที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการพนันไก่ชนในภาคตะวันออกแล้วยังมีปัจจัยเสริมอื่น ๆ ในปัจจุบันคือ

1. แนวคิดการพัฒนาเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่สนับสนุนผ่านหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ

สนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรรายย่อยลดรายจ่ายในครัวเรือนและให้ครอบครัวทำการผลิตเพื่อเลี้ยงตนเองทั้งด้านการปลูกพืช ไม้ผล ไม้ยืนต้นและเลี้ยงสัตว์แบบพื้นบ้าน ซึ่งไก่พื้นบ้านก็เป็นสัตว์เลี้ยงหลังบ้านที่มีความผูกพันและเป็นสัตว์เลี้ยงเพื่อเป็นอาหาร โปรตีนของครอบครัวเกษตรกรไทยมาเป็นเวลาช้านาน บางแห่งสามารถขออนุญาตจัดตั้งเป็นกลุ่มวิสาหกิจชุมชนเลี้ยงไก่พื้นบ้านกับสำนักงานเกษตรอำเภอได้และมีสิทธิได้รับทุนอุดหนุนเพื่อพัฒนากิจกรรมของกลุ่มด้วย กิจกรรมการเลี้ยงไก่พื้นบ้านเพื่อเป็นอาหารในครอบครัวอาจเป็นกิจกรรมหนึ่งภายใต้การประยุกต์ใช้แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาครอบครัวพึ่งตนเองด้านความมั่นคงทางอาหารของครอบครัว

2. นโยบายเรื่องหนึ่งผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (OTOP) ที่มีลักษณะการส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรที่ทำกิจกรรมเหมือนกันและมีผลงานชัดเจนสามารถขึ้นทะเบียนเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งตำบล (OTOP) ได้ ดังนั้นกลุ่มเกษตรกรเลี้ยงไก่พื้นบ้านหลายแห่งสามารถไปขึ้นทะเบียนเพื่อพัฒนาสายพันธุ์ไก่พื้นบ้านได้ นโยบายรัฐบาลเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมให้ปริมาณไก่พื้นบ้านที่เป็นทั้งไก่พื้นบ้านที่เลี้ยงเพื่อจำหน่ายเป็นไก่เนื้อและไก่ชนสามารถพัฒนาเข้าบ่อนชนไก่ได้และมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น

3. อิทธิพลของสื่อมีผลต่อการพนันชนไก่ โดยเฉพาะการสื่อสารเฉพาะเรื่องไก่ชนผ่านวารสารและนิตยสารต่าง ๆ เช่น เพื่อนไก่ชน สนามชนไก่ ข่าวกไก่ชน ฯลฯ หรือ เว็บไซต์ไก่ชน เอกสารและสื่อเหล่านี้ได้โฆษณาประชาสัมพันธ์เพื่อจำหน่ายไข่ไก่ชน ลูกไก่ชน พ่อพันธุ์ไก่ชน แม่พันธุ์ไก่ชน รวมทั้งอุปกรณ์เกี่ยวกับไก่ชนและเวชภัณฑ์ต่าง ๆ นอกจากนั้นในนิตยสารและเว็บไซต์ยังได้นำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการชนไก่ของไก่เก่งไก่ชื่อดังจากบ่อนชนไก่อิง ๆ ทั่วประเทศ ซึ่งเป็นการสื่อสารให้นักพนันไก่ชน ชุมไก่ชนได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสถานการณ์ไก่ชนอย่างเท่าทันสถานการณ์ ได้สร้างแรงจูงใจให้เจ้าของไก่ชนและชุมไก่ชนต้องการพัฒนาไก่ชนของตนเองมากขึ้น เพิ่มจำนวนมากขึ้น

สรุปท้ายบท

ผลการศึกษาในบทนี้สามารถสรุปได้ว่า กระบวนการพนันชนไก่นั้นประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญ 5 ขั้นตอนคือ

1. ลักษณะของสนามชนไก่ในภาคตะวันออก ลักษณะของสนามชนไก่ในภาคตะวันออกนั้นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ บ่อนป่าหรือบ่อนบ้าน คือ บ่อนที่ไม่ได้รับอนุญาตให้เปิดชนไก่ถูกต้องตามกฎหมาย บ่อนป่าจะมีชื่ออีกชื่อหนึ่งที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “บ่อนดำรวจ” เพราะต้องจ่ายเงินให้กับดำรวจเพื่อหลีกเลี่ยงการจับกุมจากเจ้าหน้าที่ดำรวจ บ่อนชนไก่หรือบ่อนดีตัว บ่อนชนไก่หรือบ่อนดีตัว คือ บ่อนที่ได้รับอนุญาตให้เปิดชนไก่ถูกต้องตามกฎหมาย บ่อนชนไก่ที่ได้รับใบอนุญาตนี้ชาวบ้านจะเรียกว่า “บ่อนดีตัว” หรือ “บ่อนอำเภอ” เพราะต้องเสียค่าธรรมเนียมในการออกใบอนุญาตพนันชนไก่จากทางอำเภอ บ่อนชนไก่ประเภทนี้เป็นบ่อนที่ดำเนินการภายใต้พระราชบัญญัติการพนัน พ.ศ. 2478 และบ่อนบ็อกซิ่งหรือสมัครเล่น จะอาศัยข้อกำหนดเป็นข้ออ้างในการเปิดให้ชนไก่ บ่อนประเภทนี้จะต้องจัดตั้งเป็นชมรมที่เกี่ยวกับไก่ชน เพื่อเป็นการอนุรักษ์ประเพณีหรือวัฒนธรรมของการชนไก่ของไทยหรือส่งเสริมการเลี้ยงไก่ชน
2. ลักษณะของไก่ชนในปัจจุบัน ไก่ชนในภาคตะวันออกสามารถแบ่งออกได้ 5 สายพันธุ์คือไก่ชนสายพันธุ์ไทย ไก่ชนสายพันธุ์พม่า ไก่ชนสายพันธุ์เวียดนามหรือไซ่ง่อน ไก่ชนสาย

พันธุ์ราชสี และไก่สายพันธุ์ผสม ไก่ 5 สายพันธุ์ในปัจจุบันที่ได้รับนิยมที่สุดคือ ไก่สายพันธุ์ผสม โดยเฉพาะลูกผสมไทยพม่าเนื่องจากลูกผสมไทยพมามีการพัฒนาสายพันธุ์จนเป็นไก่เก่งที่มีชั้นเชิง ลีลาในการตีที่รุนแรงและแม่นยำมากกว่าไก่สายพันธุ์เดิมของไทย

3. ลักษณะของการเลี้ยงไก่ชนในภาคตะวันออก สามารถแบ่งลักษณะของการเลี้ยงไก่ชนในภาคตะวันออกเป็น 4 ลักษณะใหญ่ๆ คือ การเลี้ยงไก่ชนแบบชาวบ้าน การเลี้ยงไก่ชนแบบชาวบ้านนั้นมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเป็นงานอดิเรก การเลี้ยงไก่ชนแบบชุมชนขนาดเล็ก การเลี้ยงไก่ชนแบบชุมชนเล็กมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อเตรียมออกไปชนไก่โดยตรง แต่ไก่ที่นำมาเลี้ยงก็ยังเป็นการซื้อโดยจะคัดเลือก “ไก่เก่ง” มากกว่าเป็นเพียงดูเฉพาะความแข็งแรงของไก่ การเลี้ยงไก่ชนแบบชุมชนเล็กใหญ่เป็นการเลี้ยงเพื่อเตรียมไก่ออกไปชนในสนามหรือเพื่อไว้ขายไก่ชนก็ได้ และการเลี้ยงไก่ชนแบบฟาร์ม การเลี้ยงไก่แบบฟาร์มเป็นการเลี้ยงไก่ชนขนาดใหญ่ที่มีจุดมุ่งหมายโดยตรงเพื่อขายไก่เป็นอาชีพ

4. ลักษณะของผู้ที่เกี่ยวข้องกับการพนันชนไก่ในภาคตะวันออก การพนันชนไก่ในสนามไก่ชนของภาคตะวันออกนั้นแบ่งกลุ่มบุคคลออกเป็น 3 กลุ่มใหญ่ๆ คือ ผู้เกี่ยวข้องกลุ่มแรกคือ กลุ่มบ่อนไก่ ได้แก่ เจ้าของบ่อนซึ่งเป็นผู้ลงทุนเปิดบ่อน นายสนามหรือผู้จัดการสนามมีหน้าที่ในการตัดสินชี้ขาดทุกเหตุการณ์ในสนามชนไก่ กรรมการตัดสิน และพนักงาน เช่น พนักงานขายบัตร เป็นต้น ผู้เกี่ยวข้องกลุ่มที่สอง ได้แก่ กลุ่มผู้ชมไก่ชนในภาคตะวันออกนั้นประกอบด้วยบุคคลคือ เจ้าของไก่ และมือน้ำ บทบาทของมือน้ำ มือน้ำอาจจะเป็นผู้ที่เจ้าของผู้ชมไก่ชนจ้างไว้ประจำผู้ชมเพื่อเลี้ยงดูไก่ชน ให้น้ำไก่ พาไก่ออกกำลังกาย ซ้อมปล้ำไก่ ดูแลไก่ชน รักษาแผลให้ไก่หลังจากการปล้ำหรือการชนไก่แต่ละยก ในวันที่นำไก่เข้าชนในบ่อนชนไก่ มือน้ำจะเป็นผู้นำไก่เข้าบ่อนพร้อมด้วยเจ้าของผู้ชม อุ้มไก่ชนไปเปรียบจับคู่ชนในสังเวียน ดังนั้น มือน้ำจึงเป็นผู้มีความสำคัญมากในขบวนการชนไก่ที่จะสามารถทำให้ไก่ชนของผู้ชมชนะหรือแพ้ได้ ผู้ชมไก่แต่ละผู้ชมจะมีมือน้ำหลายคนขึ้นอยู่กับจำนวนไก่ที่มีในผู้ชม แต่จะมีมือน้ำที่เป็นหัวหน้า 1 คน เรียกว่า “มือน้ำเอก” ส่วนกลุ่มสุดท้ายที่เกี่ยวข้องกับการพนัน ได้แก่ กลุ่มเซียนพนันหรือ นักพนัน ในวงการชนไก่อาจเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “นักเลงไก่กระดาษ” นักพนันกลุ่มนี้จะไม่มีการพนันของตนเอง แต่จะเข้ามาในสนามชนไก่เพื่อเล่นแต่การพนัน

5. ลักษณะของรูปแบบการพนันชนไก่ในภาคตะวันออก สามารถแบ่งเป็น 4 ลักษณะคือลักษณะแรกเป็นวิธีการเล่นพนันไก่ชนในภาคตะวันออก จะมีลักษณะง่าย ๆ คือ การเล่นเสมอ การเล่นต่อ การเล่นรอง และการเล่นออกตัวซึ่งการเล่นออกตัวหรือ “แต่งบัญชี” คือ การเล่นไก่ทั้ง 2 ตัว ทั้งเสมอ ต่อ และรอง เพื่อให้ได้ทั้ง 2 ข้างหรือเสียน้อยลง ลักษณะที่สองเป็นเรื่องกติกา

ของการพนันไก่ชนซึ่งในภาคตะวันออกเฉียงนั้นกติกาพื้นฐานของการชนไก่ในภาคตะวันออกเฉียงที่สำคัญ คือ กติกาส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงจะมีส่วนใหญ่อันเดียวกัน เช่น การกำหนดระยะเวลาในการชน คือ ไม่เกิน 25 นาทีต่อยก และจำนวนยก ไม่เกิน 12 ยก การแพ้ชนะตัดสินจากไก่ตัวที่ร้องและหนีจากการต่อสู้ ลักษณะที่สามเป็นเรื่องของกลโกงและเล่ห์เหลี่ยมในการพนันไก่ชนในภาคตะวันออกเฉียง พบว่า กลโกงส่วนใหญ่ที่พบในวงการไก่ชนในภาคตะวันออกเฉียงมากที่สุดได้แก่ การวางยาหรือการใช้สารเคมีในตัวไก่หรือในอาหารไก่ อีกประเภทหนึ่งที่พบเห็นมากคือ การวางยาไก่ตนเองหรือของคู่ต่อสู้ กลโกงที่พบเกือบทุกสนามคือ ไก่งาน ที่นำไก่จากการชนที่มีประวัติแพ้ชนะกลับมาชนกันอีก และลักษณะสุดท้ายเป็นเรื่องปัจจัยที่มีผลต่อการดำรงอยู่ของการเล่นพนันชนไก่ในภาคตะวันออกเฉียง ผู้วิจัยพบว่า ปัจจัยที่มีผลมาก ได้แก่ การชนไก่เพื่อความบันเทิง ความมั่นใจในการพนันไก่ชน การชนไก่เป็นการพนันที่ไม่จำกัดวงเงินที่เล่น และความสะดวกในการมีบ่อนไก่ชนใกล้บ้าน